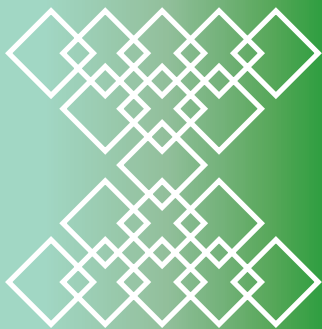
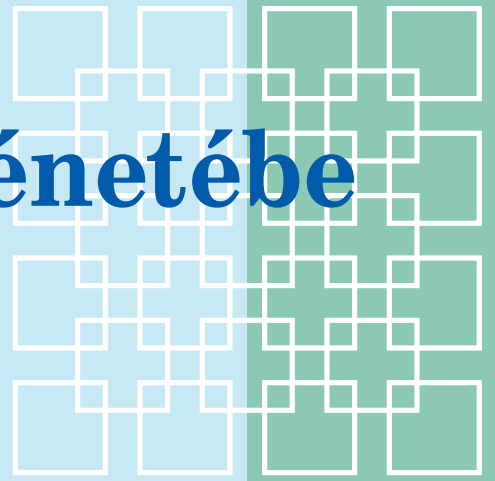

Olekszandr Hiszem
Olekszandr Martinyuk

5

Bevezetés Ukrajna történetébe és az állampolgári nevelésbe

Видавництво
АТЛАНТ

Olekszandr Hiszem
Olekszandr Martinyuk

Bevezetés Ukrajna történetébe és az állampolgári nevelésbe

**Tankönyv
az általános oktatási
rendszerű magyar tannyelvű
középiskolák 5. osztálya számára**

Ajánlotta
Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

Київ
Видавництво «Атлант»
2023

УДК 94(477)(075.3)
Г51

Перекладено за виданням:

Гісем О. В. Вступ до історії України та громадянської освіти : підруч. для 5 класу закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. — Харків : Вид-во «Ранок», 2023

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02.2022 р. №140)

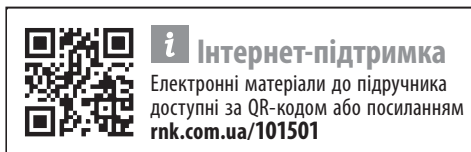
**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено.**

A tankönyv az „Bevezetés Ukrajna történetébe és az állampolgári nevelésbe. 5. osztály” mintatanterv szerint készült az általános középfokú oktatási intézmények számára

Гісем О. В.
Г51 Вступ до історії України та громадянської освіти : підруч. для 5 класу з навч. угорською мовою закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк ; переклад Я. Я. Лефко. — Київ : Вид-во «Атлант», 2023. — 144 с. : іл.

ISBN 978-617-8159-18-4 (угор.)
ISBN 978-617-09-7925-4 (укр.)

УДК 94(477)(075.3)

ISBN 978-617-8159-18-4 (угор.)
ISBN 978-617-09-7925-4 (укр.)

© Гісем О. В., Мартинюк О. О., 2021
© ТОВ Видавництво «Ранок», оригінал-макет, художнє оформлення, 2023
© Лефко Я. Я., переклад угорською мовою, 2023

Az előttek lévő tankönyv két tantárgyat egyesít. Az egyik — a történelem — az ember és a társadalom múltját tanulmányozza, a másik — az állampolgári nevelés — a modern társadalom szféráit és az ember helyét tárja fel benne. Az alsóbb osztályokban általános áttekintést kaptatok már erről.

Az ember a társadalom része. Emberek vesznek benneteket körül, családban éltek, iskolában tanultok, szakkörökbe jártok. A városi vagy falusi lakosság részét képezitek, Ukrajnában éltek, amely egyike a világ közel 200 országának.

A világon minden összefügg egymással, és mindannyian részei vagytok egy egésznek.

Szótár

Állampolgári nevelés — az emberről és a társadalomról szóló tudományok kombinációja, amelyek az emberi kapcsolatok különböző területeit vizsgálják (megismerés, munka, kommunikáció, menedzsment).

● ● ● **Vegyétek figyelembe!** ● ● ●

Új tantárgyat fogtok tanulni, hogy:

- megértsetek az ember és a társadalom közötti kapcsolatokat, helyesen eligazodni bennük a jó döntések meghozatalához;
- legyen saját helyetek a társadalomban, és kapcsolatokat építsetek az emberekkel, még akkor is, ha nézeteik eltérnek a tietekétől;
- a törvény korlátai között járjatok el, az általánosan elfogadott erkölcsi normák betartása az élethelyzetek megoldása érdekében.

Munka a tankönyvvel

Gyakorlati foglalkozás

● ● ● **Vegyétek figyelembe!** ● ● ●

A szerzők a tankönyvhöz **elektronikus mellékletet** készítettek. A hozzá tartozó anyagokat a megfelelő QR-kód vagy egy rövid hivatkozás segítségével találhatjátok meg.

Hogy jobban elképzeljük ezt a rendszert, séma formájában mutatjuk be (3. old.).

Ez a tankönyv jó segítőtársatok lesz a tanulásban. Először ismerkedjünk meg az útjelzőkkel — olyan elemekkel, amelyek megmutatják, hogyan kell eligazodni benne.

A tankönyv hat fejezetből áll, amelyek paragrafusokra vannak osztva. A paragrafusok szövegét el kell olvasni, ügyelve a kiemelt szavakra. Ezeknek a szavaknak a magyarázata az oldalak margóján vagy a szótárban található (135. old.).

Minden paragrafus egy ismertetővel kezdődik arról, hogy miről fogtok tanulni benne (**Ebben a paragrafusban megtanuljátok**). A paragrafus elején feltett kérdések segítenek felidézni a korábban tanult anyagokat és felkészülni az újak tanulására (**Emlékezzetek**).

A paragrafus anyaga **pontokra** oszlik. Minden pont egy befejezett gondolat, amely elmondja a paragrafus tartalmát. A jobb megértés érdekében minden pontot megelőz egy **kulcskérdés vagy feladat**.

A paragrafusok következtetésekkel zárulnak, amelyek segítenek azonosítani a bennük tárgyalt fő gondolatokat. A következtetéseket állítások formájában mutatjuk be, amelyeket érdemes megvitatni (**Egyetértetek-e azzal, hogy...**).

Az egyes paragrafusok után adott **kérdésekkel, feladatokkal** ellenőrizhetitek tudásotokat. Ebben a stádiumban fontos, hogy ne csak önállóan, hanem a közösségben is tudjatok dolgozni.

A munka megkönnyítésére a tankönyvvel csoportosan, párban stb., mellékletek találhatóak részletes utasításokkal (132. old.)

Az egyes fejezetek tanulmányozása az ismeretek **általánosításával** és a **tematikus ellenőrzésre** való felkészülést szolgáló tesztfeladatokkal zárul.

Sok sikert kívánunk az új tantárgy elsajátításához!

I. FEJEZET. AZ EMBER, A TERMÉSZET, A TÁRSADALOM ÉS A TÖRTÉNELEM

1.§. Az ember. Az ember egyedisége és utánozhatatlansága

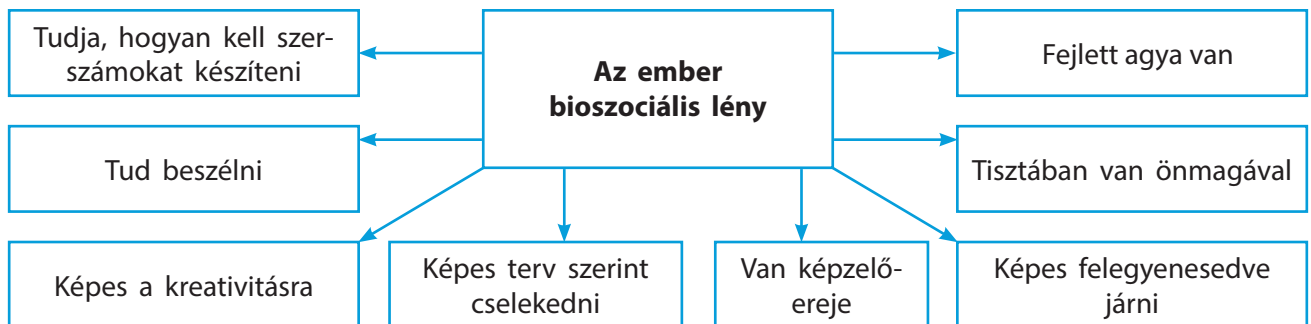
1. Az ember bioszociális lény

? Helyes-e azt állítani, hogy az ember nem létezhet önállóan, más emberek nélkül?

A Föld összes élőlénye (növények, állatok — vadállatok, madarak, halak, rovarok stb.) közül bátran kiemelhető az ember. Különbsége a többi lényhez képest nyilvánvaló. Mi tesz minket különlegessé? Az emberiség, amióta létezik, próbál választ találni erre a kérdésre. Próbáljuk meg meghatározni, miben különbözünk a többi élőlénytől.

Köztudott, hogy az ember **biológiai lény**. A „bio” részecske a görög nyelvben „életet” jelent. Az ember, mint minden élőlény, megszületik, él és meghal. Vízre, ételre és alvásra van szüksége, vannak ösztönei.

A természet által lefektetett dolgokat azonban az ember csak a saját fájának megfelelő környezetben tudja fejleszteni. Az emberek nemzedékről nemzedékre adják át egymásnak a környező világról szóló ismereteket, osztják meg a kommunikáció és az együttélés élménye-

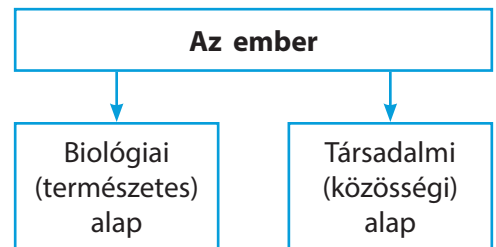

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- miért határozzák meg az embert bioszociális lényként;
- mitől egyedi az ember.

EMLÉKEZZ!

1. Milyen élőlényeket ismertek?
2. Kit neveznek embernek?

Szótár

Bioszociális lény — olyan élőlény, amely társadalmi életet él.

Közösség — élőlények társulása a közös élet és tevékenység érdekében..

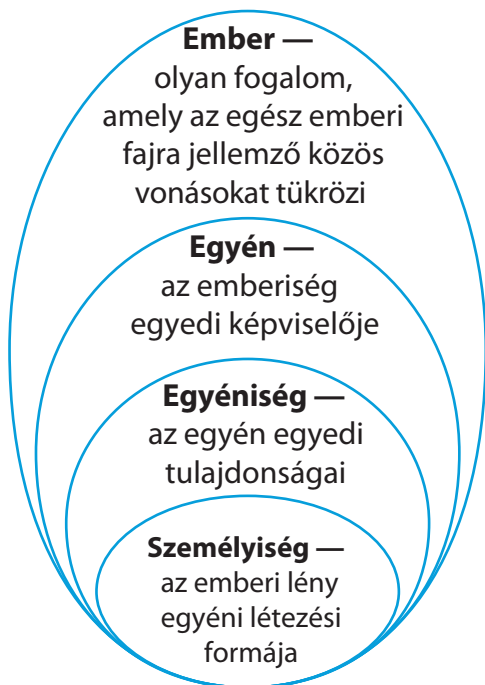
? Nézzétek meg az ábrát és egészítsétek ki vagy cáfoljátok meg az egyes összetevőket!

Minden embernek van egyénisége

? Mondhatjuk-e, hogy az ábrázolt tisztelettel megmutatják egyéniségüket.

Az „ember”, „egyén”, „egyéni”, „személyiség” fogalmak tartalmának összefüggése

Szótár

Állampolgár — egy adott állam állandó lakosságához tartozó személy, aki rendelkezik az adott állam törvényei által megállapított jogokkal és kötelezettségekkel.

it. Ez az emberi tulajdonság egy másik összetevőjére mutat rá — a társas lényre. A „socium” szót latinból „közösségnek”, „társadalomnak” fordítják. Tehát meghatározható, hogy az ember bioszociális lény.

2. Az ember egyedisége és utánozhatatlansága

? Milyen „dimenziókban” van az ember élete során?

Különböző fogalmak használhatók az ember jellemzésére attól függően, hogy milyen tulajdonságait veszik alapul a meghatározásnál. Az „ember” kifejezést arra használják, hogy az embert ésszel felruházott biológiai fajként határozzák meg.

Az élete során az ember különböző „dimenziókban” létezik.

Az emberiség egyes képviselőit egyénnek nevezzük.

Mint már említettük, az ember olyan lény, amely nem tud teljes mértékben létezni a társadalmon kívül. Az egyén a társadalom tagjaként személy.

Amikor az embernek az államhoz való kapcsolatáról van szó, **állampolgárnak** nevezik.

Az embernek mint személynek, megvan a maga egyénisége — sajátos és utánozhatatlan, egyedi tulajdonságok összessége, amelyek megkülönböztetik az egyik személyt a másiktól. Ez az ember megjelenésének, viselkedésének, jellemvonásainak és képességeinek kombinációja.

$$\text{Az ember egyedisége} = \text{megjelenés} + \text{jellemvonás} + \text{magatartás} + \text{képesség}$$

Az embert egyéniségének tudata, tulajdonságainak a társadalomban betöltött fontossága teszi **személyiséggé**. Minden személyiség első sorban azért értékes, mert nincs a világon senki, aki a legapróbb részletekig megismételné.

Az, ahogyan az ember megérti önmagát, egyediségét és egyben más emberekhez való hasonlóságát és a társadalom különböző csoportjaihoz való tartozását, a világban elfoglalt helyét, **identitásának** meghatározásához vezet, magát a folyamatot pedig **önazonosításnak** nevezzük.

Az identitás mindig is fontos emberi szükséglet volt, és az egyik fő különbsége az állatoktól. Így az identitás összefügg azzal, hogy az ember tudatában van „én”-jének és egyediségének. Továbbá, lehetővé teszi más emberek identitásának felismerését is. Az identitás segít az embernek megérteni, hogy kicsoda nem csak egyénként, hanem egy közösség részeként is.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az ember egyedi és utánozhatatlan lény. Az ember a biológiai és a társadalmi tulajdonságok kombinációja. A természeti és társadalmi környezet hatására alakul ki.
- Minden ember különböző. Mindenkinek megvan a maga jelleme, saját érdeklődési köre és szükségletei, képességei és adottságai, de mindezt csak a társadalomban tudja megvalósítani.
- Az ember kapcsolataival a társadalomban különböző „dimenziók” függenek össze, amelyekben élete folyamán jelen van.

Kérdések és feladatok

1. Mit jelent a kifejezés: „Az ember bioszociális lény”?
2. **Csoportos megbeszélés.** Miben rejlik az emberek eredetisége és egyedisége?
3. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és magyarázzátok meg a XIX. század tudósának, Charles Darwinnek a következtetését! „A fajok eredete” című művében azt írta: „Az emberek és az állatok csak a képességeik mértékében különböznek, minőségben nem.”
4. **Dolgozatok párban!** Beszéljétek meg és mondjatok példákat annak bizonyítására, hogy az ember biológiai lény, és annak bizonyítására, hogy társadalmi lény!
5. Valóban jogot ad az ember egyedisége arra, hogy uralkodjon más teremtményeken?

Identitás — olyan gondolatok, meggyőződések és érzések halmaza, amely az ember önmagáról alkotott elképzelése, beleértve az értékeket, preferenciákat, társadalmi szerepet, etnikai és kulturális hovatartozást és egyéb, személyiségét meghatározó jellemzőket.

Önazonosítás — személy, személyek csoportja vagy egy közösség általi azonosítás bizonyos jellemzők alapján; az önmagunkról alkotott kép, erkölcsi irányvonalak és értékek meghatározása, amelyek meghatározzák saját viselkedését és döntéseit.

● ● ● ● Érdekes tudni ● ● ● ●

Az önazonosítás az ember személyiségének egyik kulcseleme. A pozitív vagy negatív önazonosítás jelentősen befolyásolhatja a viselkedést. Életetek során nem egyszer kellett szembenéznetek önazonosítással. Például, amikor kiválasztotok egy fényképet a profilotokhoz egy közösségi hálózaton. Próbáljatok meg válaszolni arra a kérdésre, milyen emberek vagytok az avatárotok alapján! Az önazonosítás fő kérdései: „Ki vagyok én?”, „Ki vagyok én mások számára?”

Az egyén önazonosítása

? Gondolkodjatok el, mit próbáltak a tinédzserek megmutatni ruháikkal!

Az egyén önazonosítása

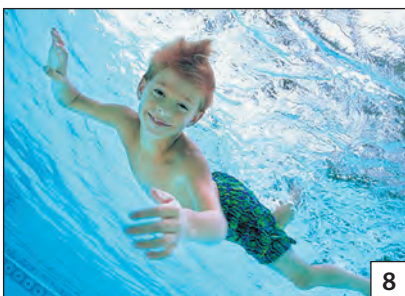
? Milyen a fiú identitástudata? Megfelel a valóságnak? Gondoljátok át, mi motiválhatta őt ilyen identitásra!

6. Közös megbeszélés. A történelemben körülbelül 30 olyan eset van, amikor a gyerekek kiskorukban állatokhoz (farkasok, medvék, majmok, leopárdok) kerültek, és közöttük nevelkedtek, majd visszakerültek az emberekhez. Mindannyian alig tanultak meg néhány szót, nem tudtak egyenesen járni, és általában korán meghaltak. Szerintetek miért alakult így ezeknek az embereknek a sorsa? Miért nem váltak miután visszakerültek oda?

7. Kiscsoportos munka. Beszéljétek meg és válaszoljatok a kérdésekre! Biztosan ismeritek Rudyard Kipling A dzsungel könyve című könyvének Maugli irodalmi karakterét. Szerintetek mi igaz és mi a kitalált az életében?

8. Ésszerű-e azt állítani, hogy az emberi fejlődés úgy ábrázolható, mint az emberben a természetes (biológiai) kiszorulása a társadalmi által?

9. Nézzétek meg a fényképeket, és határozzátok meg, hol jelennek meg az emberben a biológiai és hol a szociális megnyilvánulások!

2. §. Az ember és a természet

1. Az ember mint a természet része. A földrajzi elhelyezkedés, az éghajlat, a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés hatása az emberek életmódjára és kilátásaira

? Elmondható-e, hogy a természet megmutatja az embernek a túléléshez vezető utat?

Mint már tudjátok, a természet az egész környező világ. Az ember is a természet része.

A természeti környezetből az ember oxigént vesz fel a légzéshez, vízhez és táplálékhoz jut, hatalmas mennyiségű természeti erőforrást használ fel, hogy jobba tegye az életét: a házépítéstől a gyermekjátékok gyártásáig.

Az emberiség évezredek óta különféle módot talált a környezethez való alkalmazkodásra. A sztyeppék lakói többnyire juhokat, teheneket és lovakat tenyésztettek. Ezért folyamatosan új területekre költöztek, hogy jobb legelőket találjanak. Tehát ezeken a vidékeken az emberek áttértek a **nomád életmódra**. Az erdőssztyeppi övezetben, ahol jó talajok voltak, az emberek földet műveltek és **letelepedett életmódot** folytattak. Házat építettek olyan anyagból, amit maguk körül találtak: követ, faanyagot, agyagot. Egyes északi népek még mindig hó- vagy jégtömbökből építik otthonaikat.

Vannak más példák is. Hollandia területének több mint felét borítaná a tenger, ha nem lennének csatornarendszerek, gátak és vízszivattyúk. Az ország lakossága hosszú ideje építi és javítja ezeket az építményeket, hogy megvédje magát az árvíztől és egyéb kedvetlen időjárási jelenségektől.

? Mondjátok el, vajon a nomád lakosság miért nem épített kőházakat!

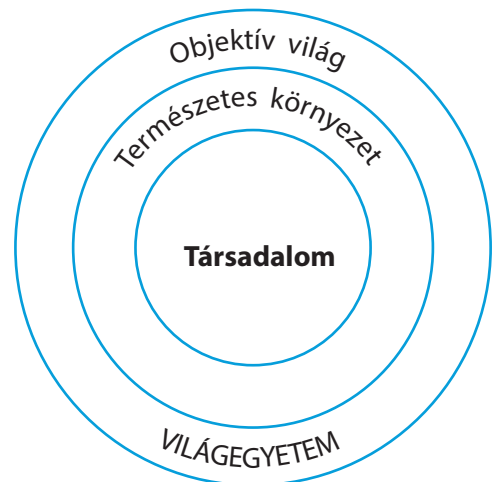
EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- az ember és a természet kölcsönös függését;
- a természeti környezet megőrzésének szükségességét.

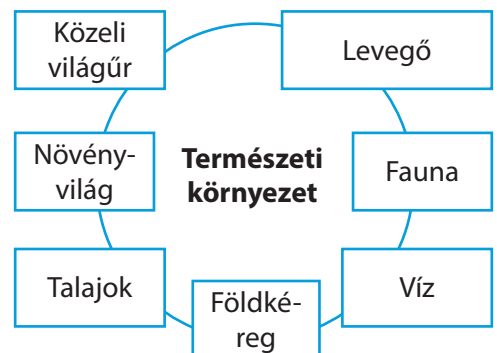
EMLÉKEZZ!

1. Mi a természet?
2. Milyen két részre tagolódik a természet?
3. A természet melyik részéhez tartozik az ember?

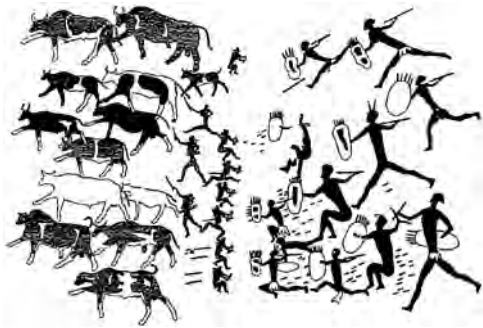
Az ember mint a természet része

A természeti környezet összetevői

Őseemberek barlangfestménye, amely falkavadászatot ábrázol. Ez a fajta vadászat a bölények kiirtásához vezetett, amelyek az ókorban gyakoriak voltak Ukrajna területén

Az ősember elsajátítja a tűz csiholását. Mai rajz

Mező szántása az ókorban. Mai rajz

? Mi változott meg a környezetben a mezőgazdaság megjelenésével?

2. Az ember és a természet kölcsönhatásának történelmi szakaszai

? Elmondható-e, hogy az emberiség történelme során csak a környezetet pusztította?

Mióta megjelent az ember a Földön, kapcsolatba került a természettel. A tudósok következtetései szerint egyetlen élőlény sem változott annyit létezése során, mint az ember. Amikor megtanulta használni a tüzet, lehetővé vált számára, hogy felmelegedjen a hideg éjszakákon, elriassza a ragadozókat, és megvilágítsa a sötét helyeket. A tűzön készített étel táplálóbb volt, mint a nyers. Idővel az ember lakóterülete bővült, a világ minden tájára letelepedtek.

? Gondoljátok át, hogy a tűz a természet része-e.

Körülbelül 11 000 évvel ezelőtt ért véget az utolsó jégkorszak. Leolvadtak a jégsapkák, amelyek Ukrajna jelentős területét is borították (Kijev helyén a jég vastagsága elérte a 2 km-t!).

Ez az esemény alapvetően megváltoztatta a Föld éghajlatát. Például, az ókorban a mi földjeinken lombhullató erdők nőttek a hideg sztyeppék helyén, és számos folyó kiáradt. A növény- és állatvilág megváltozott: kihaltak a nagy emlősök, például a mamutok, amelyekre korábban az ember vadászott.

Mindez arra kényszerítette az embereket, hogy új táplálékforrásokat keressenek, életmódjukat megváltoztassák.

Az ember foglalkozása mezőgazdasággal és szarvasmarha-tenyésztéssel jelentős beavatkozássá lett a természetbe. Elkezdtek az erdőterületeket mezővé és legelővé alakítani. A sztyepp tele volt háziállatcsordákkal (lovak, juhok, szarvasmarhák). Így csökkent a vadon élő állatok élőhelye. Az ember csak ehető növényeket kezdett termesztani (főleg gabonánövényeket), a többit pedig pusztította.

? Hogyan változott a természeti környezet a mezőgazdaság és a szarvasmarha-tenyésztés megjelenése következtében?

Az ilyen aktív emberi beavatkozás gyakran természeti katasztrófák okozója lett, és a települések hanyatlásához vezetett. Erről többször fogunk beszélni az ókor történetének tanulmányozásakor.

A következő jelentős emberi beavatkozás a természetbe a gőzgép feltalálása volt, valamint a gyárak és üzemek tömeges építése. A gőzgépek üzemanyaga szén volt: a városokban elégetett szén fekete füstje és szmogja borította az eget, szennyezte a levegőt, és fekete korom telepedett a házakra.

Később az emberiség más tüzelőanyagokat (kőolaj, földgáz) is kezdett használni, de ez nem változtatta meg a természetbe való beavatkozás negatív következményeiről kialakult általános képet.

A gazdasági tevékenység kezdete óta a földre csökkent az erdők területe a világon. A művelés alatt álló területek ma a földterület több mint felét teszik ki.

3. Az ember tevékenységének hatása a környezetre

? Mi a környezeti probléma lényege a mai világban?

Bizonyára hallottatok már arról, hogy a gazdasági tevékenységnek köszönhetően megnőtt a természeti katasztrófák száma, globális felmelegedés zajlik, ami alapjaiban változtatja meg minden élőlény számára a megszokott környezetet.

Az emberiség a természeti erőforrásokat feldolgozva nagy mennyiségű hulladékot hagy maga után. Emellett a környezet gyorsan szennyeződik a termelésből és az ember életéből származó hulladékkal. Egyes területeken az embereknek már nincs elegendő tiszta levegőjük és vizük.

Minden, amit az ember alkotott (városok, utak, mesterséges víztározók, mezőgazdasági és erdőterületek stb.), nem térhet vissza ere-

A város ipari tájképe

? Milyen környezeti problémákat mutat be a fotó?

• • • Fordítsatok figyelmet! • • •

A természeti környezethez való alkalmazkodásnak két módja jellemző az emberi közösségeire: a környezet megváltoztatása saját szükségleteinek megfelelően, vagy a környezethez alkalmazkodva változtatni önmagán és viselkedésén.

Szótár

Globális felmelegedés — gyors eltérés a normál hőmérséklettől a Föld felszínén, ami klímaváltozást idéz elő, és a bolygó egyes területeinek természetes környezetét az emberi életre alkalmatlanná alakítja

• • • • Érdekes tudni • • • •

A globális felmelegedés a levegő szén-dioxid-tartalmának növekedésével jár, ami az ember tevékenysége (ipari vállalatok, közlekedés stb.) miatt következik be. Ha a levegő hőmérséklete több mint 1,5 fokkal emelkedik, az aszály, az esőzés és szél egyre súlyosabb lesz, megnő a sivatagok területe, sőt egyes területeket víz boríthat el.

Ökológia — az élőlények és a környezet kapcsolatának tudománya.

• • • • **Érdekes tudni** • • • •

Volodimir Vernadszkij ukrán tudós, akadémikus az elsők között beszélt az ember és a természet egységéről. Azt állította, hogy az ember a bolygó minden élőlényével a legszorosabb kapcsolatban áll, ezért a természeti objektumhoz hasonlóan, a környezettől függ. „Az ember most először értette meg igazán, hogy ő a bolygó lakója, és képes — kell — új aspektusban gondolkodni és cselekedni, nem csak egyénként, hanem a bolygónk részeként is” — mondta a tudós.

Volodimir Vernadszkij

deti természetes állapotába. Ezért a természet megóvása és helyreállítása, valamint az ember hozzáállásának megváltoztatása a természeti erőforrások felhasználásához most prioritást élvez.

Manapság minden környezetvédelmi intézkedés csak elodáz egy esetleges katasztrófát. Ennek felismerése azonban már nagy lépés a környezeti problémák megoldása felé vezető úton. 2020-ban a világ országai aláírták a Párizsi Megállapodást, amelyben megállapodtak a szén-dioxid-kibocsátás csökkentését célzó intézkedésekről a globális felmelegedés megállítására érdekében.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az ember a természet része, és teljes mértékben függ tőle.
- Az ember hosszú ideig meggondolatlanul próbálta a környezetet az igényeihez igazítani.
- Az emberiség megértette, hogy meg kell találni a kiutat a környezeti problémából.

Kérdések és feladatok

1. **Csoportos megbeszélés.** Milyen helyet foglal el az ember a természetben?
2. Hogyan befolyásolja a földrajzi elhelyezkedés, az éghajlat, a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés az emberek életmódját és kilátásait?
3. **Dolgozzatok párban!** 1950 óta a Föld lakossága megkétszereződött, és néhány évtized múlva ismét megduplázódhat. Bolygónk lehetőségei nem korlátlanok, az élelmiszertermelést már nem tudja növelni. Milyen problémákat okoz ez a helyzet? Beszéljétek meg és gondoljátok át a megoldási módokat!
4. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg, hogy személyesen mit tehetnek a globális felmelegedés problémájának csökkentése érdekében!
5. Készítsetek plakátot az április 18-án ünnepelt Környezetvédelmi Világnapra!

3.5. Az ember és a társadalom. Csoportok (közösségek) az emberi társadalomban

1. A társadalom. A társadalom csoportjainak (közösségeinek) sokfélesége és típusai

? Elmondható-e, hogy a társadalmi csoportok kialakításának fő célja a kommunikáció?

Mint ismeretes, közösségnek nevezik az emberek csoportosulását egy bizonyos tevékenység elvégzése vagy egy cél elérése érdekében. Az egymással kölcsönhatásban álló közösségek halmaza alkot egy **társadalmat**.

Azokat a közösségeket, amelyekben minden ember aktív részt vesz, **kis csoportnak** nevezük. A kis csoportba két vagy több olyan résztvevő tartozik, akiket közös érdekek kötnek össze, kommunikálnak egymással, tisztában vannak az ebbe a csoportba való tartozásukkal.

A csoportok nevezhetők családnak, iskolai osztálynak, sportszakosztály vagy érdeklődési kör tagjainak, közösségi hálózatban lévő közösségeknek stb. A csoportok tagjainak nem feltétlenül kell egymás mellett lenniük, sőt, előfordulhat, hogy soha nem is látják egymást. Aktívan kommunikálnak azonban egy közös cél érdekében. Többnyire az ember egy kis csoportba születik, és későbbi élete nagy részét ebben tölti.

Ugyanakkor vannak nagy csoportok is, amelyeket **társadalmi** csoportnak neveznek. Bizonyos jellemzők különböztetik meg: nem, életkor, jövedelem, állampolgárság, lakóhely, végzettség, szakma, hatalom stb. Számos ilyen csoport van, és szétszórtan terjeszkednek el.

A nagy csoportok egyfajta közvetítőként működnek az egyén és a társadalom között. Kiválasztják és kialakítják az alapvető szokásokat, hagyományokat, értékeket, ezek egy adott kultúra hordozói.

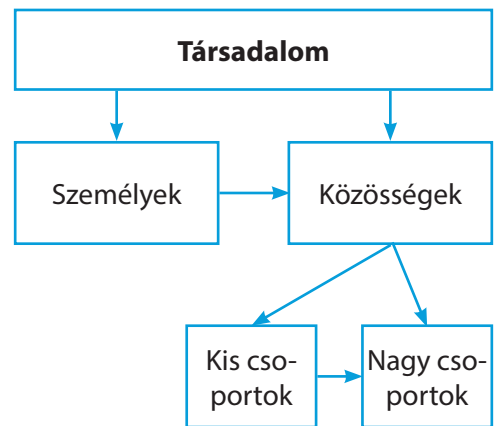
EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- mi a társadalom;
- a csoportok szerepét a társadalomban és az emberi életben.

EMLÉKEZZ!

1. Mit nevezünk társadalomnak?
2. Milyen tulajdonságok teszik emberré az embert?

A társadalom szociális szerkezete

Kis csoport

? Milyen elv szerint hozták létre ezt a kis csoportot?

Szótár

Társadalom — egymással kölcsönhatásban álló közösségek halmaza.

Állam — az emberi közösségek szerveződési formája, amelyet hatósági rendszer, törvények, meghatározott terület stb. jellemez.

A család egy kis csoport példája

? Jellemezzétek a családot kis csoportként!

Az autóbusz utasai

Turistacsoport

? Szerintetek a képen egy ideiglenes vagy egy állandó csoport látható? Magyarazzátok el, milyen jelek alapján állapítható meg!

Kis és társadalmi csoportok kombinációja alkot egy társadalmat egy meghatározott területen. Amikor a társadalom elér egy bizonyos fejlettségi fokot (gazdasági, politikai, társadalmi, spirituális), megjelenik az **állam**. Ha az egész emberiséget vesszük, akkor ez nagy és kis csoportok, közösségek, társadalmak és államok uniója.

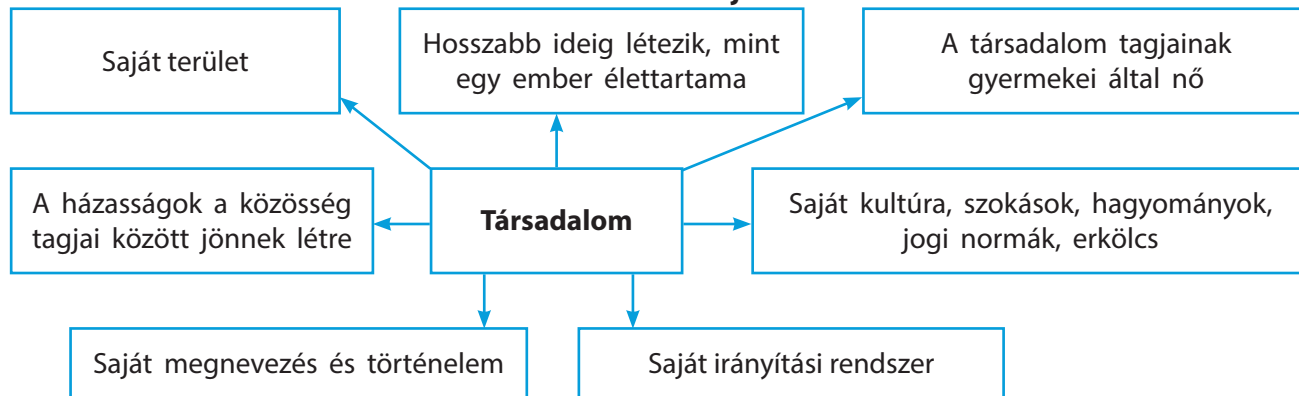
A csoportokat **állandó** és **ideiglenes** csoportokra is osztják. Az állandó csoportok tagjait közös érdekek kötik össze, és hosszú ideig kommunikálnak egymással. Ilyen csoportok: a család, a diákcsoport, a sportcsapat, munkahelyi csapat, ugyanazon falu lakói stb. Az ilyen csoportokat a stabilitás jellemzi.

Az állandó csoportoknak és társadalmaknak megvan a saját történelmük, amely a csoporton belül történt eseményekből áll. Ezenkívül, az ilyen csoportoknak saját nyelvük lehet: bizonyos szavak, kifejezések, gesztusok, sőt olyan nézetek is, amelyek csak a csoport tagjai számára érthetőek.

Az ideiglenes csoportok rendszerint spon-tán módon, bizonyos életkörülmények között (tömegközlekedési eszközökben való utazás, üzletek, különféle intézmények látogatása stb.) jönnek létre. Gyorsan keletkeznek és gyorsan megszűnnek létezni. Előfordulhat azonban, hogy egy ideiglenes csoport állandóvá nőhet.

A társadalom főbb jellemzői

2. Az ember élete a társadalomban

? Milyen szerepet játszik egy társadalmi csoport az ember életében?

Az embernek szüksége van arra, hogy egy csoportban éljen és függjön tőle. Az ember formálódása a csoportokban történik, kialakulnak az életértékek. Itt jönnek létre a szabályok és a normák, a szokások és a hagyományok, emberi kapcsolatok fejlődnek. Egy csoportban az ember megoszthatja tapasztalatait, olyan dolgokat, amelyeket soha nem osztana meg idegenekkel.

A **személyközi** kapcsolatok kis csoportban alakulnak ki. Olyan emberek között alakulnak ki, akik jól ismerik egymást, és rendszeresen érintkeznek egymással.

A személyek közötti kapcsolatokat hivatalos vagy formális és nem hivatalos vagy informális kapcsolatokra osztják. Az emberek közötti hivatalos kapcsolatokat a kommunikáció alacsony érzelmi szintje jellemzi, kötelező viselkedési normákat hoznak létre, amelyeket be kell tartani, és általában nem biztosított a partnerek kiválasztásának joga a kölcsönös tevékenységhez. A nem hivatalos kapcsolatok érzelmi elemeken alapulnak, hiányoznak az egyértelmű viselkedési normák, megmarad a partnerválasztás lehetősége a kommunikációhoz.

Fennállása során az emberiség felfedezte a személyközi kapcsolatok törvényét: az, hogy mások hogyan bánnak egy emberrel, nagyban függ attól, hogyan bánnak önmagukkal. A kölcsönös

Szótár

Személyek közötti kapcsolatok — az emberek közötti kapcsolatok, amelyek a személyes érdeklődésen és preferenciákon alapuló kommunikáció során alakulnak ki.

Irodai alkalmazottak a munkahelyen

? Milyen típusú személyek közötti kapcsolatot ábrázol — formális vagy kötetlen? Mondjatok más példákat is az ilyen típusú kapcsolatokra!

● ● Vegyétek figyelembe! ● ●

Néhány tipp a kommunikáció megtanulásához:

- érdeklődjétek az iránt, amiről a beszélgetőpartner beszél;
- tanuljatok meg hallgatni, figyelni az arckifejezéseket, gyakrabban mosolyogni és nevén szólítani a beszélgetőpartnert (a kutatók úgy vélik, hogy a saját név hangzása az egyik legkellemesebb az emberi fül számára);
- szabaduljatok meg a parazita szavaktól, mivel ezek nehezen érthetővé teszik a nyelvet;
- fejlesszétek saját nyelvkultúrátokat. Az a képesség, hogy érthetően megfogalmazzátok véleményeteket, garantálja, hogy a beszélgetőpartner is megérti azt.

Személyek közötti kapcsolatok

- ? Hogyan alakulnak az ábrázolt személyek közötti kapcsolatok?

megértés, a kölcsönös bizalom és szolidaritás a fő tényezők a személyközi kapcsolatokban.

Viszont egy csoportban tartózkodva és a benne uralkodó általános szabályok betartásával az embernek tisztelnie kell magát, meg kell tudnia védeni saját véleményét, érdekeit. A közösségen belül gyakran létezik egy olyan jelenség, mint a konformizmus — a körülményekhez való alkalmazkodás képessége. A többséggel való konfliktusok elkerülésének vágyában nyilvánul meg, még olyan esetekben is, amikor ez negatív következményeket idézhet elő.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az ember mindig emberek között él. Minden ember más. Egyesek örömet okoznak nekünk, mások szomorúvá tesznek bennünket.
- Az emberiség társadalmakból és különféle csoportokból áll. A csoportban a kommunikáció a legfontosabb. Ez alatt felfedjük önmagunkat és tanulunk másokról.

Kérdések és feladatok

- 1. Csoportos megbeszélés.** Miért van szüksége az embernek más emberekre?
- 2.** Mi a fő feltétele az emberek csoportokba tömörülésének? Hogyan jönnek létre a csoportok? Miben különböznek a csoportok egymástól?
- 3.** A tudósok kiderítették, hogy az emberek csoportjai teljes száma 1,5—2-szeresével haladja meg a világ népességét. Igen, körülbelül 7 milliárd ember él a Földön, és több mint 10 milliárd csoport van. Mivel magyarázható ez az arány?
- 4. Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és mondjatok példákat ideiglenes és állandó csoportokra.
- 5.** A felsorolt közösségek közül melyek tekinthetők csoportoknak? 1) az üzem ötezer alkalmazottja; 2) a turistabusz utasai; 3) a repülőgép utasai; 4) a sportcsapat tagjai; 5) a tengerparton pihenő emberek; 6) a múzeumot látogató személyek; 7) a gyűlés résztvevői a téren; 8) irodai alkalmazottak; 9) a közösség tagjai a közösségi hálózaton.
- 6.** Milyen összefüggés van az emberek nézetei, szükségletei és egy bizonyos társadalmi csoporthoz való tartozásuk között?
- 7. Csoportos megbeszélés.** Gondoljátok át, hogy lehetséges-e az embernek hosszú élete emberek nélkül?

4. §. Az ember és a társadalom múltja. Mi a történelem?

1. Mi a történelem?

? Elmondható, hogy a történelem ismerete segít az életben?

Miért tanuljunk **történelmet**? Valószínűleg mindenki felteszi magának ezt a kérdést. A válasz erre egyszerűnek és kézenfekvőnek tűnik — a múlt tanulmányozásával jövőnket építjük, az előttünk élt nemzedékek gazdag tapasztalatai által vezérelve. De tényleg így van?

Mindannyian azt akarjuk, hogy a jövőben csak a siker és a boldogság kísérjen bennünket. A döntéseket pedig az elmúlt élettapasztalatok alapján hozzák meg. A jelen és a jövő a múltból születik. A múlt a mi életünk és a történelmünk.

Gyermekkorban vagy akár később is előfordulhat olyan esemény, amely a jelenben és a jövőben is lehetetlenné teszi a normális életet. Bár a múlton nem változtathatunk, a következményein igen. Mindannyiunknak meg kell tanulnia megérteni a múlt tapasztalatait és megjósolni a jövőt, hogy ma helyes döntéseket hozhassunk.

A történelmet nem csak tudományként kell kezelni. A világ megismerése izgalmas módjának tekinthető. Itt mindenki talál valami érdekeset a maga számára. Ráadásul a történelem többször is meglepte az emberiséget megismételhetőségével.

Fontos megérteni és emlékezni arra, hogyan született és fejlődött az ország államisága, hogyan fejlődött az emberiség kultúrája,

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK

- mi a történelem, tudomány-e;
- hogyan kapcsolódik a múlt, a jelen és a jövő a történelemhez;
- mit tanulmányoz Ukrajna történelme, és mit tanulmányoz a világtörténelem;
- a történelem egységes vagy sokoldalú.

EMLÉKEZZ!

1. Mi a társadalom? Mikor keletkezett?
2. Hogyan nevezzük az embert — a társadalom tagját?

Szótár

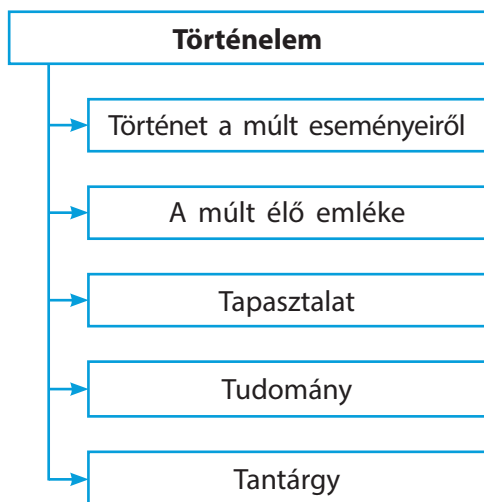
Történelem — az emberiség múltját és fejlődésének törvényszerűségeit vizsgáló tudomány.

A történelem múzsájának, Kleiónak a szobra

••••• Érdekes tudni •••••

A történelem múzsájának, Kleiónak a neve a görög dicsőíteni szóból származik. És valóban, az első történelmi művek általában az államok uralkodóit dicsőítették. Később azonban az emberek megpróbálták megérteni az eseményeket, magyarázatot adni rájuk, válaszolni arra a kérdésre: miért történt úgy, ahogy történt. A történelmi művek tartalma jelentősen bővült.

• • • • Érdekes tudni • • • •

Bizonyos tárgyak emlékeztetik az embereket a távoli múltra. Például, a meghatározott sorrendben felfűzött strucctojáshéjból készült gyöngyök üzeneteket tartalmaztak. Ez az információátviteli rendszer 30–50 ezer évvel ezelőtt létezett Afrika déli és keleti részén. Feltételezhető, hogy ez volt az első olyan közösségi hálózat, amely nagy távolságon belül kapcsolta össze az embereket. Ismeretlen okokból azonban ez az információátviteli rendszer elveszett, és a gyöngyök pusztá díszekké váltak.

Gyöngyök, amelyek a múltban az információátadás eszközei voltak

az a tudás, amely az embert polgárrá teszi, és hazaszeretetre nevel.

A történelem nem ér véget, amíg emberek élnek bolygónkon. Mindannyian ezt folytatjuk tetteinkkel és cselekedeteinkkel. Ezért rajtunk múlik, milyen lesz Szülőföldünk története.

2. A történelem egysége és sokszínűsége

? Lehet-e vitatkozni azzal, hogy a világtörténelem nem mindig létezett, és a világtörténelem egysége a történelmi fejlődés eredménye?

Az emberiség története számos nép és állam, ország és régió, kultúra és civilizáció története. Felmerül tehát a kérdés: a történelem egységes vagy sokoldalú? Ez kezdettől fogva nyugtalanította a történészeket.

Azt, hogy a történelem sokszínű, számos tény bizonyítja.

Az idők kezdete óta egyes törzsek és népek gyorsabban fejlődtek, államokat és virágzó civilizációkat hoztak létre, míg mások jelentősen lemaradtak fejlődésükben.

Az államok ezeréves történetét tanulmányozva láthatjuk születésüket, virágzásukat és hanyatlásukat, valamint új államok kialakulását, amelyek elpusztították vagy kölcsönvették az előzőek vívmányait.

A történelem sokszínűségének egyik oka a természeti körülmények közötti különbségek, amelyek között egyes népek fejlődtek.

Ugyanakkor az emberiség történelmének egységére is van bizonyíték. Például, már az első államok is tartották egymással a kapcsolatot, még akkor is, ha több ezer kilométerre voltak egymástól. És a történészek egyre több bizonyítékot találnak erre.

A legismertebb kapcsolat, amely 2000 évvel ezelőtt összekötötte a világot, a Nagy Selyemút volt. Ez a kereskedelmi útvonal Kínától Ázsián keresztül a Földközi-tenger partvidékéig vezetett. Azonban nemcsak áru, hanem tudás cseré-

jére is szolgált. A világ egységét a nagy hódítások is befolyásolták, a betegségek elterjedése (pestis, kolera stb.), a prédikátorok, kalandorok utazásai. Mindezekről később fogtok tanulni.

Ezenkívül fontos, hogy a látszólag különálló társadalmak ugyanolyan történelmi törvények szerint fejlődtek.

A világ összekötöttsége felgyorsította Kolumbusz Kristóf utazását és az Újvilágba vezető út, Amerika felfedezését 1492-ben. Azóta az emberek kezdték felismerni a világ egységét és összefonódását. Ez különösen nyilvánvalóvá vált a legutóbbi században, amelyet két világháború, a hidegháború, nagy gazdasági válságok és a globális környezeti problémák súlyosbodása, különböző járványok terjedése jellemez. Mindezek ellenére a kulturális értékek és technikai vívmányok cseréje nem állt le. A történelem egysége nyilvánvalóvá vált.

3. Ukrajna történelme az európai és a világtörténelem része

? Mondhatjuk-e, hogy Ukrajna történelme a történelem sokszínűségének a megnyilvánulása?

Ukrajna történelme az európai és a globális történelem része. Népünk történelmi múltját nem lehet elválasztani az egész emberiség múltjától. A földrajzi elhelyezkedés miatt az ukrán földek története sohasem elszigetelten fejlődött. Szoros kapcsolatban állt távoli és közeli területekkel. Ez az emberek megjelenésétől az ukrán földeken egészen napjainkig követhető.

A szomszédos népek gyakran erős befolyást gyakoroltak egymásra. Az ukrán területek Európához való földrajzi hovatartozása miatt különösen szoros volt a kapcsolatuk az ott élő és ma is ott élő népekkel. Az 1991-es függetlenség kiáltása után Ukrajna kinyilvánította, hogy az európai fejlődési utat választja, amit korábban megszakított az a tény, hogy az ukrán területek az Orosz Birodalom, majd a Szovjetunió részét képezték. Ukrajna törekvését, hogy csatlakozzon

A Nagy Selyemút az első „világháló”, amely Eurázsia államait és népeit kötötte össze

Szótár

Háború — fegyveres konfliktus államok, nagy embercsoportok között, amelyeket erőszakos cselekmények kísérnek.

? Milyen, a „történelem” szóhoz kapcsolódó elemeket adnátok hozzá a bemutatott készlethez? Magyarázzatok meg választásotokat!

Szótár

Ukrajna története — olyan tudomány, amely a társadalom fejlődésével kapcsolatos eseményeket vizsgálja az ukrán földeken a bekövetkezésük sorrendjében.

Világtörténelem — tudomány, amely a világ múltjában történt eseményeket tanulmányozza.

A mexikói piramisok - a múlt örökségei. Mai látkép

Az Európai Unió és Ukrajna zászlaja

● ● ● A források jelentése ● ● ●

A források jelentik Szerhij Plohij kortárs történész Ukrajna szerepéről Európa történelmében. Európa az ukrán történelem fontos része, akárcsak Ukrajna az európai történelemnek.

Néha, amikor a kaput háborúk vagy konfliktusok miatt bezárták, Ukrajna segítette megállítani a keletről és nyugatról érkező külföldi inváziókat.

Amikor megnyitották, ahogy az ukrán történelemben gyakran előfordult, hídként szolgált Európa és Ázsia között, megkönnyítve az emberek, áruk és eszmék cseréjét.

? Miért nevezi a történész Ukrajnát Európa kapujának?

az európai államok közösségéhez, a múltban és most is fennálló szoros kötelékei határozzák meg.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A történelem tudomány és tantárgy is. A múlt tanulmányozásával segíti az embereket a jövőbeni cselekvésben.
- A történelem tartalmazhatja mind az emberiség fennállásának idejét, mind az egyes személyek életét.
- Az emberiség története egyrészt egyetlen, másrészt sokoldalú.
- Ukrajna története a világtörténelem része.

Kérdések és feladatok

1. Mit jelent a „történelem” szó?
2. **Csoportos megbeszélés.** Hogyan befolyásolhatja a jelen a jövőbeli életeteket?
3. Kérdezzétek meg családtagjaitokat vagy más felnőtteket, hogy a múltbeli tapasztalatok milyen hatással vannak a jelenlegi életükre! Melyik, a múltban történt esemény különösen fontos számukra?
4. Miért kell az embernek tudni a múltról? Magyarázzátok el, hogyan értitek a kifejezést: „A történelem az emberiség múltjának tudománya az időben és a térben”.
5. Mit tanulmányoz az ukrán történelem és a világtörténelem? Helyes-e azt állítani, hogy Ukrajna történelme a világtörténelem része?
6. **Dolgozatok párban!** Beszéljétek meg és végezzétek el a feladatokat: 1) válasszatok három érvet, hogy miért kell történelmet tanulni; 2) válasszatok érveket annak az állításnak az alátámasztására, hogy a történelem sokszínű!
7. Miért gondoljátok, hogy ismernetek kell országotok történelmét? Mi várhat azokra az emberekre, akiknek nincs információjuk a múltbeli eseményekről? Magyarázzátok meg válaszotokat!
8. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és magyarázzátok el a következő gondolatot: „Annak köszönhetően, hogy a múlt emléke nemzedékről nemzedékre öröklődik, az emberből ember, az országból állam lesz.”

5. §. A kultúra mint érték

1. A „kultúra” fogalmának megértése

? Nevezétek meg azokat a dolgokat, amelyek:
1) megkönnyítik az ember munkáját; 2) megszépítik az ember életét; 3) segít jobban megérteni másokat! Mi a közös bennük?

A **kultúra** szót ősidők óta ismerték, mindig más tartalommal látták el, különbözőképpen értelmezték, és ma sincs egységes magyarázata. Kétezer évvel ezelőtt Marcus Tullius Cicero római író, tudós, politikus minden értékes megjelölésére használta, amit fennállása során az emberiség teremtett. A kultúrában egyrészt azt a tevékenységet látta, ami a természetet az ember javára átalakítja, másrészt az ember szellemi erejét, elméjét javító eszközt.

A kultúra tehát a természet mellett még egy másik világ, amelyben az emberek élnek. Mivel az ember mindig is arra törekedett, hogy javítsa és megkönnyítse életét, új találmányokat és felfedezéseket tett és tesz. Így az ember a bottól, a kődarabolótól és sziklarajzoktól kezdve, megtanult összetett szerzőgépeket, könyveket, műalkotásokat, űrrakétákat, számítógépeket stb. létrehozni.

Minden, ami megkönnyíti a munkát, megszépíti, kényelmessé teszi az életet és a kommunikációt, az emberek **értéknek** tekintik. Minden embernek és a társadalom egészének van egy értékrendszere — a természetben és a társadalomban létező dolgok és jelenségek jelentőségéről szóló gondolatok összessége.

Az emberi élet és tevékenység kulturális szférája tehát magában foglalja az értékteremtést.

? Miben különböznek a kultúra értékei a természet értékeitől?

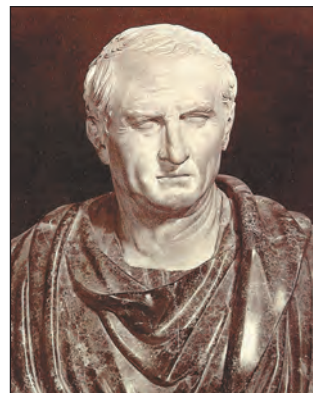
A kultúra ötvözi az **anyagiakat** és a **szellemieket**. Az anyagi kultúra a dolgok világát és azok létrejöttét foglalja magában. Ez minden, aminek gyakorlati jelentése van, és az

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- miért tartják az embert a kultúra megteremtőjének;
- mi értékes az ember számára;
- hogyan viszonyulnak egymáshoz a világ és a nemzeti kultúrák;
- milyen erkölcsi értékek léteznek;
- hogyan hozunk erkölcsi döntést;
- miért vannak babonák?

EMLÉKEZZ!

1. Ki az ember?
2. Hogyan nyilvánul meg az ember szociális összetevője?
3. Mi az identitás?

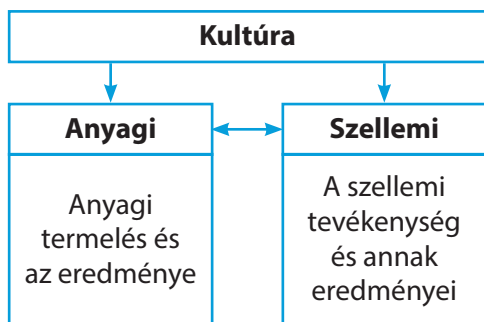
Marcus Tullius Cicero

Szótár

Kultúra — mindaz, amit az ember saját elméjével hozott létre, és nem a természettől kapott.

Érték — minden olyan anyagi vagy eszmei jelenség, amely az ember (társadalom) számára fontos, ennek érdekében cselekszik, energiáját, idejét, pénzét, egészségét stb. áldozza

A kultúra típusai

Szótár

Egyesült Nemzetek Szervezete

(ENSZ) — globális nemzetközi szervezet, amelynek tevékenysége a nemzetközi biztonság és béke védelmére irányul.

Érdekes tudni

Az ENSZ szervezi az együttműködést és támogatja az államok közötti baráti kapcsolatokat fejlesztését. A szervezet fő elvei az államok egyenjogúsága, a belügyeikbe való be nem avatkozás, a konfliktusok békés úton történő rendezése, az államok nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése. Az ENSZ 51 alapító állama között ott volt Ukrajna is.

A Kijevi Barlangkolostor egyike az UNESCO Világörökségi Listáján szereplő nyolc ukrain helyszínnek

Vegyétek figyelembe!

A „kultúra” fogalmát az oktatás, az ember nevelésének szinonimájaként is használják, és ebben az értelemben minden európai nyelvbe bekerült.

A kultúrát a művészi teljesítmények összességéiként is ismerik. Ezek irodalmi, zenei, vizuális művészeti, szobrászati, építészeti, színházi, filmművészeti és egyéb szépség hordozó alkotások. Kulturális alkotásokat hivatásos és népművészek egyaránt készíthetnek.

ember használja. A szellemi kultúra magában foglalja a tudást, a tudományt, az eszméket, a vallást, a hiedelmeket, az irodalmi műveket, a vizuális művészeteket, a zenét stb. Így a kultúra az emberek különböző igényeit elégíti ki.

Az ember nemcsak kultúrát teremt, hanem értékeket is fogyaszt.

2. Kulturális sokszínűség

? Miért érték a kulturális sokszínűség a mai világban?

A modern világkultúra olyan egyedi kultúrák összessége, amelyek kölcsönhatásban állnak egymással, a múlttól a jelenig. A kultúrák kölcsönhatása lehetővé teszi, hogy mindenki élvezze azt a szellemi gazdagságot, amelyet a különböző népek sok évezred során hoztak létre.

2002-ben az ENSZ Közgyűlése május 21-ét a Kulturális Sokszínűség Világnapjává nyilvánította. E dátum megünneplése lehetővé teszi az emberek számára, hogy felismerjék nemcsak az ország, hanem a világ más népei nemzeti kultúrájának mélységét és sokszínűségét. Ez megerősíti a kulturális csere és a kulturális szokások, hagyományok és örökség megőrzésének fontosságát. Az UNESCO az ENSZ szakosodott szervezete, amely gondoskodik a világ oktatási, tudományos és kulturális fejlesztéséről. Többek között az anyagi és szellemi kultúra megőrzése érdekében hozták létre a különleges értékű és védelemre szoruló világörökségi objektumok jegyzékét

3. A nemzeti kultúra. Ukrán nemzeti kultúra

? Miért alakulnak ki nemzeti kultúrák annak ellenére, hogy az emberek értékrendje sok közös vonást mutat?

Megkülönböztetnek nemzeti kultúrákat: ukrán, lengyel, francia és több száz más. Minden nemzet büszke kulturális örökségére, védi azt.

A nemzeti kultúra sajátossága, egyedisége és eredetisége mind a szellemi (nyelv, irodalom, zene, festészet, vallás), mind pedig az emberek életének és tevékenységének anyagi szféráiban (a termelés hagyományai, munkavégzés, gazdaságirányítás) nyilvánul meg.

Az **ukrán nemzeti kultúra** sajátosságait a földrajzi viszonyok, a történelmi út sajátosságai, az ezen a területen élő más törzsek, valamint Ukrajna szomszédjai kultúrájával való kölcsönhatás is meghatározta.

Minden nemzet saját nemzeti kultúráját létrehozva hozzájárul a világ **kultúrájához**. Az eredmény a kölcsönös kulturális gazdagodás.

4. A kulturális különbségek

? Hogyan befolyásolják a kulturális különbségek az emberek közötti kapcsolatokat?

A kultúra egyfajta szervezője társasági életünknek, egyben a szemüveg, amelyen keresztül a világra tekintünk. Miközben ugyanabban a környezetben élünk, gyakran nem vesszük észre, hogy a kultúrák mennyire különbözőek, és hogyan befolyásolhatják mindennapi kapcsolatainkat.

A mai világ egy **multikulturális környezet**. Amikor egy másik környezetbe kerülünk, és olyan emberekkel találkozunk, akik más kulturális hagyományokban nevelkedtek, észrevesszük a különbséget.

• • • • Érdekes tudni • • • •

A nemzeti kultúra mellett megkülönböztethető a regionális kultúra (szláv, európai, amerikai, afrikai stb.), egyes társadalmi csoportok kultúrája. Van egy kulturális korszakokra való felosztás is: ókori kultúra, középkori kultúra, reneszánsz kultúra stb.

Szótár

Ukrán nemzeti kultúra — az ukrán nép által a történelme során létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége.

Kulturális különbségek

? Hogyan tükrözik az ábrák az emberek közötti kulturális különbségeket?

Erkölcs — a társadalomban létező felfogások, normák és értékelések befolyásolják az emberek viselkedését.

Erkölcsi értékek — olyan normák, amelyek segítenek az embernek meghatározni a helyeset és a helytelenet, a jót és a rosszat. Ez a megértés szükséges az őszinte és tisztességes döntések meghozatalához a mindennapi életben.

• • • • **Érdekes tudni** • • • •

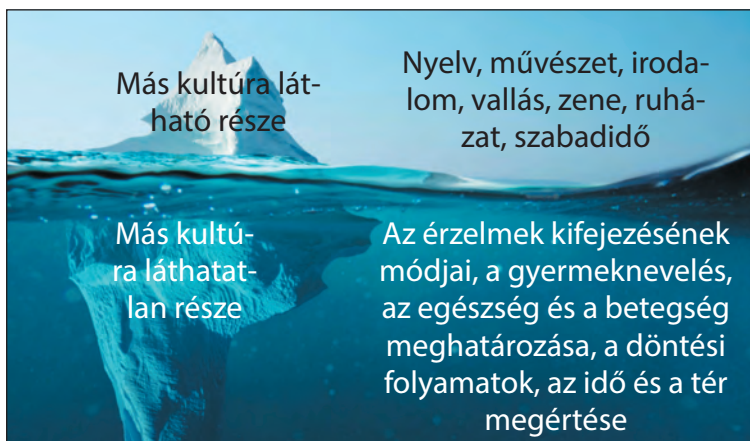
Miért fontosak az erkölcsi értékek?

- Az erkölcsi értékek segítenek a pozitív tulajdonságok kialakításában: együttérzés, tisztelet, kedves-ség stb.
- Az erkölcsi értékek nézőpontot, az élet különböző szempontjaival kapcsolatos nézetek és meggyőző-dések rendszerét alkotják.
- Az erkölcsi értékek olyan iránymu-tatásként működnek, ami segít el-kerülni a körülöttünk lévő embe-rek negatív hatását, egyes jelenségeket a társadalmi életben.
- Az erkölcsi értékek elősegítik a tár-sadalmi élet magas színvonalának kialakítását, ami hozzájárul a tár-sadalom általános fejlődéséhez.

A felelősség az ember egyik erkölcsi értéke

A kulturális különbségek elfogadása

? Magyarázzátok meg, hogyan értitek a séma tartalmát!

A különböző kultúrák képviselői között bizonyos kommunikációs nehézségek adódhatnak, esetenként nehéz előre megjósolni, megérteni egymás viselkedését. Ahhoz, hogy megtalálja a helyét a modern világ multikul-turális közegében, mindenekelőtt tisztában kell lennie bizonyos különbségek jelenlétével. Amikor egy más kultúrából származó személy-lyel kommunikálunk, el kell tudnunk fogadni a másságukat, és tisztelettel kell bánnunk ve-lük. Ami számunkra normális, nem biztos, hogy mások számára is az.

5. Az erkölcsi értékek. Erkölcsi döntés

? Mi az erkölcsi értékek sajátossága?

Az **erkölcs** és az **erkölcsi értékek** az embe-ri értékek fontos összetevői. Ezek olyan tég-lák, amelyekből az ember személyisége épül fel. Az ember viselkedésének iránymutatói. Ezeknek köszönhetően az ember tudja érté-kelni a körülötte lévő világot. Az erkölcsi ér-tékek kialakításában a fő szerepet a család játssza.

Az erkölcsi értékek: hála, őszinteség, együttérzés és empátia, együttműködés, tisz-telet, egyenlőség, hűség, igazságosság, nagy-lelkűség, bátorság, felelősségtudat, kitartás, önuralom stb.

Minden ember életében vannak olyan helyzetek, amikor **erkölcsi döntést** kell hozni, vagyis csak egy döntést hozni a sok közül, választani a jó és a rossz, az igazság és a hazugság között. Minél teljesebbek egy személy erkölcsi értékei, annál inkább kiegyensúlyozottabb lesz a döntése egy **erkölcsi döntési helyzetben**.

6. A babona

? Veszélyes-e a babona az emberekre?

Nem az erkölcs az egyetlen, ami befolyásolja az emberek viselkedését. Néhányan óvatosak vagyunk, amikor a hónapban 13-a péntekre esik, otthon kiömlött a só, egy fekete macska átfutott az úton, kerüljük, hogy bármit átadjunk a küszöbön keresztül stb. Ezek és más jelek, figyelmeztetések és hiedelmek a **babonák**. A babonás szokások segítségével az emberek megküzdöttek félelmeikkel, de törekedtek a saját boldogságukra és szerencséjükre is. Az ember az egyetlen élőlény, aki tudatosan igyekszik befolyásolni saját sorsát.

A babonák abból fakadnak és megrögzülnek, hogy az emberek képtelenek megérteni az okozati összefüggések létezését (vagy hiányát) saját viselkedésük és a későbbi események között. Az előjelekbe vetett hit pedig nem más, mint pszichológiai védekező mechanizmus azok számára, akik nehezen viselik el a bizonytalanság állapotát.

Bizonyos babonák **szokásokká** és **hagyományokká** fejlődnek.

● ● ● ● ● ● ● ● (**Érdekes tudni**) ● ● ● ● ● ● ● ●

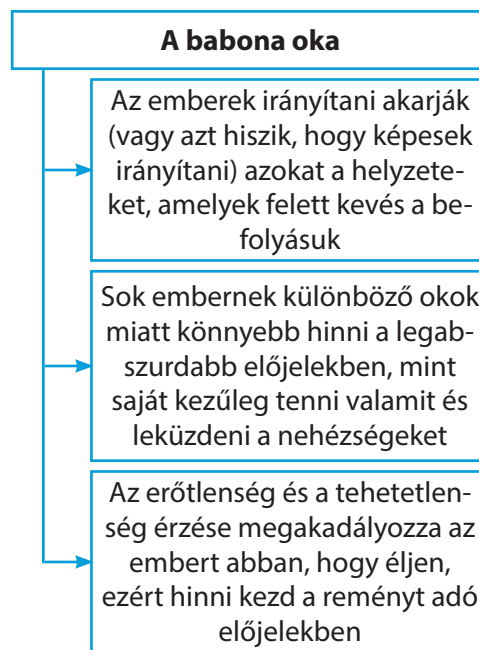
Még a mai világban is sok hiedelem él az emberek között. Amikor azt mondják, hogy „rossz lábbal ébredt fel”, azt jelenti, hogy reggel bal lábbal lépett a földre, és emiatt egész nap rossz kedve van. A mai napig fennmaradt az a hiedelem, hogy le kell ülni, mielőtt útnak indulna, hogy boldog legyen, és újra találkozzanak. Olvasás után nem ajánlott nyitva hagyni a könyvet — mintha ettől minden feledésbe merülne.

Szótár

Erkölcsi döntés — olyan személy döntése, amelyet erkölcsi értékei vezérelnek.

Erkölcsi döntési helyzet — olyan helyzet, amely ellentmondást tartalmaz két egymást kizáró döntés vagy cselekvés között.

Babona — előítélet, hit a természetfeletti erők létezésében, a sorsban stb.

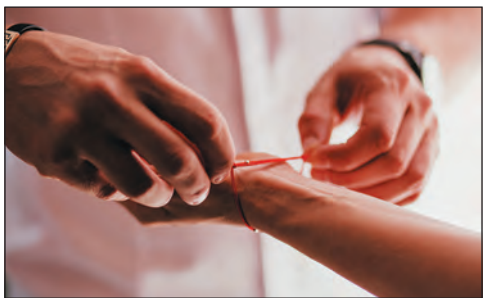

Szótár

Szokás — egy adott társadalomban, társadalmi csoportban régóta fennálló, bevett viselkedési szabályok stb.

Hagyomány — a kultúra elemei, magatartásmód, amelyet nemzedékről nemzedékre továbbadnak, és hosszú ideig megőriznek.

? Milyen babonákat ábrázolnak az ábrák?

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A „kultúra” kifejezésnek nincs egységes meghatározása. Vele magyarázzák a kapcsolatok különböző szempontjait: ember — ember, ember — természet.
- A kultúra és a természet az a világ, amelyben az ember létezik.
- A kulturális szféra olyan értékek létrehozását foglalja magában, amelyeket az emberek felhasználnak és megsokszoroznak.
- A világ tele van a kultúrák sokszínűségével.
- A nemzeti kultúra a világkultúra alkotóeleme.
- Az erkölcsi értékek fontosak az emberiség számára. Biztosítják az ember személyiségének formálódását.
- Az emberek viselkedését a babonák befolyásolhatják.

Kérdések és feladatok

1. Magyarázzátok meg az állítást: „Az ember egyszerre két világban él: a természet világában és a kultúra világában.”
2. **Kiscsoportos munka.** Gondoljatok az ember egyik találmányára! Beszéljétek meg, mitől értékes! A kultúra vívmányai árthatnak-e az emberiségnek? Ebben az esetben értékeknek nevezhetők-e? Mondjatok példát, ami alátámasztja álláspontotokat!
3. **Csoportos megbeszélés.** Az európai közösség egyik legfontosabb szlogenje: „egység a sokféleségben”. Mit jelent?
4. Mondjatok példát, amely bemutatja Ukrajna multikulturalizmusát! További információforrások segítségével határozzátok meg, melyik várost nevezzük a „hét kultúra városának”? Mondjátok el, miért. Járjatok utána, hogy Ukrajna melyik régiója a leginkább multinacionális! Mondjátok el, miért!
5. Gondoljátok meg, melyik erkölcsi érték a legfontosabb számotokra az emberben!
6. Illusztráljátok példákkal a babona keletkezésének okait!
7. **Dolgozzatok párban!** Az Olasz Környezet- és Állatvédelmi Szövetség (AIDAA) szerint csak Rómában a tulajdonosok évente 15 000 fekete macskát pusztítanak el, fekete kiscicák kétszer olyan ritkán kerülnek ki a menhelyekről. Mit jelez ez az információ?

Az I. fejezet összefoglalása.

Az ember, a természet, a társadalom és a történelem

1. Verseny a kifejezések és fogalmak ismeretéért. Adjátok meg a legtöbb helyes definíciót!

Irányadó felsorolás: ember, bioszociális lény, közösség, egyén, egyéniség, személyiség, identitás, önazonosítás, társadalom, állam, történelem, kultúra, multikulturális környezet, érték, erkölcs, erkölcsi érték, babona, szokás, hagyomány.

2. **Oktató játék:** „Igen vagy nem?”. Adjátok rövid válaszokat a kérdésekre!

1) Különböző embereknek egyforma az ujjlenyomata.

Igen vagy nem?

2) Csak néhány ember különleges és egyedi. *Igen vagy nem?*

3) Az egyediség csak a megjelenésben rejlik. *Igen vagy nem?*

4) Vágyakban, cselekedetekben, kreativitásban, álmokban különbözünk egymástól. *Igen vagy nem?*

5) Minden emberben semmi közös nincs másokkal. *Igen vagy nem?*

6) Nincs két egyforma ember az egész bolygón. *Igen vagy nem?*

3. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg a problémás kérdéseket és mutassátok be a közös következtetéseket: 1) hogyan hat az emberre a nevelés; 2) mi az egyes személyek egyedisége és utánozhatatlansága; 3) hogyan befolyásolja az éghajlat az emberek életét; 4) hogyan óvjátok és véditek a természetet!

4. **Csoportos megbeszélés.** Magyarázzátok meg az egyik tézist: 1) az ember a múltban él; 2) az ember a jelenben és a jövőben él; 3) az ember a jelenben éli a jövőt és a múltat.

5. **„Megismételhetetlen ember vagyok” kutatási projekt.** Készítsetek egy történetet magatokról (hobbik, érdeklődési körök, eredmények, álmok stb.)! Bizonyítsátok be, hogy minden ember egyedi!

6. Készítsetek azonosító kártyát „Ki vagyok én?”: 1) Írjátok le azokat a szavakat, amelyekkel jellemezté magatokat, érdeklődési körötöket, világnézeteteket! 2) Írjátok le, mások milyen szavakat használnak veletek kapcsolatban! 3) Cseréljétek kártyákat az osztálytársaitokkal, és mutassátok meg, hogy van bennetek közös és eltérő.

Ujjlenyomat

A világon minden ember egyedi

Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléséhez az I. fejezet alapján
rnk.com.ua/101501

II. FEJEZET. AZ EMBER MINT SZEMÉLYISÉG ÉS SZEMÉLY. NYILVÁNOS TÉR. AZ EMBEREK KÖZÖSSÉGEI

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTK:

- hogyan lesz a személy személyiséggé;
- milyen tulajdonságai vannak a személyiségnek és a személynek;
- személyiségtípusok;
- mi a történelmi személyiség.

EMLÉKEZZ!

- Ki a személyiség és a személy?

6.§. Az ember mint személyiség és személy

1. A személyiségfejlődés és -formálás folyamata

? Mi a személyiségfejlődés fő mozgatórugója?

A születés pillanatában a gyermek még nem személy. A **társadalmi környezet**, az **oktatás** és a **képzés** révén alakul ki: a család, a kortársak, az iskola és a tágabb közösség hatásainak kombinációja következtében. Ennek köszönhetően az ember alkalmazkodik a külső környezethez, részt vesz a társadalmi életben.

A személyiség csak a tevékenységben fejlődik ki. Ezen az úton azonban gyakran felmerül az ellentmondás a törekvések és a lehetőségek között. Az akadályok leküzdésének képessége a személyiség fontos tulajdonsága. Ez a fejlődésének hajtóereje.

2. A személyiség felépítése és tulajdonságai

? Melyek a személyiség fő összetevői?

A személyiség **fizikai**, **szociális** és **szellemi** összetevőket tartalmaz.

A személyiség fizikai összetevője a személy teste. Ide tartoznak a ruhák, háztartási eszközök és minden, amit készített.

A személyiség szociális összetevője az emberek közötti kommunikáció folyamatában alakul ki. Ez a személy társadalmi szerepeinek rendszere a különböző csoportokban, amelyek-

nek része: az apa (anya), a fiú (lány), vezető (beosztott) stb. Az önérvényesítés minden formája a szakmai és társadalmi tevékenységben, a barátságban, a szerelemben, a rivalizálásban alkotja a személyiség társadalmi szerkezetét.

A személyiség szellemi összetevője az életértékek és eszmények összessége. A megnevezett összetevők az ember életének különböző szakaszaiban nyerik el a fő, domináns jelentőséget.

? Milyen személyiségtulajdonságokat szeretnétek fejleszteni magatokban?

Minden személyiségnek vannak bizonyos tulajdonságai. Ide tartozik az intelligencia, a bölcsesség, az érzelmek, az akarat, az elszántság, a készségek, a képességek, a hiedelmek, az intuíció, a tanulási képesség, az önértékelés, a kockázatvállalás, a szeretet, a gyűlölet, a szenvedély, az impulzivitás, a jótékonyság, a lelkiismeret, a hazaszeretet, az igazságosság, a humanizmus stb. Természeti és társadalmilag fontos, erkölcsi, pszichológiai és esztétikai csoportokra oszthatók. E tulajdonságok összessége határozza meg a személyiség egyéniségét.

3. Önmegvalósítás. Személyiség típusok

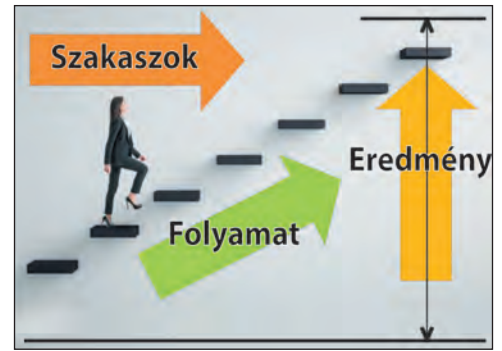
? Mi a személyiség szerepe a történelemben?

A személyiség képességeinek legteljesebb megnyilvánulásának folyamatát, a célok elérését a kreatív képességek feltárása érdekében **önmegvalósításnak** nevezzük. Ez az emberi cselekvések legfontosabb indítéka.

A személyiség önmegvalósítása csak a társadalomban lehetséges. Attól függően, hogy a társadalom hogyan látja az embert, a következő típusokat különböztetjük meg: **átlagos, történelmi, kiemelkedő.**

A világ felnőtt lakosságának többsége átlagos személyiség. A történelmieket közé tartoznak azok, akik bizonyos nyomot hagytak

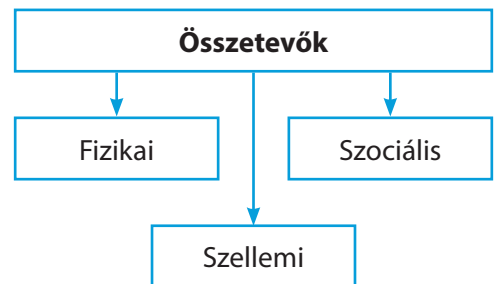
A személyiség fejlődése

? Nézzétek meg a sémát! Gondolkodjatok:

- 1) melyek a személyiségfejlődés szakaszai;
- 2) hogyan fejlődik és mi az eredmény?

Személyiség szerkezet

Szótár

Önmegvalósítás — az egyénben rejlő lehetőségek kibontakozása az egyén öntudatának feltétele mellett.

A személyiség világáról alkotott kép kialakításának folyamata a társadalomban

? Csoportos megbeszélés. Hogyan értitek a személyiség szerepét a társadalomban a séma szerint?

? Hogyan valósítják meg magukat a képeken látható gyerekek?

a nép és a kultúra, az állam és az emberiség történetében. Ezek általában állami, közéleti, politikai, kulturális személyiségek. A történelmi személyiség tevékenységének azonban van pozitív (erkölcsi) és negatív (erkölcstelen) jellege is, ami miatt különböző emlékeket hagy magáról.

Kiemelkedő személyiségek azok, akik tetteik, kreativitásuk és ügyeik révén történelmileg pozitív társadalmi értékelésre tettek szert.

A személyiség szerepe a történelemben rendkívül nagy. Befolyásolhatja a történelmi események menetét, felgyorsíthatja vagy lelassíthatja azokat. A kiemelkedő személyiségek hajlamosak arra, hogy egyesítsék a körülöttük lévő embereket, új ötletekkel inspirálják őket, és társadalmi alkotó erőként szerveződjenek.

A gazdasági szférában a kiemelkedő személyiség irányítja a gazdaság megreformálásának, hatékonyabb tevékenységi szintre lépésének folyamatát.

Ugyanilyen fontos szerepet játszik a személyiség a társadalom kulturális és szellemi életében. A tehetség meglehetősen ritka ajándék. Új távlatokat nyit, sokszor ellentmond a hagyományoknak, a kulturális és szellemi fejlődés új formáit indítja el. Ugyanakkor a tehetség és a hozzá kapcsolódó zsenialitás a népi kreativitás alapján, a népi kultúra mélységéből nő ki.

Jó példa erre Tarasz Sevcsenko ukrán költő, művész, gondolkodó, közéleti és politikai személyiség és Leszja Ukrajinka ukrán író, költő, műfordító, kulturális személyiség munkássága.

Óvatosan kell meghatározni a személyiség szerepét. A túlzás torzíthatja a történelmi folyamat megértését.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

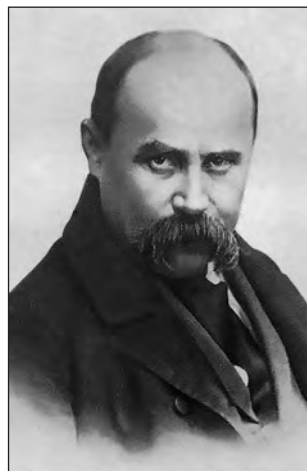
- A személy és a személyiség az ember különböző jellemzői. A személy az embert külön egyéniségként képviseli. A személyiség az a személy,

aki a társadalomban alakult ki, és rendelkezik bizonyos tulajdonságokkal.

- A személyiség kialakulása hosszú folyamat. Ebben fontos szerepet játszik a társadalmi környezet, amelyben él, a nevelés és a tanulás.
- A személyiségfejlődés mozgatórugója a törekvések és a lehetőségek közötti ellentmondás.
- Az önmegvalósítás folyamatában a személyiség bizonyos helyet foglal el a társadalomban. Attól függően, hogy milyen szerepet játszik vagy játszott, a következő személyiségtípusokat különböztetjük meg: átlagos, történelmi, kiemelkedő.

Kérdések és feladatok

1. Miben rejlik az ember egyedisége, egyénisége és személyisége?
2. **„Öt mondat” oktató játék.** Fogalmazzatok meg a paragrafus fő gondolatát öt rövid mondatban!
3. Állítsatok össze néhány mondatot a „személyiség” szóval!
4. Írjatok történetet egy képzeletbeli szereplőről a következő témában: hogyan alakult ki a személyisége.
5. **Dolgozzatok párban!** Beszéljétek meg, hogyan értitek az állítást: „Az ember egyénnek születik, személyiséggé válik, és megvédi egyéniségét.” Mi a véleményetek erről a gondolatról? Magyarázzátok meg álláspontotokat! Milyen módszerek alkalmasak arra, hogy az ember megvédje egyéniségét?
6. **Csoportos megbeszélés.** Mondható-e, hogy „a személyiség a társadalom által nevelt személy”?
7. Írjatok egy kisebb elbeszélést az egyik témában: „Különleges vagyok, mert...”, „Személyiség vagyok, mert...”.
8. További források felhasználásával mondjatok négy példát kiemelkedő személyiségekre! Nevezetek meg három érvet, amiért az említett személyiségek mindegyike híressé vált!
9. **„Történelmi személyiség” oktatási projekt.** Készítsetek előadást az egyik történelmi személyiségről!

Tarasz Sevcsenko

Leszja Ukrajinka

- ? Az élet mely területein bizonyítottak az ábrázolt személyiségek?

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- mi a személyes, nyilvános és társadalmi tér;
- mikor és hogyan keletkeznek;
- miért fontosak a mai ember és a társadalom fejlődése szempontjából.

EMLÉKEZI!

1. Mi a történelem?
2. Milyen szerepet tölt be a társadalom az ember életében?
3. Mi befolyásolja a személyiségfejlődést?

Szótár

Személyes tér — egy feltételes terület az ember körül, amelyet sajátjának tekint, és megvéd a külső behatástól.

A személyes tér feltételes vonala

• • • • Érdekes tudni • • • •

A tudósok megkülönböztetik a pszichológiai személyes teret. Jelenléte például akkor érthető meg, ha az embernek olyan személyes jellegű kérdéseket tesznek fel, amelyek kényelmetlenséget okoznak.

7.5. A személyes és a társadalmi tér

1. A személyes tér

? Miért fontos a személyes tér az ember számára?

A **személyes tér** egy kis terület, amely körülveszi a testet. Megmérhetitek személyes tereteket, ha széttárjátok a karokat vagy kinyújtjátok magatokat előtt. A testetek és a kezetek közötti tér a személyes teretek.

Az ember személyes terének fogalma magában foglalja: az érzéseket, a testet, az érzelmeket, a gondolatokat, a cselekedeteket. A személyes tárgyi térnek vannak külön tárgyai — fogkefe, kedvenc csésze, fehérnemű, játékok, hobbi cikkek, privát szoba stb. Minél tágabbak a személyes tárgyi tér határai, annál védettebbnek érzi magát az ember a külvilággal szemben. Például, valaki más lakásában a stressz miatt hamar elfárad az ember, de jól érzi magát a saját otthonában. Ezen túlmenően a személyes tér magában foglalja azokat a helyeket, ahol az ember egyedül lehet és erőt meríthet.

A **személyes idő** összefügg a személyes térrel — azzal az idővel, amelyet csak magunknak lehet szentelni és nem foglalkozunk más ügyekkel. Ez az az idő, amikor az ember egyedül lehet gondolataival és érzéseivel, a hobbi-jával foglalkozhat. Minden személynek van egy **személyes információs tere** is — a személyes információ megőrzésének joga.

Minden embernek megvan a maga személyes térhatára. Ez számos tényezőtől függ: a másokkal való kapcsolat típusától, nemtől, életkortól, a környezetben kialakult sajátosságoktól és kulturális hagyományoktól stb.

Az ember személyes terének nagyságától és a közeli vagy ismeretlen személyek számára megengedett távolságtól függetlenül a személyes határok megsértése kényelmetlenséget, ingerlékenységet okoz, növeli a veszélyérzetet.

Szinte minden nyilvános helyen szembesülhetek a személyes tér megsértésével: a szu-

Személyes tér

? Éreztétek már valaha kényelmetlenül magatokat, amikor egy idegen túl közel volt hozzátok? És amikor valaki a családból átölel vagy megfogja a kezeteiket, más érzéseitek vannak?

permarketben, amikor valaki mellettetek áll a sorban; a közlekedésben, amikor valaki megérinti a kezeteit stb.; az utcán, ha valaki akadályozza az átjárást stb.

A személyes tér megőrzése minden ember szükséglete. Hogyan védjétek meg a határaitokat? Mi van, ha valaki megsérti azokat? Egy másik embernek a személyetekkel szembeni nemkívánatos viselkedését azonnal le kell állítani, anélkül, hogy megvárnátok, amíg a másik maga megéri, hogy tettei elfogadhatatlanok. A beavatkozást a személyes térbe nem szabad eltérni.

Be kell tartani a kulturális normákat és határozottan meg kell védeni a határokat, de nem szabad megfélemlíteni az udvariasságról és az etiketről. Ugyanakkor tiszteletben kell tartani mások érdekeit és értékeit, mert minden embernek, akárcsak nektek, van személyes tere.

2. A társadalmi tér fogalma

? Milyen szerepet tölt be a társadalmi tér a városban?

A mai világban a lakosság nagy része városban él. A civilizáció fejlődése leginkább a városi élet — a nyilvános tér — fejlődé-

• • • Vegyétek figyelembe! • • •

Edward Hall tudós az egyes személyek körüli teret négy különböző méretű zónára osztotta. A kapcsolat szorosságától függően más személyek is beléphetnek ezekbe a zónákba:

- 1) intim zóna — csak közeli emberek (család, legközelebbi barátok) léphetnek be;
- 2) személyes zóna — barátok és közeli ismerősök számára;
- 3) szociális zóna — magában foglalja a mindennapi társas együttműködést új ismerősökkel vagy idegenekkel;
- 4) nyilvános zóna — szinte mindenki számára elérhető.

A személyes tér anyagi megtestesülése

? Képes volt-e az ábrázolt személy megvédeni személyes terét egy ilyen korlátozó kör segítségével?

• • • • Érdekes tudni • • • •

A tudósok úgy vélik, hogy az ember személyes térérzete három-négy éves korban kezd kialakulni.

Szótár

Etikett — bizonyos társadalmi csoportokban elterjedt viselkedési szabályok rendszere.

Nyilvános tér — épületek, utcák, terrek, parkok stb., amelyek a városi élet minden változatát tükrözik.

Társadalmi tér — bizonyos típusú társadalmi tevékenységhez, például társalgáshoz, szabadidőhöz kapcsolódó tér; olyan tér, amely megteremti a körülményeket a sétához és a kikapcsolódáshoz, az alkotáshoz, az oktatáshoz, a közéleti tevékenységhez stb.

A mozgatható utcabútorok lehetőséget adnak az embereknek arra, hogy saját kezűleg alakítsák ki területet

sétől függ. Valójában ez a városi életminőség mutatója.

Amikor a városban élünk vagy oda látogatunk, különböző országokba utazunk, első, amire felfigyelünk, hogy van a város berendezve, kellemes-e számunkra, biztonságban érezzük-e magunkat itt. Ilyen benyomást keltenek a helyek, amit **társadalmi térnek** neveznek.

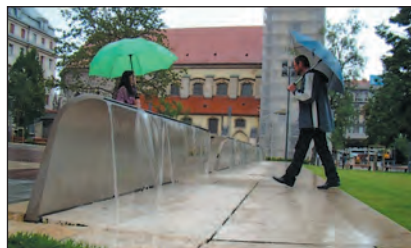
A társadalmi tér a város része, amelyet minden ember szabadon használhat. Azaz egy szupermarket, étterem és egyéb kereskedelmi területek már csak azért sem társadalmi terrek, mert nem mehet be az ember egyszerűen, hogy leüljön anélkül, hogy bármit is rendelne, saját ügyeivel foglalkozzon.

Egyes kereskedelmi létesítmények azonban kifejezetten társadalmi tereket rendeznek be, hogy több embert vonzzanak.

A társadalmi tér kulturális központot és egyedi hangulatot teremt a városnak, amely

A Spanyol lépcső a hagyományos nyilvános tér példája. Róma (Olaszország)

„A pázsiton járni szabad!” Budapest (Magyarország)

„Speaker’s Corner” a Hyde Parkban. London (Nagy-Britannia), 1970-es évek

A könyvtár melletti pázsit, mint a társadalmi tér szerves része. Melbourne (Ausztrália)

Egyéni ülőhelyek a téren. Budapest (Magyarország)

Szökőkút Kijevben az Arzenál metróállomás közelében

nemcsak a helyi lakosokat, hanem a turistákat is vonzza.

Megjegyzendő, hogy manapság már nemcsak a városoknak van társadalmi terük, hanem egyes falvaknak is, amelyek közösségei ilyen helyeket (tereket, parkokat stb.) rendeztek be.

3. A társadalmi tér tulajdonságai

? Milyen táblák alapján lehet meghatározni, hogy egy városban (faluban) hol van társadalmi tér?

Első pillantásra úgy tűnik, hogy bármelyik városi vagy falusi tér társadalmi nevezhető (utca, park, tér stb.). A nyilvános térnek azonban a következő jellemzőket kell magába foglalnia:

- mindenki számára elérhető legyen;
- lehetőséget biztosítani a kommunikációra, a játékokra stb.;
- ingyenes legyen (nem kell fizetni a tartózkodásért a nyilvános téren és annak használatáért);
- legyen jól megvilágított, védve legyen a forgalomtól, zajtól stb.;
- ne legyenek jelentős mozgási akadályok: járdaszegélyek, lépcsők stb. (ez kényelmessé teszi a teret a mozgáskorlátozottak számára);
- legyen lehetőség a kreativitás bemutatására (zenei és színjátszó csoportok utcai fellépése stb.);
- legyen kényelmes — ülőhelyekkel, ingyenes nyilvános WC-kkel felszerelve; biztosítson lehetőséget arra, hogy bármilyen időjárás esetén lehessen ott tartózkodni;
- vegye figyelembe a különböző életkorú emberek érdekeit; ajánlatos, hogy ez a tér tükrözze a helyi kultúrát és történelmet;
- nagyobb szabadságot biztosít (lehetőség a füves felületeken és a pázsiton való járásra és ülésre, a gondolatok aktív kifejezésére stb.).

Társadalmi tér szervezése

• • Vegyék figyelembe! • •

A társadalmi tér rendeltetésétől függően különféle feladatokat oldhat meg:

- kielégíti az emberek szükségleteit a társadalmi tér különböző területein;
- kényelmes tartózkodási feltételeket teremt;
- kényelmes pihenési feltételeket teremt hosszú séta során;
- olyan hely legyen, ahol a történelmi vagy kulturális emlékek koncentrálnak, amelyek fontosak a társadalom, az állam számára.

Yerba Buena Kertek.
San Francisco (USA)

? Az ábrázolt közterület mely elemei teszik őket vonzóvá az emberek számára?

Agóra — piactér és az ókori görög városok néptalálkozóinak helyszíne, a közélet központja. Az agora körül templomok, kormányzati intézmények, műhelyek és üzletek helyezkedtek el.

Városháza — épület, amelyben a város önkormányzata található.

Agóra Athénban.
Mai rekonstrukció

Russell-tér.
London (Nagy-Britannia)

4. A társadalmi tér kialakulásának története

? Mi vezetett a társadalmi tér kialakulásához?

A társadalmi tér nem ma jelent meg. Már az ókori Görögország idejében is létezett.

Történelmileg a társadalmi tér a városi életstílus szerves része volt, ahol a polgárok gyakran jelen voltak. A görög városokban a társadalmi tér szerepét a központi tér — az **agóra** (ógörögül — *találkozóhely, tér*) tölthette be. Ez olyan hely volt, ahol az emberek társalogtak egymással. A legendás ókori görög költő, Homérosz, az európai irodalom elindítója, az agórát az ideális város egyik fő alkotóelemének tartotta.

Az ókori Rómában is volt társadalmi tér, ahol a társadalmi élet rohamosan fejlődött. Azokban az államokban, ahol egy személy uralkodott, nem voltak társadalmi térnek nevezhető helyek. A parkokat, kerteket csak az uralkodó és a rokonai használhatták.

Később az európai államokban csak azokban a városokban létezett társadalmi tér, amelyeknek volt önkormányzata.

Általában a *városháza* vagy a katedrális melletti térre terjedt ki.

Csak a XVIII. században kezdtek kialakítani néhány európai országban társadalmi teret a nagyközönség számára.

● ● ● ● ● ● ● ● (**Érdekes tudni**) ● ● ● ● ● ● ● ●

Az első londoni parkok története jó példa arra, hogy az ingyenes közterületek jelentős profitot hozhatnak.

1775-ben az angol Francis Russell parkot hozott létre a családja tulajdonában levő földterületen. A városi környezetben található nagy zöldterület annyira népszerűnek bizonyult, hogy a park környékén azonnal megnöttek a lakásárak.

Később F. Russell egy másik társadalmi teret hozott létre a közelben, amely a Russell-tér nevet kapta. Idővel szállodák, éttermek és egyéb középületek épültek el körülötte.

• • • • • • • • • • (Érdekes tudni) • • • • • • • • • •

Ukrajnában nagy hagyományai vannak a társadalmi térnek. A közélet már a Kijevi Rusz fennállása alatt is a városok központi terein összpontosult. Akkoriban szokás volt vicsét tartani — fontos ügyek rendezése a népgyűléseken. Később a társadalmi tér azokban a városokban maradt meg, amelyeknek volt önkormányzata. Csak a XVIII. század környékén vált a társadalmi tér a városok kötelező részévé a mai Ukrajna területén.

Egyetértesz azzal, hogy...

- Minden embernek megvan a maga személyes tere. Kellemes kapcsolatokat biztosít az emberek között.
- A társadalom fejlődésével kezdett kialakulni a nyilvános tér és annak szerves része, a társadalmi tér.
- A társadalmi tér az ember életének olyan területeit foglalja magában, amelyek a társalgáshoz, a szabadidőhöz, az alkotáshoz, az oktatáshoz és a közéleti tevékenységhez kapcsolódnak.

Kérdések és feladatok

1. Mi az ember személyes tere? Miért fontos az embernek?
2. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és alakítsatok ki szabályokat arra vonatkozóan, hogyan védjétek meg határaitokat, és hogyan tartásotok tiszteletben a másik személyes terét!
3. Mit jelent a társadalmi tér? A társadalom mely szféráihoz kapcsolódik? Miről tanúskodik a társadalmi tér növekedése a településen?
4. **Csoportos megbeszélés.** Van-e a városokban (falutokban) társadalmi térnek nevezhető terület? Hogyan állapítottátok meg ezt?
5. Válasszatok ki egy társadalmi teret, és jellemezzétek!
6. Használjatok további forrásokat, és kövessétek nyomon az Ukrajna területén található városok társadalmi terei történeti fejlődésének szakaszait!
7. **Dolgozzatok párban!** Osszátok fel a feladatokat és készítsétek oktatási projektet a társadalmi terek egyik területének rendezésére!

A leMBERGI Piac-tér mint a társadalmi tér példája: 1) a múltban; 2) mai látkép

A római Fórum (tér). Mai rekonstrukció

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

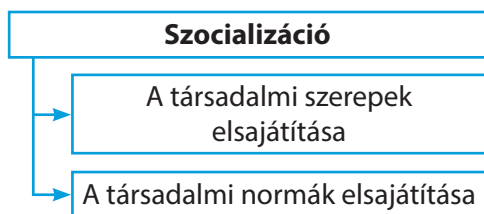
- mi a szocializáció, hogyan határozza meg az ember a különböző közösségekhez való tartozását;
- mi a különbség az emberek közösségei között a múltban és ma;
- milyen szerepet tölt be a család, a közösség, az állam az ember életében;
- mi a hazaszeretet;
- milyen szabályokat kell betartani a különböző közösségekben.

EMLÉKEZZ!

1. Mi a szociális csoport? Milyen szerepet játszik az ember életében?
2. Hogyan határozza meg az ember egy bizonyos csoporthoz való tartozását?
3. Mi az önazonosság és az identitás?

Szótár

A személyiség szocializációja — az a folyamat, amikor az egyén a korábbi generációk tapasztalataival (tudás, értékrend, erkölcsi normák, hagyományok stb.) gazdagodik, ami segíti őt a társadalmi együttműködésben.

8.5. A szocializáció. Az emberek közösségei a múltban és ma. Viselkedési szabályok a különböző közösségekben

1. Szocializáció. Hogyan határozza meg az ember a különböző közösségekhez való tartozását?

? Mi van a legnagyobb hatással az ember szocializációjára?

Ahhoz, hogy a társadalom teljes jogú tagjává váljon, mindenkinek el kell sajátítania egy bizonyos tudás-, norma- és értékrendszert, azaz társadalmi tapasztalatot kell szereznie. Ezt a folyamatot a **személyiség szocializációjának** nevezik.

Minden ember élete során megtanulja a társadalomban meglévő viselkedési mintákat. Vagyis az ember a társadalom egyfajta „terméke”. Ugyanakkor napi cselekedeteivel részt vesz a társadalom formálásában, újat kínálva vagy újrateremtve a már meglévőt. Ezért minden ember egyszerre „terméke” és „alkotója” a társadalomnak.

Fiatalkorától kezdve az ember tudatában van nemének, később — egy adott városhoz, országhoz, kontinenshez, bolygóhoz, egy bizonyos iskolához, egyetemhez, szervezethez stb. való tartozásnak.

Amint azt már tudjátok, az a folyamat, amikor egy bizonyos embercsoporthoz ilyen vagy olyan alapon hozzárendeljük magunkat, az azonosítás, melynek eredménye az identitás. Nem egy, hanem több identitásotok is lehet. Minél több identitása van egy személynek, és minél jobban megértik, annál érettebb és szociálisan alkalmazkodóbb.

Az identitás egyes elemei megváltoztathatatlanok. Például, a kulturális környezet, amelyben az ember felnőtt, a család hagyományai, amelyben nevelkedett stb. Ugyanakkor

az identitásváltást jelentősen befolyásolhatja az oktatási intézmény, a szakma váltása, más-hová, más országba költözés, olyan társadalmi csoport keresése, amely kielégítené a kommunikációs, kulturális fejlődési igényeket.

A változásoktól azonban nem kell félni, hasznosak az új tapasztalatok megszerzéséhez, más társadalmi csoportok, kultúrák örökiségének megismeréséhez. Az identitásformálásban a választás szabadsága az emberi jogok tiszteletben tartásának kulcsfontosságú jellemzője. Ha valaki nem tudja időben megoldani az identitásformálás feladatát, akkor kisebb-nagyobb problémák, konfliktusok adódhatnak az életében.

2. Etnikai identitás.

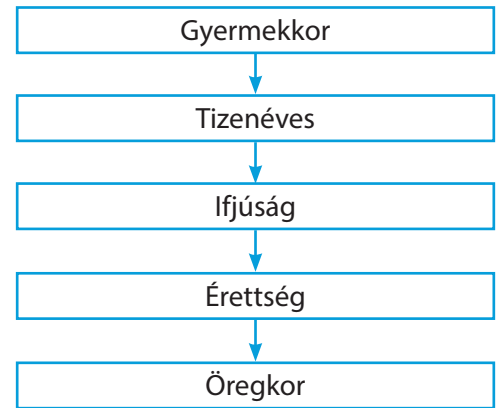
? Mi a szerepe az etnikai identitásnak az ember életében?

Minden ember egy bizonyos etnikai csoporton belül születik és nő fel. Kiskorától kezdve hall bizonyos szavakat, meséket, dalokat, amelyek élete végéig ismerőssé válnak számára, megtanul bizonyos szokásokat, hagyományokat stb. Ezek mind részei egy személy etnikai identitásának.

Az **etnikai identitásban** az értékek különleges helyet foglalnak el, hiszen a közösség világképének részét képezik, valamint különféle szimbólumok: történelmi és kulturális emlékek, épületek, zászló, címer, történelmi személyek stb.

Az etnikai identitás nem mindig esik egybe a nemzeti vagy állami azonosítással. A modern világban különböző etnikai identitású emberek élnek ugyanazon a területen. Ez oda vezet, hogy egyesek megpróbálják elrejteni identitásukat, vagy feloldódní a többség identitásában, míg mások valójában kettős identitásúak. Például egy személy lehet grúz és ukrán egyszerre: születése szerint grúz, belső érzése és számos viselkedési sztereotípiá szerint; ukránul –

A szocializáció szakaszai

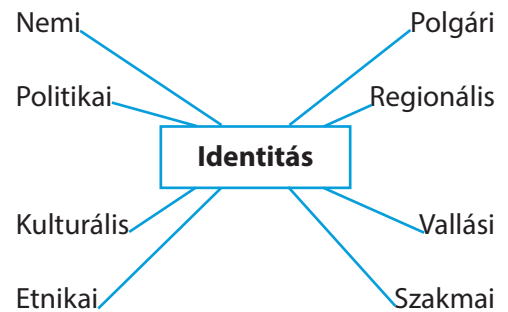

? Gondolkozzatok el a szocializáció egyes szakaszai közötti különbségeken!

Szótár

Etnikai identitás — annak tudatosítása, hogy egy népcsoporthoz (etnoszhoz) tartozik, amelynek közös nyelve, kultúrája, történelmi emlékei vannak és egy bizonyos területhez kötődik.

Az identitás típusai

? **Dolgozzatok párokban!** Beszéljétek meg és határozzák meg, hogy ezek közül az identitások közül melyek változtathatók és melyek nem változtathatók meg! Határozzátok meg, minden identitástípus szerepel-e a sémán! Írjátok hozzá azokat, amelyekről úgy gondoljátok, hogy hiányoznak!

1

a nyelv szerint, amelyen gondolkodik, annak a kultúrájának megfelelően, amelyhez tartozik.

Vannak, akik úgy próbálják demonstrálni identitásukat, hogy hangsúlyozzák a viselkedésbeli, ruházati stb. különbségeket. Mindez Színessé és mássá teszi a világot.

3. Az emberek közösségei a múltban és ma

? Mi a fő különbség a múlt és a mai emberi közösségek között?

A fő különbség a múlt és a mai közösségek között az, hogy az ókorban nehéz volt kilépni egy közösségből. A társadalom már 100–150 évvel ezelőtt is jól meghatározott örökletes jogokkal és kiváltságokkal, viselkedési normákkal és bizonyos foglalkozásokkal rendelkező osztályokra oszlott. Az egyik osztályból a másikba való átmenet nehéz volt, néha lehetetlen. Egyes osztályokat magasabbnak (kiváltságosnak) tekintettek, másokat alacsonyabbnak (nem kiváltságosnak). Így a parasztcsaládban születettek parasztok lettek, az iparos gyermekei kézművesek, a nemesi családban születettek pedig a nemességhez tartoztak.

Csak amikor ez a rendszer megbukott, és a társadalom felismerte minden ember egyenjogúságát, a kommunikáció és bizonyos érdekek szükségessége kulcsfontosságúvá vált a társadalmi csoportok kialakításában. A társadalom nyitottabbá vált. Most az ember válhat csoportot, kiválasztva azokat, amelyek megfelelnek az igényeinek.

4. A család, a közösség, az állam az emberek életében. Állampolgárság. Hazaszeretet

A szocializáció az ember egész életében tart. Ezt a folyamatot befolyásolja a család, a **közösség** és általában az állam is. A gyermek a családon keresztül jut hozzá az emberiség javaihoz a nevelés révén.

2

3

? Melyik képen hangsúlyozzák ki az emberek etnikai identitásukat?

A közösség megteremti a körülményeket a gyermek sokoldalú fejlődéséhez: játszótereket, óvodákat, klubokat, sport-szakosztályokat stb. hoz létre. Azaz kedvező környezet alakul ki a gyermek széleskörű társadalmi kapcsolatainak szervezésére.

Az állam különféle szervezeteken, hivatalos intézményeken keresztül van kapcsolatban az emberekkel, mint az iskola, a rendőrség, az államigazgatás, a hadsereg, a bíróság, a pártok stb. Ebbe a listába kerülhet a munkahelyi közösség, az egyház és a tömegtájékoztatás is, bár ezek nem állami intézmények. Mind-egyikük fejleszti a személyiséget, bővíti tudását a világról, annak megértését, mi a kívánatos és mi a nem kívánatos társadalmi viselkedés.

Állampolgárságnak nevezzük a személy állandó jogi kapcsolatát az állammal.

Ukrajna állampolgárának tekintendő minden olyan személy, aki Ukrajna területén született, vagy akinek a szülei ukrán állampolgársággal rendelkeznek.

Az ember és az állam kapcsolatának jellemzésére olyan fogalmat használnak, mint a **hazaszeretet** — a szülőföld iránti szeretetet, a nép iránti odaadás, az áldozatkészség és az értékelt erőfeszítések.

5. A közösség szabályai

❓ Miért vannak szociális normák? Lehet élni nélkülük?

Minden csoportnak, közösségnek megvannak a maga magatartási szabályai, amelyek leírhatóak vagy szóbeli formában léteznek. Megállapítják, mit szabad és mit nem, milyen büntetések járnak szabálysértés esetén stb. A szabályok hozzájárulnak a társadalom és ennek megfelelően minden egyes tagjának a jólétéhez.

Hogyan készülnek a szabályok? A kérdés megválaszolásához először azt kell kideríteni, hogy a sok emberi vágy közül melyik a leg-

● ● ● Vegyétek figyelembe! ● ● ●

A gyerekek, akik ugyanabban a családban nőttek fel, különbözhetnek egymástól. Ezt számos tényező befolyásolja. Mindenki a maga módján érzékeli a vele, rokonaival, ismerőseivel történt eseményeket. Ezek az események egyfajta téglák, amelyekből az ember saját tapasztalati építményét építi fel.

Szótár

Közösség — Ukrajna állampolgárainak összessége, akik együtt élnek egy városi vagy vidéki településen, kollektív érdekekkel és törvényben meghatározott jogállással rendelkeznek.

Plakát közlekedési szabályokkal

Legenda — olyan történet, amely történelmi tényeket vagy kitalált eseményeket mutat be a régmúltról.

Mítosz — elbeszélés az ókori népek hiedelméről az univerzum eredetével kapcsolatban, a természeti jelenségekről, az istenekről, a hősökről és még sok másról.

Közmondás — tanulságos rövid népi mondás.

Törvény — az állam által megállapított magatartási szabályokat tartalmazó dokumentum.

Igazságosság — helyes, tárgyilagos, elfogulatlan hozzáállás valakihez vagy valamihez.

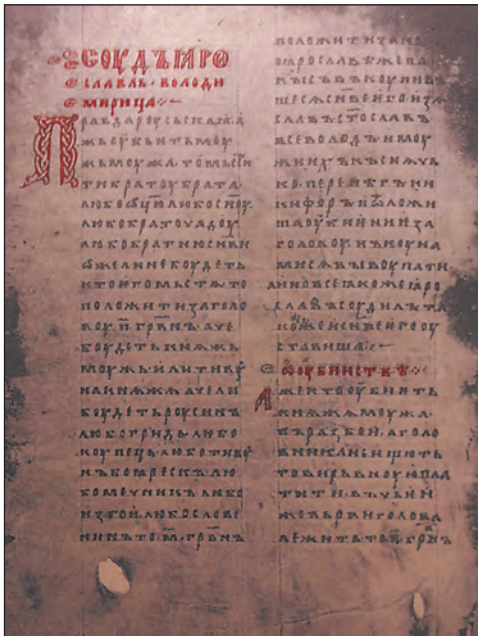
Rituálék — hagyományos szimbolikus cselekvések, amelyek képtelenek fontos eseményeket közvetítenek egy bizonyos emberi közösség számára.

Modor — az emberi viselkedés külső formái.

fontosabb. Az emberek mindenekelőtt békét, nyugalmat és jólétet keresnek. Ehhez tárgyalni kell tudni. A megállapodások célja a csoporttagok és a társadalom jogainak és kötelezettségeinek meghatározása.

Az ókorban a szabályok elsősorban az emberek tapasztalatai alapján alakultak ki. És ennek a tapasztalatnak a hordozója (leggyakrabban egy idősebb ember) nagyobb jogokkal és kiváltságokkal rendelkezett, mint mások. Akkoriban a szabályokat szóban adták át a következő generációknak **legendák, mítoszok, közmondások** vagy **kategorikus tilalmak (tabuk)** formájában.

Azonban akkor is előfordultak olyan helyzetek, amikor az ember, még egy nagyon tapasztalt sem tudta megoldani a közösség problémáját. Aztán közösen, a Vének Tanácsa oldotta meg, amely új szabályokat dolgozott ki a kérdéses helyzetre. Az ókori társadalomban a szabályok ritkán változtak, ezért nagyon szilárdan beépültek az emberek életébe. A szokásokon alapuló szabályokat **szokásjognak** nevezzük. Az olyan jelenségek megjelenése, mint a tulajdon egyenlőtlensége, a magántulajdon és az állam, bonyolította az emberek társadalmi kapcsolatait. Már nem lehetett pusztán a szokások alapján szabályozni. Ekkor jelentek meg az írott szabályok, a **törvények**. A törvény be nem tartása büntethető volt.

A „Ruska Pravda” lap oldala — Rusz jogi normáinak első írásos gyűjteménye (XI. század)

A Vének Tanácsának ülése. Mai rekonstrukció

Voltak hatóságok, amelyek felügyelték a törvények betartását.

A törvények megjelenése következtében az emberekben megjelent az igazságérzet — őszinte, pártatlan hozzáállás valakivel vagy bármivel szemben. Az államban a törvények összességét egyesítették jog fogalmába.

Minden szabályt, amely meghatározza az emberek viselkedését, szociális normáknak nevezük. Ide tartoznak a jogi, erkölcsi, vallási normák, **rituálék**, **modor**, etikett.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A szocializáció az egyén bevonásának fontos folyamata a társadalomba. Ez egész életen át tart.
- Az ember szocializációjára a család, a közösség és általában az állam van a legnagyobb hatással.
- Az etnikai identitás a személy önazonosításának változatlan összetevője.
- A társadalmi viszonyok szabályozására az emberiség viselkedési szabályokat dolgozott ki: szokásokat, törvényeket stb.

Kérdések és feladatok

1. Mi a személyiség szocializáció? Miért tart ez a folyamat az ember egész életében?
2. Hogyan hat az egyén szocializációjára a szülők és a gyermek közötti kapcsolat a családban?
3. Miért fontos az identitás az ember számára?
4. Nevezzétek meg az identitás típusait! Mi az etnikai identitás?
5. Létezhet-e közösség szabályok és törvények nélkül?
6. **Csoportos megbeszélés.** Egy iskolai osztályt nevezhetünk közösségnek? Mit lehet tenni az osztálytermi közösség életének jobbá tétele érdekében?
7. Gondoljátok meg és magyarázzátok el, miért egyszerűbb egy konfliktust a törvények segítségével megoldani, mint a szokásokkal!
8. Dolgozzatok párban! Beszéljétek meg és fogalmazzátok meg a viselkedési szabályokat a közösségi hálózatokon!

• • • • Érdekes tudni • • • •

Az első ismert írott törvényeket kőbe vésték Hammurapi babiloni király parancsára i. e. 1750-ben, azaz közel 4 ezer évvel ezelőtt. A gyűjtemény 282 törvényt tartalmazott, amelyek a társadalmi élet különböző területeit szabályozták. A törvény megsértését súlyos szankciókkal sújtották. Nem csak gyilkosságért szabtak ki halálbüntetést, hanem lopásért, rágalmazásért stb. A király megjegyezte, hogy ezeket a törvényeket azért adták ki, hogy „...hogy az igazság felragyogjon az országban, hogy megszüntessük a törvényteleniséget és a rosszat, hogy az erősek ne sértsék meg a gyengéket... az emberek jóléte érdekében.”

? Gondoljátok át és mondjátok el, hogy Hammurapi király elérte-e célját azzal, hogy meghozta ezeket a törvényeket!.

Kő Hammurapi király törvényeivel

A II. fejezet összefoglalása.

Az ember mint személyiség és személy. Társadalmi tér. Az emberek közösségei

KÁRTYÁK A „HÁROM MEGÁLLÓ” OKTATÓJÁTÉKHOZ

A „Személyes tér” megálló

1. Mi a személyes tér?
2. Hogyan mérjük meg a személyes teret?
3. Különböző embereknek ugyanaz a személyes tere?
4. Hol találkozhatunk a személyes tér megsértésével?
5. Hogyan hat az emberre személyes terének a megsértése?
6. Hogyan védhetjük meg személyes terünket?

A „Nyilvános tér” megálló

1. Mi a nyilvános tér?
2. Melyek a nyilvános tér határai?
3. Megsérthető?
4. Mikor jelent meg a nyilvános tér?
5. Mi a nyilvános tér jelentősége az ember életében?
6. Mondjatok példát a nyilvános területre!

A „Társadalmi tér” megálló

1. Hol él ma a Föld lakosságának nagyobb része: városban vagy faluban?
2. Miért van társadalmi tér?
3. Mi alkot pozitív vagy negatív képet a városról?
4. A társadalmi tér használata fizetős vagy ingyenes?
5. Mikor jelent meg a társadalmi tér?
6. Nevezetek meg egy olyan helyet, amely a város társadalmi tere!

Feladatok és didaktikai játékok

1. Verseny a kifejezések és fogalmak ismeretért. Adjátok meg a legtöbb helyes meghatározást a kifejezésekre és fogalmakra!
Ajánlott lista: személyiség, személy, szocializáció, közösség, szabály, méltóság, empátia, érzelem, jog, személyes tér, társadalmi tér, nyilvános tér.
2. A „Személyes tér” megálló oktatójáték. Alkossatok három csoportot és válasszatok egy-egy kártyát a „Személyes tér”, „Nyilvános tér”, „Társadalmi tér” megállókkal! Mondjátok el, mit tudtok az adott témában! Adjatok rövid válaszokat az ajánlott kérdésekre!
3. „Igen vagy nem?” oktató játék. Mondjátok meg, helyesek-e az állítások!
  - 1) A személyiséget a család, a kortársak, az iskola és a társadalom egésze által gyakorolt hatások kombinációja alakítja.
Igen vagy nem?
  - 2) A fizikai összetevő a személyiség legstabilabb része.
Igen vagy nem?
  - 3) A tulajdonságok halmaza (bölcesség, érzelmek, akarat, elszántság, készség, képesség stb.) határozza meg a személyiség egyéniségét.
Igen vagy nem?
  - 4) A következő személyiségtípusokat különböztetjük meg: átlagos, történelmi, kiemelkedő.
Igen vagy nem?
  - 5) Kiemelkedő személyiségeknek nevezzük azokat, akik tetteik, kreativitásuk és ügyeik révén történelmileg negatív társadalmi értékelésre tettek szert.
Igen vagy nem?
  - 6) A személyiségfejlődés mozgatórugója a törekvések és a képességek közötti elmentmondás.
Igen vagy nem?

- 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
- 7) Mindenkinek megvan a saját személyes tere. *Igen vagy nem?*
  - 8) A társadalmi tér az ember életének a termeléshez és a városi közlekedési hálózathoz kapcsolódó szféráit foglalja magában. *Igen vagy nem?*
  - 9) Ahhoz, hogy a társadalom teljes jogú tagjává váljon az ember, meg kell tanulnia egy bizonyos tudásrendszert, normát és értékrendet, azaz szociális tapasztalatot kell szereznie. *Igen vagy nem?*
  - 10) Ha valaki nem oldja meg kellő időben az identitásformálás feladatát, számos probléma merülhet fel az életében. *Igen vagy nem?*
  - 11) Szokásjog — törvények, amelyeket okvetlen feljegyeztek. *Igen vagy nem?*
  - 12) A hazaszeretetet a szülőföld iránti szeretetet. *Igen vagy nem?*
4. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg a problémás kérdéseket és mutassátok be a közös következtetéseket az osztálynak!
- 1) Mi a meghatározó a személyiség kialakulásában: a társadalmi környezet, amelyben él, a nevelés, az oktatás?
  - 2) A személyes tér állandó érték? Mitől függ a mérete? Vannak emberek személyes tér nélkül?
  - 3) Mennyi ideig tart az ember szocializációja? Magyarázzátok meg álláspontotokat!
5. **„Személyiség vagyok” oktatási projekt.**
- 1) Készítsetek egy történetet magatokról (hobby, érdeklődési kör, eredmények, jövőbeli tervek stb.)! Bizonyítsátok be, hogy minden ember lehet személyiség!
  - 2) Készítsetek javaslatokat a lakóhelyetek szerinti társadalmi tér kialakítására fogyatékkal élők és mozgáskorlátozott csoportok számára!

Erik Erikson amerikai-német pszichológus által javasolt szakaszok a személyiség szocializációjához

? Határozátok meg, hogy a szocializáció melyik szakaszában vagytok ti és a rokonaitok!

Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléséhez a II. fejezet alapján rnk.com.ua/101501

III. FEJEZET. TÁRSADALMI ÉS TÖRTÉNELMI TANULMÁNYOK. AZ INFORMÁCIÓ. A TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTK

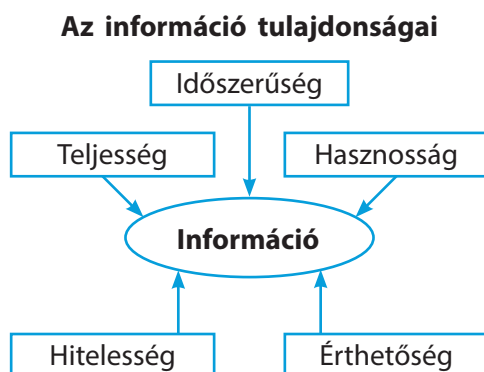
- mi az információ, mik a tulajdonságai;
- milyen formákban léteznek az információk, hogyan terjed;
- mi a különbség a szöveg és a médiaszöveg között.

EMLÉKEZZ!

1. Milyen szerepet játszik a kommunikáció az ember életében?
2. Hogyan zajlik az emberek közötti kommunikáció?

Szótár

Információ — hírek, tények, ismeretek, amelyek kutatás, tanulmányozás, kommunikáció stb. eredménye.

- ? Ismertessétek az információ tulajdonságait! Válasszátok ki a megfelelő példákat!

9.§. Az információ, tulajdonságai és formái. A szöveg és a médiaszöveg

1. Az információ fogalma

- ? Mit jelent az információ az ember számára?

Az **információ** szó a latin „*informatio*” szóból származik, ami tájékoztatást, magyarázatot, kifejtést jelent. Több jelentése is van.

Egész életünk kapcsolatos az információval. Információt kapunk, amikor emberekkel beszélgetünk, kedvenc műsorainkat nézzük a tévében, olvasunk vagy egyszerűen csak szemléljük a minket körülvevő világot. Információt hozunk létre és továbbítunk, amikor levelet írunk, mesélünk egymásnak egyes eseményekről. Az információt felhasználjuk az iskolára való felkészüléshez, a nyaralás megtervezéséhez, a feladatok megoldásához stb.

Ezért az ember egyszerre információ befogadója, fogyasztója, alkotója és átadója. A mai világban az információ a társadalom fejlődésének egyik kulcseleme. Ezért a társadalom fejlődésének jelenlegi szakaszát **információs** szakasznak nevezik.

2. Az információ tulajdonságai

- ? Milyen tulajdonságai vannak az információnak?

Az információkat arra használjuk, hogy valamit megtudjunk, következtetéseket vonjunk le vagy döntést hozzunk. Ahhoz, hogy ezek a következtetések és döntések helyesek legyenek, az információnak megbízhatónak,

teljesnek, időszerűnek, hasznosnak és érthetőnek kell lennie.

Az információ **megbízhatósága** azt jelenti, hogy tükrözi a valóságot. Ha az embernek egy ismeretlen városban rossz utat mondunk az állomásra vezető útról, akkor lekésheti a vonatot.

Az információ akkor **teljes**, ha elegendő a helyzet megértéséhez és a döntés meghozatalához. A hiányos információ gyakran a rossz döntéseket okozhat. A túl sok információ is megakadályozhatja a helyes és időszerű döntéseket.

Fontos az információk **időszerűsége (aktualitása)**. Csak az időben történő tájékoztatás hozhatja meg a várt hasznot. Az információ idő előtti benyújtása (amikor még nincs elszámolt) és annak késése egyaránt nem kívánatos. Például, kevés embert érdekel az előző heti tévéműsor, vagy az indulás utáni gépre való felszállásról szóló üzenet.

Az információ **hasznosságát** gyakorlati értéként értjük. Ha a Kárpátokban vagy a tengeren nyaralunk, akkor ezeken a helyeken hasznos számunkra az időjárás-előrejelzés. Nincs azonban rá szükség, ha most egy másik helyen vagyunk.

Az információnak akkor van valódi értéke, ha világos, és nem igényel további magyarázatot.

Az ugyanarra a kérdésre vonatkozó információk bemutathatók röviden (részletek nélkül) vagy részletesen (részletekkel). Az információk tömörsége a kézikönyvekben, enciklopédiákban és különféle utasításokban szükséges.

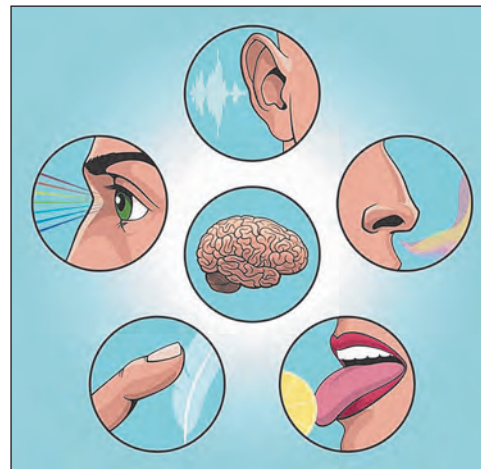
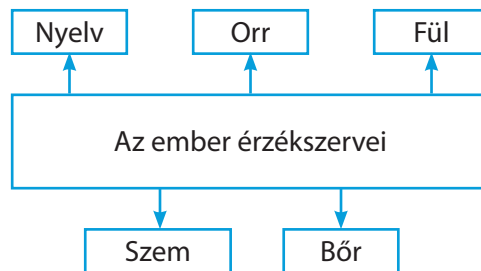
3. Az információ létformái

? Milyen formában létezik az információ?

Az információ létezésének legegyszerűbb formája — az üzenet.

Például, minden kifejezés, amit egy barátotoktól hallotok egy telefonbeszélgetés során, **üzenet**. Azaz, ami elhangzott, egy külön tájékoztató üzenetnek is tekinthető.

Az információ észlelése

Az ember az információt öt érzékszervének segítségével érzékeli

Szótár

Üzenet — meghatározott információhalmaz, amelyet valakinek továbbítanak.

• • • • Érdekes tudni • • • •

Üzenetek továbbítására gyakran kódrendszert használnak. Az egyik a morzeábécé, ahol az üzeneteket két szimbólummal kódolják: ponttal és gondolatjellel. Az ilyen típusú kódolást binárisnak nevezik. A bináris kódolást a modern számítógépekben használják.

Ezekben az üzeneteket kétféle elektromos vagy mágneses jelsorozat formájában jelenítik meg (kódolják). Az egyik típusú jelet feltételesen 0-val, a másik típusút pedig az 1-es számmal jelölik.

A	· -	J	· - - -	S	· · ·	2	· - - -
B	- · · ·	K	- · -	T	-	3	· · · -
C	- · · ·	L	· · · ·	U	· · -	4	· · · · -
D	- · ·	M	- -	V	· · · -	5	· · · · ·
E	·	N	- ·	W	· - -	6	- · · · ·
F	· · · ·	O	- - -	X	- · · ·	7	- · · · ·
G	- · -	P	· - - ·	Y	- · - -	8	- - - · ·
H	· · · ·	Q	- - - ·	Z	- · · ·	9	- - - · ·
I	· ·	R	· - ·	1	· - - - -	0	- - - - -

Morze kód

Ugyanaz a tájékoztató üzenet (újságcikk, hirdetés, levél, távirat, hivatkozás, történet, rajz, grafikon, rádióadás, gesztus, jel, hang stb.) különböző személyek számára, előzetes tudásuktól függően eltérő mennyiségű információt tartalmazhat, az üzenet megértési szintjének és érdeklődésétől függően.

Megjegyzendő, hogy az üzenet különböző formákban adható: szöveges, grafikus formában, nyelven stb. Van tehát az ember társalgási nyelve, a gesztusok és mozdulatok, hangok, grafikai képek, fényjelzések, speciális jelölések nyelve.

Ha bármilyen üzenetet rögzítenek, például szöveg, szám vagy kép formájában, akkor azok **adatok** lesznek.

Amikor az ember a kapott információkon gondolkodik, adatokat hasonlít össze, ítéletek, ötletek, fogalmak születnek. Az információ létezésének legmagasabb formája a tudás.

4. Az információ terjesztése

? Mi tekinthető információterjesztésnek?

Az információnak akkor van értelme, ha van, aki észleli (fogyasztó). Az információ átadása bármilyen módon a fogyasztóhoz, **információterjesztésnek** minősül.

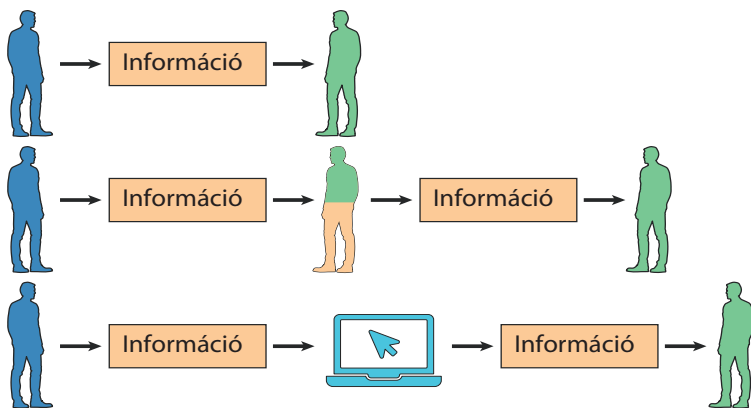
Az információ továbbítása annak a személynek, akire vonatkozik, nem minősül terjesztésnek. A bűnüldöző szervekhez intézett levelek, nyilatkozatok, panaszok sem minősülnek információterjesztésnek.

• • • Vegyéktek figyelembe! • • •

Az információ és az adat a hozzáférhetőség szempontjából különbözik egymástól. Például, egy megfejtetlen kéziratnak van egy bizonyos tartalma, ezért információvá válhat. A megfejtés előtt azonban csak szimbólumok és képek halmaza.

? Az ábrázolt hirdetés információ? Mondjátok el, miért!

Az információ terjesztése két formában történhet: ténymegállapítás (tények) vagy értékítélet (személyes vélemény). Az értékítő ítéletek olyan állítások, amelyek nem tartalmaznak tényszerű adatokat, kritikát, cselekvések értékelését, valamint összehasonlításokat, túlzásokat stb. Az értékítő ítéletek nem tartalmaznak rágalmazást, hamis információk szándékos terjesztését.

5. A szöveg és a médiaszöveg

? Mi a különbség a szöveg és a médiaszöveg között?

A **szöveg** tartalmilag összefüggő mondatok csoportja, amelyeket téma, fő gondolat és nyelvtan egyesít. Kulcsszavakat lehet kiemelni benne.

A nagyszámú ember gyors tájékoztatásának, a jelentős mennyiségű információ továbbításának szükségessége a világban a tömegtájékoztatás vagy a **tömegmédi**a megjelenéséhez vezetett. Ide tartoznak az újságok és a folyóiratok, a rádió, a televízió, az internet. A tömegtájékoztatás fő jellemzője, hogy egyszerre sok ember tömeges fogyasztására terjeszti az információkat. Azokat az üzeneteket, amelyeket a tömegtájékoztatás a fogyasztókhöz közvetít, **médiaszövegnek** nevezzük.

A mai világban a tömegtájékoztatási eszközök játsszák az információ fő közvetítői és terjesztői szerepét az emberek számára. Azonban nem csak jelentenek valamit, hanem képesek a közvélemény alakítására, egyes kérdésekre felhívni a társadalom figyelmét, másokat figyelmen kívül hagyni, bizonyos értékeket terjeszteni stb.

Információ átadása

? Milyen problémák merülhetnek fel a sémán feltüntetett információk átadása során?

• • • Vegyéktek figyelembe! • • •

Az információ terjesztésének módjai:

- megjelenés a sajtóban (újságok, magazinok stb.);
- terjesztés az interneten vagy más kommunikációs eszközök használatával;
- üzenetek nyilvános beszédekben;
- plakátok kifüggesztése nyilvános helyeken, szlogenek, szórólapok stb.

Szótár

Tömegmédia — az információ egyidejű továbbításának eszköze nagyszámú ember számára.

Médiaszöveg — bármilyen információhordozó: szöveg, kép, hangfelvétel. Vagyis ebben az értelemben a „szöveg” szó nem szavak vagy mondatok halmazát foglalja magában, hanem bizonyos információkat tartalmazó szöveg, képek vagy hangok formájában, amelyeket bármilyen eszközzel és jellel továbbítanak, amit a fogyasztó észlelhet és megérthet.

Egy iskolásfiú rajza az Ukrán Írásbeliség és Nyelv Napjára

? Lehet-e médiaszövegnek tekinteni az ábrázolt rajzt?

● ● ● A források jelentik ● ● ●

Idézetek az információról:

- Az információ a modern világ oxigénje (Ronald Reagan).
- A minimális információ jobb, mint a hazugság (Cecilia Ahern).
- Az információ önmagában nem hatalom, különben a világ leghatalmasabb emberei könyvtárosok lennének (Bruce Sterling).
- Elsüllyedünk az információban és megfulladunk a tudás hiányától (John Naisbitt).
- Az evés ugyanaz, mint bármilyen információ elnyelése. Nem az a fontos, hogy mennyit nyelt le, hanem az, hogy valójában mennyit használt fel valójában, és mennyi volt belőle hasznos (Alice Frutweg).
- Az információ időről időre a legértékesebb áru a világon. Az ilyen „áru” sokkal drágább minden pénznél (Kristina Dever).
- Aki birtokolja az információt, azé a világ (Nathan Rothschild).

? **Dolgozzatok párban!** Beszéljétek meg és magyarázzátok el, hogyan értitek az idézeteket az információról!

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az információ több jelentésű fogalom.
- Az ember az információkat arra használja fel, hogy következtetéseket vonjon le vagy döntést hozzon. Ehhez az információnak megbízhatónak, teljesnek, időszerűnek, hasznosnak és érthetőnek kell lennie.
- Az információ létezésének legegyszerűbb formája az üzenet.
- Az információ létezésének legmagasabb formája a tudás.
- Az információnak akkor van értelme, ha van, aki észleli azt (a fogyasztó). Az információ bármilyen módon történő eljuttatása a fogyasztóhoz információterjesztésnek minősül.
- A tömegtájékoztatás a személyiségformálás és a társadalom életének szerves része. A tömegtájékoztatás közvetlen feladata az információk továbbítása a nagyközönséghez, de a társadalomban betöltött funkcióik listája sokkal szélesebb.

Kérdések és feladatok

1. Mely érzékszervek segítségével kap információt az ember a környező világból?
2. **Csoportos megbeszélés.** Van egy mondás: „Aki birtokolja az információt, az birtokolja a világot.” Az információ milyen tulajdonságait tükrözik ezek a szavak?
3. Hozzatok létre öt üzenetküldő matricát! Ezek információk? Mondjátok el, miért!
4. **Kiscsoportos munka.** Van egy olyan vélemény, hogy a mai ember túlterhelt információval. Beszéljétek meg és mutassátok meg a saját példátokon! Mondjátok el a következtetést!
5. Milyen információk értékesek? Mitől függ az információ értéke?
6. Mi a média szerepe a mai világban?
7. Mondjatok néhány példát tényekre és az ezek alapján hozott ítéletekre!
8. Valószínűleg ismeritek az Elromlott a telefon játékot! Magyarázzátok el, miből áll, és miről tanúskodik! Az információ milyen tulajdonságát tükrözi ez a játék?
8. Valószínűleg ismeri a „Broken Phone” játékot. Magyarázza el, miből áll, és mit jelez. Az információ milyen tulajdonságát tükrözi ez a játék?

10. §. Történelmi források és változataik

1. A történelmi források fogalma. Anyagi források. Régészet

? Mi a régészet jelentősége a tárgyi források kutatásában?

Fennállásuk és fejlődésük során az emberek számos „nyomot” hagytak a tevékenységükről. A történészek szorgalmasan keresik ezeket, és segítségükkel igyekeznek minél jobban újratereíteni a múlt életét. Minden, ami az ember tevékenységéből a mai napig fennmaradt, történelmi forrásoknak nevezzük.

A legtöbb történelmi forrás **tárgyi** jellegű. Vannak köztük állatok és emberek csontjai, munkaeszközök, edények, épületek, pénz, pecsétek, ékszerek.

A **régészet** az anyagi források jelentős részét tanulmányozza. Ennek a tudománynak köszönhetően olyan eszközöket, fegyvereket, ékszereket, épületeket találtak, amelyeket az emberek régen használtak.

A régészek munkája nehéz és hosszú. Az ásatásokat lelőhely-felderítés előzi meg: szóbeli és írásos forrásokból gyűjtik az információkat, próbafeltárásokat végeznek. Ha a felderítés eredménye sikeres, megkezdődnek a tényleges feltárások. A talaj felső rétegének eltávolítása után a régészek továbbra is nagyon óvatosan dolgoznak ecsettel és késekkel. Minden leletet külön naplóba jegyzik, ahol a munka előrehaladását rögzítik.

Az ásatások befejezése után megállapítják a leletek korát, összegyűjtik és helyreállítják a sérült tárgyakat, és reprodukálják az események valószínű lefolyását az adott területen.

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- a múlttal kapcsolatos bármely információ történelmi forrás;
- honnan tanulnak a történészek a múltról;
- milyen típusú történelmi források léteznek.

EMLÉKEZZ!

1. Mi az információ? Milyen tulajdonságai vannak?
2. Milyen formákban és hogyan történik az információ terjesztése?

Szótár

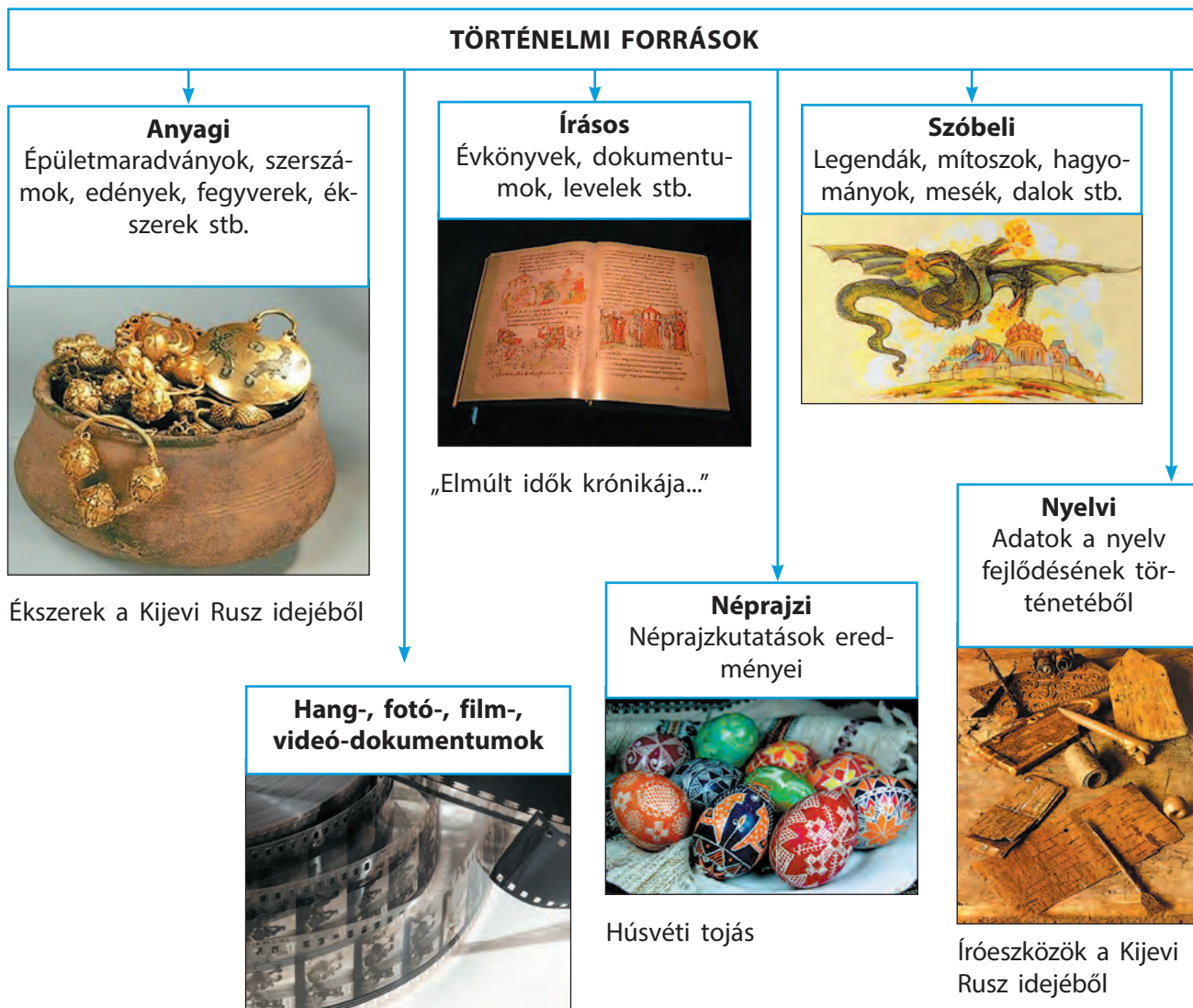
Történelmi források — mindaz, ami az ember tevékenysége során keletkezett, megőrizték a mai napig, ami lehetővé teszi a társadalom múltjának tanulmányozását, és tükrözi annak történelmi fejlődését.

Régészet — a történettudomány azon ága, amely a legrégebb idők tárgyi emlékeit vizsgálja, és ezek alapján rekonstruálja a társadalom ókori történetét.

A régészek dolgoznak

A történelmi források típusai

? Fényképek segítségével állítsatok össze történetet a régészek és restaurátorok munkájáról!

2. Az írásbeli, a szóbeli és egyéb források

? Miért feltételes a tárgyi, az írásos, a szóbeli, a néprajzi, a nyelvi forrásokra, az audio-, a fotó-, a film-dokumentumokra való felosztás?

A történelmi eseményekről sok információt szolgáltatnak az írásos források, annak ellenére, hogy az emberiség csak körülbelül 6 ezer évvel ezelőtt kezdett feljegyzéseket készíteni. Ukrajna területén az írásos források története még rövidebb.

Az ukrán földekre vonatkozó első írásos utalások körülbelül 3000 évesek. Az írásbeliség elterjedése Ukrajnában csak a kereszténység bevezetése után, a X. században kezdődött. Azonban kevés ókori írásos forrás maradt fenn. Az írásos források közé tartoznak bármilyen felületen (a barlangok és épületek falain, a köveken, az edényeken és más anyagon stb.) fennmaradt feliratok: **krónikák**, oklevelek, dokumentumok, naplók levelek, műalkotások stb.

Az írásbeliség megjelenését az emberiség történelmében megelőzte az írástudás előtti kor. Ebben az időszakban csak szájhagyományok voltak a múltból. Ezek a legendák, a mítoszok, a közmondások, a népdalok, a mesék stb. Mindez nemcsak a népi fantázia szüleménye, hanem valós eseményekről is mesél, amelyek megtörténtek, és amelyekre az emberek emlékeztek. Az ilyen, a múltból szóló tanúvallomásokat **szóbeli forrásoknak** nevezzük.

A **néprajzi források** is segítik a múlt megismerését: a népszokások, a rítusok, a néphagyományok.

3. A legújabb források

? Milyen új történelmi források jelentek meg a számítástechnika megjelenésének köszönhetően?

A XIX. században megjelent fényképek és filmek, hangfelvételek is fontos információforrásokká váltak a történelmi eseményekről. Ezek **hang-, fotó-, film- és videó-dokumentu-**

• • • • Érdekes tudni • • • •

Sok ukrán személyiséget már régóta lenyűgözött a régészeti kutatás Tarasz Sevcsenko kiemelkedő ukrán költő Ukrajnában utazva, részt vett Krím történelmi emlékeinek megőrzését szolgáló program létrehozásában. Ősi kurgánokat (sírokat), a kozák dicsőség emlékműveit vázolta fel, köztük Csigirin, a kozák vezetők városának romjait.

Kilátás a Perepjatih kurgánra az ásatások megkezdése előtt. (Kijevi terület) T. Sevcsenko rajza. 1846

Szótár

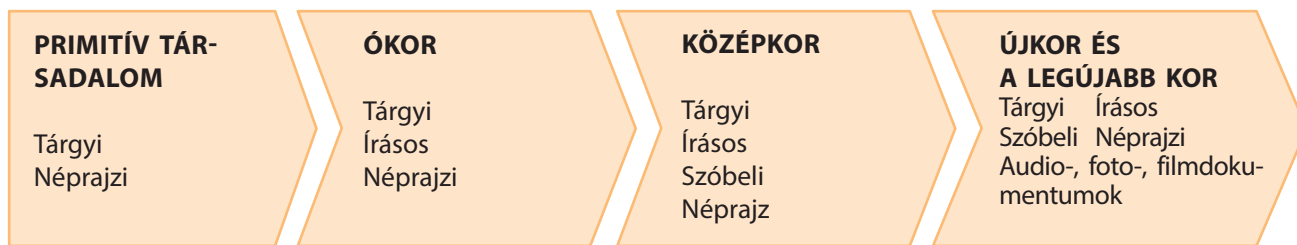
Krónika — egy történelmi mű, amely az évek történelmi eseményeiről mesél.

Néprajz — a népek származását, települését, kultúráját és életmódját, társadalmi szerkezetét vizsgáló tudomány.

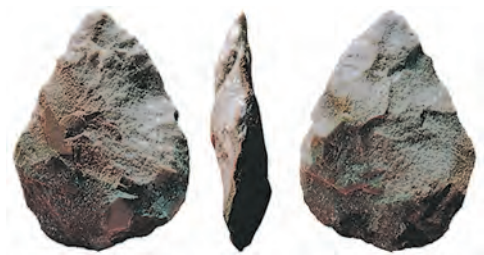
? Milyen típusú forrásokhoz köthető az ábrázolt szkíta érme?

Ukrajna történelme különböző korszakainak tanulmányozásához használt források típusai

• • • • Érdekes tudni • • • •

Már maga a természet is történelmi forrás. Tanulmányozásával megállapítható, hogy az emberek milyen éghajlati viszonyok között éltek, milyen természeti katasztrófákat szenvedtek el, milyen körülmények között irányították a gazdaságot, miből tudtak lakást építeni, munkaeszközöket, fegyvereket készíteni stb.

A balta a primitív emberek eszköze

Bölcs Jaroszlav kijevi fejedelem arcának reprodukálása modern technológiák segítségével. 3D hologram. Kiállítás a kijevi Szófia-székesegyházban

moknak minősülnek. Az ilyen források a legmegbízhatóbbak, de az emberiség életének csak egy kis részét fedik le.

A XX. század végétől az információt digitális adathordozókon kezdték gyűjteni. Az így tárolt dokumentumoknak alapvetően új anyagi és karakterbázis alapja van — a bináris jel (bit). Az ilyen információk reprodukálásához technikai eszközök (számítógép, okostelefon stb.) szükségesek. Ezek digitális kóddal rögzített információkat szolgáltatnak érzékelhető formában: szöveg, grafika, táblázatok, hang- és képfelvételek stb. A digitális médiával kapcsolatos információkat speciális archívumokban és könyvtárakban tárolják (a következő paragrafusban megismerhetitek). A digitalizálás lehetővé teszi a forrás alaposabb kutatását és megőrzését.

A forrástípusokra való felosztás feltételes. Egyes források egyszerre több típushoz köthetők. Az ókori érmék és fegyverek anyagi és ugyanakkor írott források is, ha van rajtuk felirat.

A képeket tartalmazó források nagy része (tárgyi, néprajzi, írásos, fotó- és filmdokumentumok stb.) esetenként önálló típusba — **képforrásokba** — különítik el.

A források a múltnak csak egy bizonyos oldalát tükrözik, és korlátozott mennyiségű történelmi információt tartalmaznak. Mivel a múlt emlékeit emberek alkották, a történelmi források az ő elképzeléseiket mondják el az eseményekről. A korai időszakban az emberek életéről a lehető legteljesebb képet akkor kap-

juk meg, ha minden lehetséges eszköztípusból tájékozódunk.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A múltat tükröző információhordozókat történelmi forrásoknak nevezzük.
- A történelmi források közül megkülönböztetnek tárgyi, szóbeli, írásos, nyelvi, néprajzi, fénykép- és film-dokumentumokat. Egyes források több típusra utaló jeleket tartalmaznak.
- A régészet által vizsgált tárgyi források adják a legtöbb információt az emberek életének ősi időszakáról.

Kérdések és feladatok

1. Mik a történelmi források? Milyen típusokra oszthatók?
2. **Csoportos megbeszélés.** Milyen források teszik lehetővé az emberiség történelmi korszakairól alkotott elképzelést?
3. Mit gondoltok, miért nevezte T. Sevcsenko a régészetet „a történelem titokzatos anyjának”?
4. **Kiscsoportos munka.** Az internet segítségével válasszatok olyan képeket, amelyek különböző típusú történelmi forrásokat illusztrálnak! Beszéljétek meg és határozzátok meg, ezek közül melyek tartalmazzák többféle forrás sajátosságait!
5. **Dolgozzatok párban.** Beszéljétek meg és állapítsátok meg, milyen nehézségek adódhatnak az írásos források feldolgozása során! Készítsetek listát!
6. Milyen források nyújtanak több információt: az írásos vagy a tárgyi források? És melyikük megbízhatóbb?
7. **Csoportos megbeszélés.** Miért találták fel az emberek a fényképezőgépet? Milyen érdekességek láthatók a fotókon? Miért a fénykép az egyik legfontosabb történelmi forrástípus?
8. Hozzá tartozók segítségével és engedélyével a rendelkezésükre álló forrásokból (fotóalbumok, képeslapok stb.) válasszatok információkat a múltról! Készítsetek jelentést (szóban vagy írásban) arról, mit tanultatok ezekből a forrásokból a múltról!

Hogyan dolgozzunk a fényképpel mint történelmi forrással

1. Határozzátok meg, hogy ki vagy mi látható a fényképen!
2. Gondolkozzatok, milyen célból készült a fénykép!
3. Nézzétek meg, hogy a fotó egy eseményt vagy jelenséget tükröz-e! Ügyeljétek a részletekre, amelyek segítenek meghatározni a fénykép idejét (feliratok, ruházat, tárgyak elhelyezkedése stb.).
4. Döntsetek el, hogy a fénykép kiegészíti-e az általatok már ismert információkat, vagy csak illusztrációja ezeknek az eseményeknek vagy jelenségeknek!

A fényképezőgépet a XIX. század első felében találták fel

A fényképek és a képeslapok értékes történelmi források

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK

- melyek az információval való munka sajátosságai;
- a történelmi források típusairól és azok történelemtudományi fontosságáról;
- hogyan lehet felismerni és levezetni a történelmi források elsődleges elemzését;
- a történelmi forrásokhoz való kritikus hozzáállás és a különböző források felhasználásának szükségessége a múlt pontos bemutatása érdekében.

EMLÉKEZZ!

1. Minek a segítségével szerezhettek információkat?
2. Milyen történelmi forrásokat különböztetnek meg a történészek?

Európa legerősebb szuper-számítógépe, a LUMI. Ám jelenleg csak a harmadik helyen áll a számítógépek között a világon. 2023-ban a legerősebb számítógépet az Egyesült Államok Oak Ridge Nemzeti Laboratóriumába telepítették. Ezenkívül két szuperszámítógépet indítottak be Kínában: az OceanLightot és a Tianhe-3-at. Egyes mutatók szerint, valószínűleg meghaladják az amerikai

Szótár

Tartalom — minden olyan információ, amely olvasható, látható, hallható. Ezt a szót általában az internetes források területén használják. Ezek lehetnek szövegek, grafikák, hang- és videoanyagok stb.

11/§. Munka az információval és a történelmi forrásokkal

1. Munka az információval

? Milyen problémák vannak az információval való munka során?

A modern világ túltelített információval, és azok válnak sikeressé, akik tudják, hogyan kell gyorsan és hatékonyan dolgozni velük. Az információkkal kapcsolatos cselekvések halmozát **információs folyamatoknak** nevezzük.

Az **információ feldolgozása** az egyik fő módja az információ mennyisége és a sokfélesége növelésének. Az információt különböző eszközök és rendszerek, elsősorban számítógépek segítségével dolgozzák fel.

Az élő szervezetek (beleértve az embert is) az érzékszervek és az idegrendszer segítségével dolgozzák fel az információkat.

Az **információátadás** egy másik fontos folyamat. Különböző akadályok hatására eltorzulhat és eltűnhet. Ez különösen a történelmi információkra vonatkozik.

2. Az információk kiválasztása

? Miért szükséges az információk kiválasztása?

A mai világban minden ember hatalmas mennyiségű információval szembesül. Az információk — **tartalom** — jelentős része ellenőrzés nélkül kerül terjesztésre. Ez hamis állítások és megbízhatatlan tények terjedését, érzelmek kitörését okozza a közösségi hálózatokon és a társadalomban.

Ezért az üzenetek modern áramlásában való eligazodáshoz az információ kiválasztásának képessége válik a legfontosabbá. Először is, világosan meg kell határozni, hogy melyik kérdés érdekel benneteket. Másodsorban, ellenőrizni kell az információt több forrásból is. Harmadszor,

bővíteni kell saját tájékozottságotokat, hogy elkerüljétek a hamis információk terjesztését.

Miért vannak és terjednek hamis információk? Előfordul, hogy szándékosan hozzák létre és terjesztik — ezt hívják **dezinformációnak**.

3. Munka a történelmi forrásokkal

? Milyen szakaszai vannak a történelmi információkkal való kutatómunkának?

A kutatás minden olyan történelmi forrás feltárásával kezdődik, ami felhasználható a múlt rekonstruálására. Használat előtt a talált forrásokat alaposan áttanulmányozzák, ellenőrzik azok megbízhatóságát és hitelességét. A témával foglalkozó kutató mindenképp először a már elérhető publikációkhoz fordul. A múlttal kapcsolatos információk teljesebb reprodukálása érdekében a tudósok összehasonlítják a különböző történelmi forrásokból származó adatokat, és csak ezután vonnak le következtetéseket és általánosításokat.

A történészek leggyakrabban írásos forrásokat használnak. A történelem iránt érdeklődő emberek számos történelmi dokumentumot kutattak, állítottak össze és tettek közzé.

Ma a tudósok tudományos **könyvtárakat** használnak, ahol gyorsan megtalálhatják a szükséges írásos forrást. A kiadatlan történelmi dokumentumok tanulmányozása érdekében pedig a kutatók **archívumokban** dolgoznak — speciális tudományos intézményekben, ahol dokumentumokat tárolnak.

Az emberiség legősibb történelmének tanulmányozásához, amikor még nem volt írásbeliség, a tárgyi források a legértékesebbek. Ezeket a régészek kutatják. A talált dolgokat megvizsgálják, szükség esetén **restaurálják** (felújítják) és a múzeumba szállítják.

A múlt kutatói nagy figyelmet fordítanak a szóbeli történelmi források — népdalok, mesék, mondák, emlékek stb. — gyűjtésére. Ezeket a tudományos expedíciók során az események

• • • • Érdekes tudni • • • •

Ma az emberek több információt kapnak egy nap alatt, mint amennyit életük során 600 évvel ezelőtt. 100 évvel ezelőtt az ember csak 50 könyvet tudott elolvasni az életében. Martin Hilbert mai brit történész kutatásai szerint 1986-ban az ember 40 újság megtöltéséhez elegendő információt kapott naponta. Az internet és a televízió révén jelentősen megnőtt az információáramlás. 2007-ben legalább 174 újságba belefért az az információmennyiség, amit az ember naponta kapott. 2020-ban az internet lett a legnépszerűbb információszerzés helye Ukrajnában, háttérbe szorítva a televíziót és a nyomtatott tömegmédiát.

Szótár

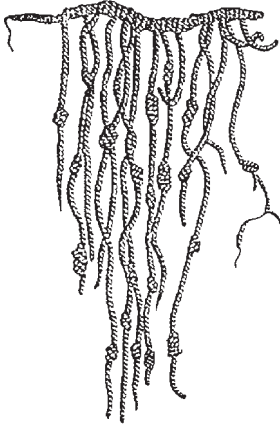
Könyvtár — olyan kulturális és oktatási intézmény, ahol nyomtatott és kéziratos anyagokat, könyveket tárolnak.

Archívum — olyan intézmény, amely dokumentumokat vesz át, ismertet és tárol további kutatás felhasználása céljából.

Helyreállítás (restauráció) — műemlékek, történelmi források, az idő által megrongált tárgyak helyreállítása további megőrzés céljából.

Múzeum — olyan kulturális és oktatási intézmény, amely történelmi források megőrzésére és felhasználására szolgál.

Tudományos expedíció — a tudósok kiutazása egy adott területre, ahol kutatást végeznek.

Csomós írás

Piktografikus írás

Hieroglif írás

szemtanúinak a szavaiból feljegyzik. Az expedícióról hazatérve a tudósok rendezik és közzéteszik a rögzítetteket. A hangfelvételeket **hangtárak**, a videofelvételeket **filmtárak** tárolják.

4. Az információtechnológiák

Az emberiség évezredek óta dolgoz fel információkat. Azoknak a módszereknek és eszközöknek az összességét, amelyeket az emberek információfeldolgozásra használnak, **információtechnológiának** nevezzük.

Az első információtechnológiák a számolás és az írás használatán alapultak. Egy egyedülálló információátviteli rendszert találtak fel a Dél-Amerikában lakott inkák, a csomós írást. De ez nem terjedt el.

Egy ideig a rajz volt az írásbeliség kialakulásának fő forrása. Egy rajz azonban csak akkor válhat írásossá, ha például nem csak a napot ábrázolja, hanem a „nap” szót is jelöli. A rajzok segítségével végzett írást **piktogramnak** nevezzük. Bár ezt a fajta írást már nem használják, a piktogramokat széles körben használják az útjelző táblákban, a számítógépekben, a telefonokban stb.

Később a rajzok írott szimbólumokká változtak, amelyek gyakran nem is hasonlítottak az általuk jelölt tárgyra, jelenségre. Így keletkezett a **hieroglif írás**.

Az ilyen típusú írásokban nem csak a gondolati tartalom olvasható, hanem a vizuális képek, rajzok is. Azok az emberek, akik az ilyen típusú írások hordozói voltak, bizonyítékot hagytak a saját életmódjukról és a gondolkodásukról, a hagyományaikról, az elképzeléseikről a környező világról.

A piktogramok és hieroglifák azonban nem reprodukálják a beszéd hangjait. Ez fonetikus vagy **alfabetikus írást** tesz lehetővé.

Az egyik első betűs ábécé, amely i. e. XV. században jelent meg, a föníciai írás volt. 22 mássalhangzó betűt használt, a legtöbb mai ábécé és írásrendszer alapját képezi.

Emlékmű a cirill ábécé alkotóinak, Cirillnek és Metódnak a kijevi Barlang-kolostor területén

Az első tökéletes alfabetikus írás a görög volt. Jelenleg a legelterjedtebb a latin, az arab és a cirill ábécé. Az ukrán ábécét a cirill ábécé alapján hozták létre, amely 33 betűből áll.

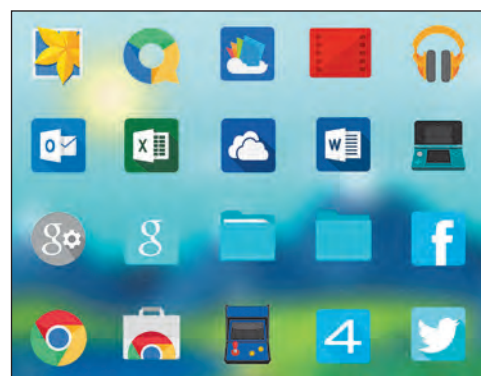
Körülbelül 50 évvel ezelőtt kezdődött az információs technológiák gyors fejlődése. A gazdasági fejlődés motorjává és az emberek jóléti növekedésének forrásává váltak.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az információhoz kapcsolódó cselekvések összességét információs folyamatoknak nevezzük. Ide tartozik az információfeldolgozás és -kiválasztás.
- Az információ kiválasztásánál az elsődleges szakasz az ellenőrzés.
- A történelmi forrásokkal végzett munka során ugyanazok a szabályok érvényesek, mint az információkkal való munka során. A legfontosabb dolog az információ megbízhatóságának megállapítása.
- Az információfeldolgozás iránti igény hozzájárult az információs technológiák megjelenéséhez, amelyek mára meghatározóvá váltak az emberiség fejlődésében.

A bika piktoqram átalakítása A betűvé a föníciai írásmódban. Így a bika piktoqram (aleph) annyira leegyszerűsödött, hogy A betűvé változott. Ez a változás csaknem 3 ezer évig tartott

Mai piktoqramok

Az első cirill ábécé egyike

Az információtovábbítás lehetőségei a múltban

Futár

Kiáltás

Mozgások és gesztusok

A dob hangja

Füstjel

Kérdések és feladatok

- 1. Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és határozzátok meg, hogy mit kell tenni annak érdekében, hogy a múlt kutatásakor ne kerüljünk rossz útra!
- 2.** Mi a nehézsége az információval való munkának? Tartalmazhatnak-e a történelmi források pontatlan információkat?
- 3. Csoportos munka.** Hogyan lehet meghatározni egy történelmi forrás pontosságát és megbízhatóságát? Véleményetek szerint a történelmi forrásokról milyen információ a legértékesebb?
- 4. Dolgozzatok párbant!** Beszéljétek meg és határozzátok meg, mi lehet a történelmi információ forrása! Miért szükséges a különféle történelmi források azonosítása és kutatása?
- 5.** Hogyan lehet meghatározni, milyen történelmi forrásokra van szükség a kutatásához?
- 6.** Miért törekednek a tudósok arra, hogy minél több forrást találjanak és dolgozzanak fel a kutatás témájában?
- 7.** Miért értékesek a szóbeli források a történészek számára? Hogyan szerezhetők be a szóbeli források?
- 8.** Nézzétek meg az illusztrációkat és oldjátok meg a feladatokat!
  - 1)** Hány információforrás és hány információforradó van ábrázolva?
  - 2)** Határozzátok meg, hogy a múltban milyen módon továbbították az információt nagy távolságokra, és milyen módon rövid távolságokra!

12. §. Az információk és a történelmi emlékek megőrzése. Emlékművek

1. Az információ tárolása. Az információforrások

? Hogyan értitek az „információforrás” kifejezést?

Az emberiség fejlődik, az információk gyorsan felhalmozódnak. Az ember memóriája, bármilyen jó is, korlátozott mennyiségű információt képes tárolni. Ráadásul az ember memóriája nem megfelelő az információk hosszú távú tárolására és továbbítására.

Az emberek külső információhordozót kerestek. Erre a célra barlangfalakat, csomókat, agyagtáblákat, papiruszt, pergament, mágnesszalagot, korongokat, felhő-technológiákat stb. alkalmaztak. Az információmentés megbízható és megfizethető módjainak keresése még mindig folyamatban van.

Az emberiség által felhalmozott és könnyen hozzáférhető formába rendezett gondolatok és ismeretek összességét információforrásnak nevezzük. Ide tartoznak a könyvek, cikkek, tudományos munkák, műszaki fordítások, a fejlett gyártási gyakorlatokra vonatkozó adatok stb.

2. A múzeumok

? Mire hoznak létre a múzeumokat?

Annak érdekében, hogy az emberek megismerkedhessenek a múlt örökségével, speciális intézményeket, múzeumokat hoznak létre. A múzeumokban a látogatók számára kiállított tárgyakat **kiállítási tárgyaknak** nevezzük. Egy bizonyos téma által egyesített kiállítási tárgyak összessége az **expoziáció**.

A múzeumokat rendeltetésük szerint történelmi, régészeti, helytörténelmi, természeti, irodalmi, művészeti, néprajzi, műszaki,

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- az információ tárolásának módja;
- mi a célja a múzeumok, levéltárak, könyvtárak létrehozásának és hogyan működnek;
- mi a különbség a történelmi nevezetességek és az emlékművek között;
- Ukrajna történelmének emlékeiről, amelyek a nép kincse, büszkesége és öröksége.

EMLÉKEZTESS!

1. Melyek a történelmi források?
2. Hogyan változtak az információtechnológiák az idők során?

? Állítható-e, hogy az adott kollázs az információforrások változásait bizonyítja?

• • • • Érdekes tudni • • • •

Az emberek különböző anyagokat használtak az íráshoz. Például az ókori Egyiptomban papiruszra, egy évelő vízivővény szárából készült papírra írtak. A Kijevi Ruszban a nyírfakéregre írtak, majd később pergament kezdtek használni — feldolgozott állati (borjú, kecske) bőrt. Az papírt Kínában találták fel körülbelül 2 ezer évvel ezelőtt. Az első könyveket kézzel írták, ami nagyon hosszú ideig tartott. Az első nyomtatott könyvek a XV. században jelentek meg.

Ukrajna Nemzeti Múzeuma Kijevben.
Mai látkép

A Javornyickij D. I. Dnyipropetrovszki
Történelmi Múzeum kiállítása

• • • • • Érdekes tudni • • • • •

Területét tekintve a kulturális örökség legnagyobb tárháza Ukrajna Népi Építészeti és Néprajzi Múzeuma Kijevben. Hatalmas területen (körülbelül 100 futballpálya területével egyenlő) több mint 300 népi építészeti emlék található az ország minden régiójából.

Ukrajna Népi Építészeti és Néprajzi Múzeuma:
1) tervrajz; 2) tájkép

ipari stb. múzeumokra oszthatjuk. Példaként említhetjük az Ukrán Nemzeti Történelmi Múzeumot Kijevben, a D. I. Javornyickijról elnevezett Dnyipropetrovszki Nemzeti Történelmi Múzeumot, a Csihirini Közép-Dnyeper Régészeti Múzeumot (Cserkaszi terület), a Régészeti és Barlangvárosok Múzeumát Bahcsisarajban (Krími Autonóm Köztársaság), a Tripiljai Kulturális Múzeumot Perejaszlavban (Kijevi terület), a Cukormúzeumot Vinnyicában, a Méhészeti Múzeumot a Poltavai területen és még sok más. Helytörténelmi múzeumok minden területen, járásban és városban vannak. Ukrajnában összesen mintegy 5000 különböző múzeum található.

• • • • • Vegyék figyelembe! • • • • •

A „múzeum” kifejezés az ógörög „mouseion” szóból származik, jelentése — „a múzsáknak szentelt hely”, „a múzsák temploma”. Az első értékes tárgyak gyűjteményei már i. e. a III. évezredben megjelentek, például Babilon és Egyiptom uralkodóinak palotáiban. Az első múzeumot — a Múzsák Házát — az egyiptomi Alexandriában alapították több mint 2000 évvel ezelőtt. Az első ukrán régiségmúzeum 1810-ben kezdte meg működését Feodosziában. Később más városokban is megjelentek. Gyakori volt a régiségek magángyűjteménye is. Ma hazánkban a múlt emlékeit többek között Ukrajna Nemzeti Múzeuma őrzi Kijevben — több mint 600 000 kiállítási tárgyat. Nyomon követhető a társadalom fejlődése az ukrán földeken az első emberek megjelenésétől napjainkig.

A múzeumlátogatás során fontosak a **tárlatvezetések**. Az idegenvezetők olyan szakemberek, akik tárlatvezetést tartanak, felhívják a figyelmet a legérdekesebb tárgyakra, kihangsúlyozzák azok tudományos értékét.

3. A levéltárak és a könyvtárak

Ukrajnában a legtöbb dokumentumot Kijev és Lemberg központi állami történelmi levéltárában tárolják. Csak Kijevben több mint 1,5 millió egységnyi levéltári anyag van.

A dokumentumok tárolása előtt az irattári dolgozók — a **levéltárosok** — gondosan ellenőrzik a dokumentumok állapotát. A sérüléseket helyreállítással küszöbölik ki. A dokumentumokat ezután sorszámazzák, és a megfelelő sorrendbe állítják, így gyorsan megtalálható a kívánt dokumentum.

Az írásos történelmi forrásokat, elsősorban a könyveket a **könyvtárak** tárolják. A könyvtári dolgozók a kiadványokat feldolgozzák és katalógusban rögzítik, megfelelő tárolást, olvasószolgálatot szerveznek.

Az utóbbi időben egyre több könyvet alakítanak át elektronikus formátumba — **digitalizálják**. Ez lehetővé teszi azok elektronikus könyvtárakban való tárolását, amelyek megfelelő elektronikus eszközök segítségével a világ bármely pontjáról elérhetők az interneten keresztül.

4. Történelmi és kulturális emlékek

? Mi lehet történelmi emlék?

Ukrajnának évszázados történelme és kultúrája van. Ezt bizonyítják a **történelmi emlékezet** megőrzését segítő **történelmi és kulturális emlékek**, Ukrajna minden régiójában megtalálhatók.

A történelmi emlékeknek köszönhetően egy-egy város vagy falu híressé válhat az egész világon. Kastélyok, erődök, paloták és birtokok a mai napig fennmaradtak, parkok, ko-

? Tekintsétek meg az illusztrációkat, amelyek bemutatják a dokumentumok útját a levéltárhoz és a munkát velük! Írjatok egy elbeszélést!

Szótár

Történelmi emlékek — dokumentumok, műalkotások, épületek, csatahelyek, temetkezési helyek, törvény által védettek, az emberek számára fontos eseményekhez vagy híres személyekhez kapcsolódnak.

Történelmi emlékezet — az emberek tudásának és elképzeléseinek gyűjteménye a közös múltrol.

Könyvespolcok a könyvtárban

Kamjanec-Pogyilszk óvárosa

• • • • Érdekes tudni • • • •

A természet és a történelem egyik legtitokzatosabb emléke a Zaporizzsjai területen található „Kősír”. Valójában ez nem temetkezés, hanem 15 méter magas kövek természetes felhalmozódása, amelyek barlangokat alkotnak. Ősidők óta az emberek titokzatosnak tartották ezt a területet. A barlangokat sziklafestmények borítják, amelyeket a sztyeppék lakói hagytak hátra ősidők óta.. Ezek a rajzok értékes történelmi források.

lostorok és templomok, ipari vállalkozások és sok más építészeti műalkotás. Közülük a leg-híresebbek Lemberg történelmi központjának, Kamjanec-Pogyilszk óvárosának, a kijevi Pecserszki Lavra műemlék-együttese stb..

A történelem emlékei közé tartoznak a történelmi eseményekhez, a társadalom és az állam fejlődéséhez kapcsolódó emlékezetes helyek, tárgyak, történelmi, tudományos és művészeti értékű műalkotások is.

Történelmi értéket képviselnek a háborúkban és tragikus események során elhunytak tömeges temetkezési helyei, a hadihajók pusztulásának helyei, a haditechnikai eszközök, fegyverek maradványai. Vannak még értékes filmek, fényképészeti dokumentumok és hangfelvételek, régi kéziratok és archívumok, folklór- és zenei felvételek, nyomtatott kiadványok, vagyis minden, ami történelmi és kulturális-művészeti értékkel bír.

5. A történelmi emlékek megőrzése. Műemlékek

? Miért kell megőrizni a történelmi emlékeket?

Ukrajna területén található összes történelmi és kulturális emléket az állam védi. Csak az Ukrán Ingatlanemlékek Állami Nyilvántartásában található mintegy 56 000 történelmi örökség tárgya. Ukrajna területén található történelmi és kulturális emlékek a kulturális világörökség szerves részét képe-

„Kő kunhalom” Melitopol város közelében (Zaporizzsja megye)

zik. Felbecsülhetetlen értékű történelmi források, amelyek segítik a tudomány, az oktatás és a kultúra fejlődését, hozzájárulnak a hazaszeretet és az esztétikai nevelés kialakulásához. A történelmi és kulturális emlékek gondozása Ukrajna minden polgárának kötelessége.

Az ókor óta az emberek igyekeztek megőrizni bizonyos jelentős események (győzelmek, fejlődési szakaszok, fontos változások az életben stb.) emlékét.

Ősidők óta az emberek megpróbálták megmenteni egyes nevezetes események emlékeit (győzelmek, fejlődési szakaszok, fontos változások az életben stb.). Minden műemlék nemcsak megőrzi, hanem képet is alkot az emberekről, eseményekről. Emellett a műemlékek fontos szerepet játszanak a közösség életterének szervezésében. Szokás szerint a belvárosban, a téren, kiemelt helyeken építettek emlékműveket.

Az ukrán földeken található műemlékek ősidők óta ismertek. A túlélők közül kiemelkednek a bálványok. Vallási szertartások alkalmával használták. A nomád népeknél a szoborképek — „kőasszonyok” — gyakoriak voltak a temetkezési halmokon, a sztyeppén tájékozódási pontként is használták. Az első „kőasszonyok” körülbelül 6 ezer évvel ezelőtt jelentek meg. A legtöbb ilyen műemléket a D. I. Javornyickijről elnevezett Dnyipropetrovszki Nemzeti Történelmi Múzeumban őrzik (67 „kőasszony”). A nomádok hagyományát az ukrán kozákok folytatták, akik kozák keresztet állítottak.

A Fekete-tenger partján fekvő görög városállamokban is voltak olyan műemlékek, amelyek utánozták az ősi hagyományt. A régészek még most is találnak maradványokat.

A műemlékek tömeges elterjedése az ukrán földeken az általunk ismert formában a XVIII–XX. századra nyúlik vissza.

Luck történelmi központja

Szótár

Emlékmű — műalkotás, amely emberek, események, tárgyak, esetenként állatok, irodalmi és filmszereplők stb. képét örökíti meg.

Építészeti emlékmű — építészeti együttes, szoborkompozíció, emberek, események, tárgyak, esetenként állatok, irodalmi szereplők képének megőrkítésére szolgál.

A „Zaporizsjai Szics” Múzeum Hortcia szigetén (Zaporizsjá)

Chersonesos ősi város romjai (Szevasztopol közelében)

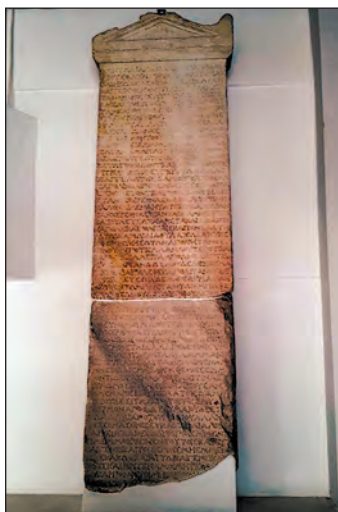
„Kóasszonyok”. A D. I. Javornyickij Dnyipetrovroszki Nemzeti Történelmi Múzeum

Kozák keresztjei az olviopoli temetőben (ma Pervomajszk, Mikolajivi terület)

Pereszopinci evangélium. XVI. századi kézírásos könyv, amelyen hazánk elnökei esküt tesznek az ukrán népre

Kólap a görögországi Chersonesos lakóinak vésett esküjével. I. e. III. század

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az információ mennyiségének rohamos növekedése arra kényszerítette az embereket, hogy keressenek külső hordozókat.
- A felhalmozott információ olyan információforrásokat képez, amelyek segítik az embereket annak használatában.
- A történelmi források tárolására és feldolgozására speciális intézmények léteznek: múzeumok, levéltárak, könyvtárak.
- Emlékműveket és műemlékeket állítanak a múlt történelmi emlékezetének megőrzésére.

Kérdések és feladatok

1. A múzeumok, könyvtárak, levéltárak információforrások?
2. Melyik intézmény jellemzőihez célszerű használni a „tárlatvezetés”, „kiállítási tárgy”, „expoziáció” szavakat?
3. Miért készítene emlékműveket és műemlékeket? Nyomon követhető-e a műemlékeken keresztül Ukrajna történetének különböző korszakai közötti kapcsolat?
4. **Dolgozzatok párban!** Beszéljétek meg és határozzák meg, mi a bizonyíték arra, hogy egy bizonyos épület történelmi műemlék!
5. **Kiscsoportos munka.** Képzeljétek el, hogy szemtanúja voltatok egy történelmi műemlék

sérülésének! Mit fogtok tenni? Beszéljétek meg és határozzák meg, miért kell megőrizni és védeni a műemlékeket!

6. Hogyan értitek a kijelentést: „A történelem emlékei az emberek kincse, büszkesége és tulajdona”?
7. **Kiscsoportos munka.** Osszátok meg a kötelesegeket és végezzétek el a feladatokat! Készítetek otthon múzeumi kiállítást egy adott témában a múltból fotókból! Minden kiállítási tárgyat írjatok alá! Írjatok rövid elbeszélést tárlatvezetésre! Készítetek prezentációt!
8. **Csoportos megbeszélés.** Kijevben a V. I. Vernadszkijról elnevezett könyvtár külséjéről és rendeltetése miatt néha „bölcességfognak” is nevezik. Igazságos ez a jellemzés?
9. Tegyetek virtuális kirándulást Ukrajna egyik múzeumába az internet segítségével! Készítetek ismertetést bármelyik kiállítási tárgyról!

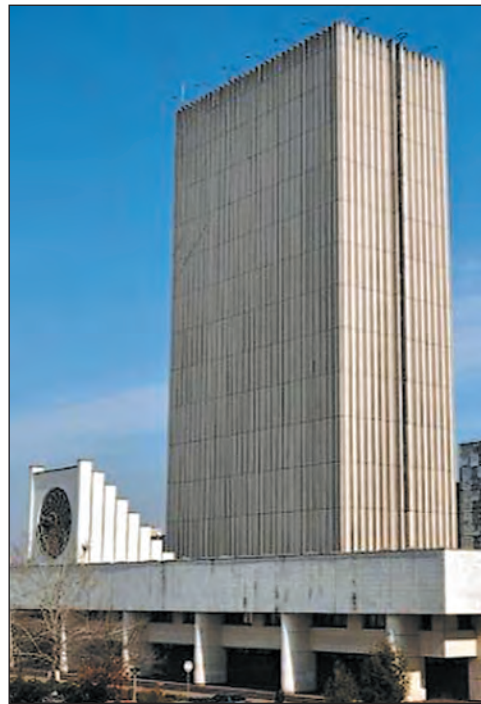
VI. Mithridatész Eupatór király szoborbrázolása, aki a boszporuszi királyságot irányította, amelynek fővárosa Pantikapaion (a mai Kercs) városa volt.

● ● ● ● ● ● ● ● (**Érdekes tudni**) ● ● ● ● ● ● ● ●

Ukrajna legrégebbi aktív könyvtára a Lembergi Egyetem Tudományos Könyvtára, amelyet 1608-ban alapítottak. Hazánk legnagyobb könyvtára a kijevi V. I. Vernadszkijról elnevezett Ukrán Nemzeti Könyvtár. Gyűjteménye 12 millió könyvet tartalmaz. Jelenleg Ukrajna könyvtári hálózata mintegy 40 000 könyvtárból áll. Ide tartoznak a közkönyvtárak (beleértve a gyermek- és ifjúsági szakkönyvtárakat), a műszaki, a mezőgazdasági, az orvosi, a tudományos könyvtárak, az általános közép- és felsőoktatási intézmények könyvtárai, látássérültek könyvtárai stb.

A Lembergi Ivan Franko Nemzeti Egyetem tudományos könyvtára

A Vernadszkij V. I. Ukrán Nemzeti Könyvtár Kijevben

A III. fejezet összefoglalása

Társadalmi és történelmi tanulmányok. Az információ.

A történelmi források

---

1. **Verseny a kifejezések és fogalmak ismeretéért.** Adjatok minél több helyes meghatározást!

Ajánlott szavak: szóbeli források, tárgyi források, régészet, írásos források, audiovizuális források, történelmi források, műalkotás, krónika, kiállítás, expozíció, múzeum, levéltár, levéltáros, restaurálás, tudományos expedíció, információforrások, múzeum, kiállítási tárgy, expozíció, tárlatvezetés, történelmi emlék, történelmi emlékmű, emlékmű, műemlék.

2. **Kiscsoportos munka. „Három megálló” oktatási játék.**

Alkossatok három csoportot és válasszatok egy-egy megállót! név alatt: „Információ”, „Régészet”, „Nevezetességek és műemlékek”. Minden megállóban mutassátok be tudásotokat egy adott témában úgy, hogy röviden válaszoljatok a kérdésekre!

3. A történelmi forrásokat a múlt néma tanúinak nevezik. Mondjátok el (szóban vagy írásban), hogyan kell ezeket rávenni a „beszélgetésre”!

4. Az illusztráció egy lehetséges múzeumi kiállítási tárgyat mutat be, egy összetört orosz tankot. Miért fontosak az ilyen kiállítási tárgyak? Miért kell ezeket a dolgokat átadni a szakembereknek tanulmányozásra?

Összetört orosz tank egy kiállításon Kijev központjában. 2022

5. Az ajánlott keresők segítségével válasszatok információkat egy adott eseményről (a tanár határozza meg)! Nevezétek meg azokat a kifejezéseket, amelyek jelentését nem tudtátok, és magyarázzátok el, hogyan keletkezett! Hogyan elemeztétek és rendszereztétek az eseménnyel kapcsolatos információkat információforrások szerint?
6. **Dolgozzatok párban!** Osszátok fel a feladatokat és válasszatok kiállítási tárgyakat a virtuális múzeumi kiállításához a tanár által javasolt témában!
7. Szervezzetek múzeumlátogatást (valódit vagy virtuális) vagy látogatást levéltárba, műemlékhez, nevezetességhez!
8. **Csoportos megbeszélés.** Adjatok indokolt magyarázatot, alátámasztva valamelyik véleményyt: 1) ma az információ a legnagyobb érték az ember számára; 2) a történelmi források megőrzése fontos a jövő szempontjából; 3) a nevezetességek és műemlékek a múlt tanúi!
9. Csoportosítsátok a történelmi forrásokat különböző jellemzők szerint!

1

2

3

4

5

6

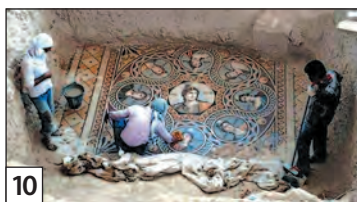
7

8

9

10

Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléséhez az III. fejezet alapján rnk.com.ua/101501

IV. FEJEZET. A TÖRTÉNELEM MINT TUDOMÁNY ÉS TANTÁRGY. A TÖRTÉNELMI GONDOLKODÁS

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- hogyan tanulmányozza a történelem a múltat, és mi a célja a történelemnek mint tantárgynak;
- milyen elvek alapján vizsgálják a múltat, milyen módszereket alkalmaznak;
- a történettudomány ukrainai fejlődéséről és a kiemelkedő ukrán történészekről;
- mi az irodalom szerepe a történelemtudományban.

EMLÉKEZZ!

1. Mi a történelem?
2. Milyen célból tanulmányozzák az emberek a múltat?

• • • • Érdekes tudni • • • •

Az első történelmi tanulmány szerzője, amely a I. e. az V. században készült, Hérodotosz volt. Munkájának a címe — „Történelemnek”. Az ókori görög tudós már a mű első soraiban így fogalmazta meg feladatát: „hogya a múlt eseményei ne merüljenek feledésbe idővel, és a nagy és különös méltó tettek... ne maradjanak ismeretlenek.” Vagyis a „Történelemnek” meg kellett őriznie a jövő nemzedékei számára a legfontosabb eseményeket, amelyek Hérodotosz számára ismertté váltak. Neki köszönhetően Ukrajna történelmének akkori fontos eseményeiről is értesültünk.

13. §. A történelem mint tudomány és tantárgy

1. Mi a célja a történelem tanulmányozásának?

? Milyen funkciói vannak a történelemnek?

Minden tudomány természettudományokra és bölcsészettudományokra oszlik. A történelem a humán **tudományok alkotóeleme** — olyan kutatási területek, amelyek az emberre mint társadalmi (kulturális, erkölcsi, szellemi) lényre, valamint mindarra összpontosítanak, amit ő teremtett.

A humán tudományok hozzájárulnak a személyiség fejlődéséhez és a különböző élethelyzetek megoldására irányuló kreatív szemlélet kialakításához. Olyan emberekről van szó, akik képesek önállóan gondolkodni, tudatosan érzékelni az országban és a világban zajló eseményeket, világos állampolgári állásponttal, széles látókörrrel rendelkeznek. A történelem, mint **tantárgy** ezeknek a problémáknak a megoldását hivatott segíteni.

A történelem általában és többek között Ukrajna történelme számos társadalmilag fontos funkciót tölt be:

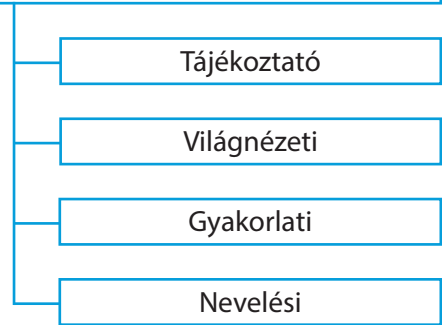
- **tájékoztató.** Ez maga a szülőföld és más országok és népek történelmének tanulmányozásának folyamata. A művelt ember mindig megérti, hogy a múlt nélkül nincs jelen, a hagyományos nélkül nincs új;
- **világnézeti.** A világnézet a világról, a társadalomról és annak fejlődési mintáiról alkotott nézet. A történelem tanulmányozásával az ember elsajátítja az őt

körülvevő világ megismerésének általános tudományos módszereit, amelyekre szüksége lesz más tudományok tanulmányozása során és a mindennapi életben;

- **gyakorlati.** Az embernek nap mint nap fel kell használnia az előző generációk tudását, tapasztalatát, ami segíti a jövő építését;
- **nevelési.** A nemzet és a világtörténelem ismerete elősegíti a hazafiság érzését, a szülőföld és a nép iránti szeretetet.

A történelem tanulmányozásának funkciói

2. A történelmi kutatás elvei és módszerei

? Milyen elvekre támaszkodnak a történészek a múlt tanulmányozása során? Milyen módszereket alkalmaznak?

A történelem **tudományos kutatása** csak bizonyos tudományos elvek betartása mellett lehetséges. Ezek közül néhányat ismertetünk.

A **historizmus** elve megköveteli, hogy a történelmi tényeket, jelenségeket és eseményeket az akkori idők sajátos történelmi körülményeinek megfelelően vizsgálják. A historizmus lehetővé teszi számunkra, hogy „hozzászokjunk” a történelemhez, megértsük azt, értékeljük az emberek tetteinek és eseményeinek indítékait, és összehasonlítsuk a jelennel.

Az **objektivitás** elve azt ajánlja, hogy a történész a történelem tanulmányozása során csak a valós tényekre támaszkodjon, anélkül, hogy azokat elferdítené. Minden jelenséget tanulmányozni kell, figyelembe véve mind a pozitív, mind a negatív tényeket, függetlenül attól, hogy tetszik vagy sem, megerősítik a meglévő véleményt vagy cáfolják azt.

A **társadalmi megközelítés** elvének köszönhetően a történelmi folyamatokat a társadalom különböző rétegeinek és csoportjainak viselkedését, érdekeit, törekvéseit, jövőképét figyelembe véve tekintjük.

A történelmi ismeretek mellett a történelem kutatásában **tudományos módszereket** is alkalmaznak.

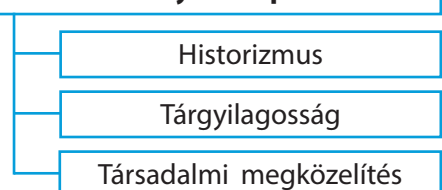
• • • • Érdekes tudni • • • •

A XVIII. századi német gondolkodó, Georg Hegel szomorúan jegyezte meg: „A tapasztalat és a történelem azt mutatja, hogy a nemzetek és a kormányok semmit sem tanultak a történelemből, és nem cselekedtek annak a tudásnak az alapján, amelyet abból megszerezhetek volna.”

Georg Hegel
német gondolkodó

A történelmi kutatás tudományos alapelvei

Történelmi módszerek — a kutatás módja, a megismerés megalapozott módszerei.

Történész dolgozik. Könyvtár az amerikai Nemzeti Múzeum épületében

A történettudományban az általános elvek mellett a történeti kutatás **tudományos módszereit** is alkalmazzák. Három kategóriába sorolhatók: általános tudományos, történelmi és speciális.

Minden tudományos kutatás fő módszere a **kísérlet**. A kísérlet fő célja bizonyos cselekedetek és azok következményei közötti ok-okozati összefüggések megállapítása és a tények ellenőrzése.

A kísérletet aktívan használják a természettudományokban. Bár a bölcsészettudományok nagy része számára kísérletek végzése lehetetlen vagy etikátlan. Ez különösen a történelemre vonatkozik. Nem mehetsz vissza a múltba. Ha azonban a történelem eseményeit kísérletként tekintjük, amelynek eredményeit ismerjük, akkor a történelem és más bölcsészettudományok tanulmányozása egészen más értelmet nyer. A történészek fő feladata a következtetések levonása, a minták azonosítása az ilyen „természeti kísérletekből”. Vagyis ki kell deríteni, hogy az események miért történtek úgy, ahogyan.

A tulajdonképpeni történelmi módszerek közé tartozik:

- a kronológiai módszer magában foglalja az események sorozatának reprodukálását (rekonstrukcióját), hogy megértsük azok okai és következményei valódi lényegét;
- a szinkron módszer magában foglalja a társadalmi élet különböző területein zajló események közötti összefüggések keresését;
- az összehasonlító-történelmi módszer segít azonosítani a hasonló feltételek melletti fejlődés közös és eltérő aspektusait, és megjelölni a meghatározó tényezőt;
- a történelmi modellezés módszer lehetővé teszi a történelmi fejlődés szakaszai törvényszerűségeinek bemutatását;
- a strukturális rendszer módszer lehetőséget ad arra, hogy a társadalmat komplex rendszernek tekintsük, amelyet számos összefüggés és hatás áthat;

A történelmi kutatás módszerei

Általános tudományos

Valójában történelmi

- Valójában történelmi
- Időrendi
- Szinkron
- Összehasonlító történelmi
- Történelmi modellezés
- Strukturális és rendszer-szintű
- Periodizációs

Speciális

A történész dolgozik. Könyvtár az amerikai Nemzeti Múzeum épületében Guedelon középkori kastélyának építése Burgundiában (Franciaország)

- a periodizációs módszer lehetővé teszi, hogy megértsük a történelmi események fejlődését jelentős időszakokban.

Vannak más tudományokból kölcsönzött speciális módszerek is.

A kutatás során emlékezni kell arra, hogy a történelem elsősorban a megtörtént események **értelmezése**.

Csak az összes tudományos elv és módszer egyesítésével biztosíthatjuk a múlttól való tudósítás megbízhatóságát.

3. Az ukrán történettudomány fejlődése. Jeles ukrán történészek

? Melyik tudomány vizsgálja a történelmi gondolkodás fejlődését?

Az ukrán történettudomány csaknem ezer éves. Az első történelmi munkák a krónikák vol-

• • • • Érdekes tudni • • • •

Nem mindennapi régészeti és történelmi élmény történik a francia erdők között. Kőművesek, asztalosok, kovácsok, cserépgyártók és más szakmák munkásaiból álló csapat lépésről lépésre a semmiből épít egy középkori várat, csak a középkorban létező eszközöket, anyagokat és technológiákat felhasználva. A Guedelon névre keresztelt kastély építése 1997-ben kezdődött. A gyakorlati tapasztalatok lehetővé tették a tudósok számára, hogy újra felfedezzék az elfeledett építési technológiákat, és teszteljének modelleket, hipotéziseket és elméleteket.

Évente több mint 300 ezer turista keresi fel az építkezést.

••••• Érdekes tudni •••••

Nestor krónikás munkája, a „Régmúlt idők krónikája” fontos a történelem tanulmányozásában. Ez a fő, és egyes esetekben az egyetlen információforrás azokról az ősi időről. Nestor krónikás munkásságával megalapozta a krónikák hagyományát, amely majdnem a XVII. század végéig tartott. A következő szerzők kortárs eseményekkel egészítették ki ezt a munkát.

„Régmúlt idők krónikája” A mű egyik későbbi példányának fénymásolata

Nesztor krónikás szoboralakja

tak. Az ukrán történelem atyjának a mai történelmi közösség Nesztort, a kijevi Pecserszki Lavra kolostor szerzetesét tartják. Ő állította össze a „Régmúlt idők krónikája” című évkönyvet.

Nesztor krónikás több okból is történésznek tekinthető. Először is, nemcsak a korabeli eseményeket írta le, hanem azokat is, amelyek több száz évvel előtte történtek. Másodsor, világosan meghatározta munkájának a célját: elmondani, „honnan jött a rusz föld, ki volt az első, aki uralkodott rajta és hogyan jött létre a rusz föld.” Harmadrészt, nemcsak mesélt az eseményekről, hanem értékelést is adott.

A XVII. század végén már nem krónikák, hanem kezdtek megjelenni az első igazán történelmi tanulmányok. 1672-ben a Kijevi-Mohiljanszki Akadémia rektora, Feodoszij Szofonovics összeállította „Krónikák az ókori krónikásoktól” művet, amely az ukrán területeken történt eseményeket meséli el a Kijevi Rusz megjelenésétől a XVII. századig. 1674-ben megjelent egy rövid történelmi áttekintés Rusz eseményiről — „Szinopszis”. Ez a mű több száz éven át egyfajta történelem-tankönyv volt, és mintegy 30 kiadást élt meg. A történelmi közösség jelentős része úgy véli, hogy a „Kijevi Szinopszis” szerzője Innokentyij Gizel, a kijevi Pecserszka Lavra apátja volt.

A XVIII. század elején számos mű született, amelyek a „kozák krónikák” általános nevet kapták. Szerzőik: Roman Rakuska Romanovszkij, Szamijlo Velicsko, Hrigorij Hrabjanka. Nemcsak leírták a B. Hmelnickij vezette ukrán nép nemzeti felszabadító háborújának eseményeit és ennek az időszaknak az azt követő eseményeit, hanem igyekeztek megmagyarázni azokat.

A XVIII. század végén és a XIX. század elején átmenet történt a történelmi ismeretek felhalmozásától az információ tudományos feldolgozásáig.

A XIX. század második felében végül kialakult Ukrajna történetének áttekintése. A hivatásos történészek már elkezdtek foglalkozni a történelemmel.

A XIX. század kiváló ukrán történészeinek, Mikola Kosztomarovnak több mint 300 alkotása van, köztük „Bohdan Hmelnickij”, „Rujina”, „Mazepa”, „Pavlo Polubotok” és mások. M. Kosztomarov a népet tekintette a történelem fő mozgatórugójának. Megvédte az ukrán nemzet függetlenségének gondolatát, az ukrán történelmi folyamat elkülönültségét.

Volodimir Antonovics történész volt az ukrán történelmi közösség első tagja, aki az „Ukrajna-Rusz” kifejezést használta Ukrajna történelmének fejedelmi korszakának jelölésére. Hozzájárulása a XVI–XVIII. századi Ukrajna történetéből származó források feltáráshoz és megőrzéséhez felbecsülhetetlen.

Az első ukrán történész Olekszandra Jefimenko volt. Művei között szerepelnek a „Karcolatok a jobboldali Ukrajna történetéről”, „Az ukrán nép története”.

Dmitro Javornickij életét az ukrán kozákok történetének tanulmányozásának szentelte. Többéves tudományos tevékenységének eredménye a „Zaporizsjai kozákok története” c. műve.

Mihajlo Hrusevszkijnak több mint kétezer tudományos műve van. Kiemelkedő helyen szerepel köztük az „Ukrajna és Oroszország története” tíz kötetben. M. Hrusevszkijnek köszönhetően kialakult az ukrán nemzeti történelem más népek történelmétől elkülönülő arculata.

Az ukrán történészek közül megemlíthetjük még Natalia Polonszka-Vaszilenko, Dmitro Bagalija, Dmitrij Dorosenko, Ivan Kripjakevics, Jaroszlav Daskevics, Ivan Liszjak-Rudnickij és más tudóst.

Szülőföldünk múltjának tanulmányozása ma is folytatódik. Ukrajna tudományos története elég tényt és eseményt gyűjtött össze ahhoz, hogy újratereptsük történelmi múltunkat.

Rengeteg történeti munka gyűlt össze, ezért előzetes **történetírási** áttekintés nélkül nem lehet alapos kutatást végezni. A történésznek tanulmányoznia kell a szakirodalmat,

Volodimir Antonovics

● ● ● A források jelentik ● ● ●

...A professzor úr házában járva mi, születésünknel fogva mindannyian ukránok, itt tanultuk meg és láttuk először, hogy vannak a világon anyanyelvünkön írt könyvek, hogy vannak ukrán könyvek...

...Emlékszem, hányszor vitt el minket az egyetem régészeti múzeumába, és részletesen, két-három óráig, kirakattól kirakattig vezetett, ukránul zseniálisan, tartalmasan tartott előadásokat az ukrán régészetről, aminek az apja volt, s úgy, hogy a kisgyerek is mindent megértse. Néha körülbelül egy tucat ember gyűlt össze, és Volodimir Antonovics soha nem utasította el, hogy elvigyen és elmondjon mindent...

- ?
- 1) Milyen tények mutatják, hogy az akkori fiatalok rendkívül tisztelték V. Antonovicsot?
  - 2) Mit akart V. Antonovics közvetíteni hallgatóinak és diákjainak?

Szótár

Történetírás — a történelmi gondolkodás fejlődését vizsgáló tudomány.

Olekszandra Jefimenko

Mihajlo Hrusevszkij

Natalia Polonszka-Vaszilenko

és meg kell találnia, hogy elődei mit gondoltak ezekről az eseményekről.

4. Történelem irodalmi képekben

? Milyen Ukrajna múltjáról szóló műalkotásokat tanultál az ukrán irodalom órán?

Amellett, hogy a történelem tudományos kutatás tárgya, a kreatív embereket műalkotások megírására ösztönzi. A történelmi események menetének összetettsége néha felülmúl minden kitalált cselekményt. Az írók, költők érdeme, hogy képet alkotnak egy korszakról, történelmi személyiségekről. Ez segít jobban megérteni a múltat. Ezenkívül a történelmi művek oktatási jellegűek. Ezek egyfajta kézikönyvek Ukrajna történelmének megismeréséhez. Például, az ókori irodalom remeke, „Egy szó Igor ezredéről” Igor kijevi fejedelemnek a nomád polovszki nép ellen indított hadjáratának eseményeit ábrázolja.

Tarasz Sevcsenko számos történelmi képet alkotott műveiben, többek között B. Hmelniczkij, I. Gonta, M. Krivonosz, D. Bajda (Visnyevckij) és más kozák vezetőkét. A „Hajdamaki” című versben a költő leírta a hajdamak mozgalom eseményeit.

Az ukrán irodalom első történelmi regénye Pantelejmon Kulis „Fekete tanács” c. műve. Az őslakosok történelmét és függetlenségi küzdelmét Ivan Franko („Zahar Berkut”), Mihajlo Sztarickij („Az utolsó sasok”, „Bus védelme”) és más ukrán írók művei ábrázolják.

Sok művet szenteltek a kozák korszaknak, például, Volodimir Malik „Titkos nagykövete”, Jurij Musketik „Egy testvér testvérére”, Roman Ivancsuk „Horda”, Olesz Honcsar „A katedrális” és mások. A huszadik század drámai eseményei számos irodalmi arckép megalkotásának forrásává váltak. Az irodalmi műveken keresztül megértették az első és a második világháború eseményeit, a forradalom, a holodomor és a XX. század 20–30-as éveinek elnyomását stb.

Világhírnévre tett szert Ivan Bagrjanij a „Gecsemáné kertj” című regénye, amely az ukrán nép

Olesz Honcsar a székesegyház mellett, amelynek a „Székesegyház” című regényt szentelte (a Dnyipropetrovszki területi Novomoszkovszkban található Szentháromság-székesegyház, amelyet fából építettek 1773—1778-ban)

P. Zagrebelnyij tiszteletére szentelt emléktábla Kijevben

tragédiáját meséli el a sztálini rezsim idején. Az író „Tigrisvadászok” című regénye ugyanerről a témáról szól (első címe „Állatvadászok”).

Pavlo Zagrebelnyij egész alkotói életében történelmi témát dolgozott fel. Övé a „Csoda” című regény, amelynek témája a Szent Zsófia-székesegyház építéséhez kapcsolódik. A „Rokszolana”, P. Zagrebelnyij műve a legendás, megdicsőült ukrainai fogoly, Nasztya Liszovszkáról szól, aki az ukrán területek elleni tatárjárások során az Oszmán Birodalom fogságába esett. Miután a szultán felesége lett, lehetősége volt befolyásolni az állam eseményeit. Az „Ėn, Bohdan” című regény, amelyet B. Hmelnickij hetman alakjának szentelt, az ukrán irodalom legjobb történelmi alkotásai közé tartozik.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A történelem a bölcsészethez tartozik.
- A történelem több társadalmilag fontos funkciót lát el: ismertető, világnézeti, gyakorlati, nevelési.

P. Kulis „Fekete tanács” (1857) című regénye első kiadásának borítója

Pantelejmon Kulis

● ● ● ● **Érdekes tudni** ● ● ● ●

P. Kulis eredményei:

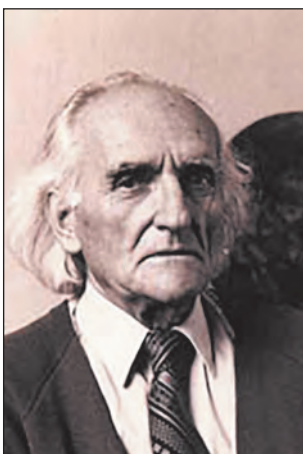
- elsőként kezdett ukrán nyelvű tudományos műveket írni, megalapozva ezzel az ukrán tudományos nyelvet;
- új fonetikai írásmódot (kulisivka) vezetett be, amely ma is érvényes;
- megírta az első ukrán történelmi regényt;
- T. Sevcsenko műveinek első aprólékos és jóindulatú kritikusa;
- az első életrajzíró, M. Gogol műveinek és leveleinek szerkesztője és kiadója, az akkori legteljesebb gyűjteménye hat kötetben;
- W. Shakespeare, J. W. von Goethe és J. Byron műveinek első fordítója ukránra;
- a Biblia első ukrán fordítója.

Ivan Kripjakevics

Ivan Liszjak-Rudnickij

Jaroszlav Daskevics

- A történelem mint tudomány tanulmányozása csak bizonyos tudományos elvek betartásával lehetséges. Ezek közül a legfontosabbak: a historizmus, az objektivitás, a társadalmi megközelítés, az alternatíva. A történelem mint tudomány általános tudományos, tulajdonképpen történeti és speciális kutatási módszereket alkalmaz.
- Az ukrán történettudomány kialakulása a XIX. századra és a XX. század elejére nyúlik vissza.
- Az ukrán irodalom számos műve született történelmi témákból.

Kérdések és feladatok

1. Mi a célja a történelem és Ukrajna történelme tanulmányozásának?
2. **A „Taps” oktató játék.** A tanár megnevez fogalmakat, kifejezéseket, családneveket. Ha a név már elhangzott az órán, a tanulók tapsal megerősítik.
3. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg a kifejezéseket: 1) „Az a nemzet, amely nem ismeri a történelmét, a vakok nemzete” (Olekszandr Dovzsenko, az ukrán és a világ filmművészetének kiemelkedő alakja); 2) „A történészek nem jósólják meg a történelem eseményeit, de elemzésükkel lehetővé teszik a történelem hibáinak megisméltését” (Jaroszlav Hricak mai ukrán történész).
4. Kik a történészek? Nevezzétek meg az ukrán történelmi közösség kiemelkedő képviselőit! Meséljétek egyikükről!
5. **Dolgozatok párban!** Osszátok meg a feladatokat, és további források segítségével keressetek olyan ukrán történelmi kiemelkedő személyiségek nevét, akiket nem említettek a paragrafusban! Hozzatok létre prezentációt!
6. **Csoportos megbeszélés.** Miben különbözik az irodalmi ábrázolásban megjelenő történelem a tudományos kutatástól?
7. Mi a szépirodalom szerepe a történelemtanulásban?
8. Magyarazzátok meg az állítást: „Az irodalom segít nekünk, hogy a múlt kútjába nézzünk, hogy meglássuk a jelen és a jövő égboltját.”

14. §. Történelmi tények, események, jelenségek és folyamatok. Történelmi kép

1. A történelmi tény fogalma

? Miben rejlik a tény értéke mint tudomány a történelem számára?

A mindennapi kommunikációban a „tény”, „cselekvés”, „jelenség” szavakat gyakran szinonimaként használják. A történettudományban azonban megkülönböztetik.

A történettudomány szempontjából a **tény** valód, nem kitalált esemény; ami történt, az tényleg megtörtént, valóban létezik. Ez egy megalapozott tudás, amely bizonyos következtetések, bizonyítások anyaga.

Az egész történelem tényekből áll. Összegzésük és elrendezésük lehetővé teszi a történelem fő kérdésének megválaszolását: „Miért történt minden így?”.

2. Az események, a jelenségek és a folyamatok

? Miben különböznek egymástól az események, a jelenségek, a folyamatok?

A történettudomány számos tényt feltárt, meghatározta megvalósulásuk idejét és helyét, előfeltételeit, okait, következményeit és eredményeit. A múlt konkrét apró tényeit rendszerezzük és jelentős történelmi eseményekre, jelenségekre és átfogó történelmi folyamatokra csoportosítjuk.

Például, egy olyan összetett jelenség, mint a Bohdan Hmelnyickij vezette ukrán nép nemzeti felszabadító háborúja, események összessége, beleértve csatákat, tárgyalásokat, megállapodásokat stb.

A jelenségek és a folyamatok tehát időtartamukat, résztvevőinek számát és a társadalom életére gyakorolt hatásukat tekintve különböznek egymástól. Séma szerint elemezhetők (80. oldal).

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- mi a történelmi tény és milyen típusai vannak;
- miben különböznek az események, a jelenségek, a folyamatok;
- hogyan alakul ki egy történelmi kép.

EMLÉKEZZ!!

1. Miért tudomány a történelem?
2. Mik a történelmi kutatás alapelvei és módszerei?

Szótár

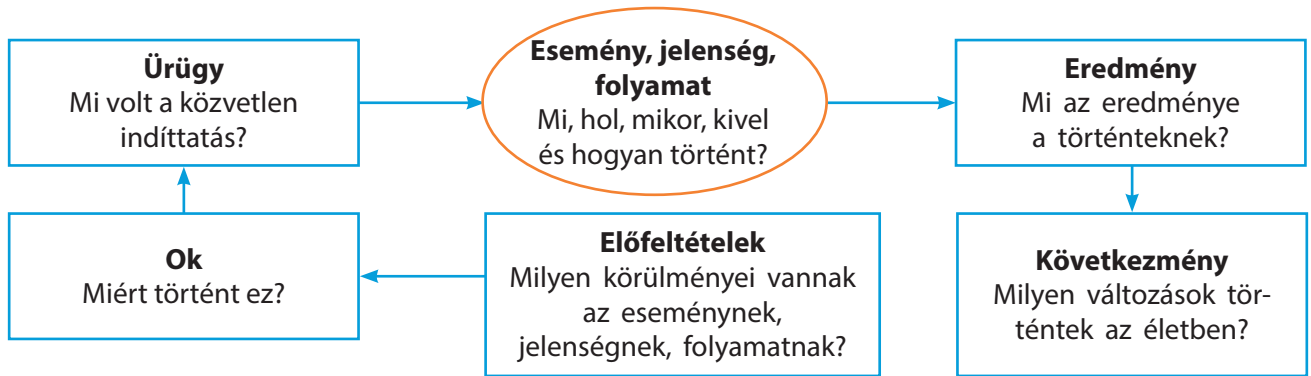
Történelmi tény — valódi, nem kitalált történelmi esemény, amely egy bizonyos időben és helyen történt.

Történelmi esemény — egymással összefüggő apró tények egyetlen, egyedi halmaza. Történelmi esemény lehet egy csata, megállapodás megkötése, szervezet létrehozása stb.

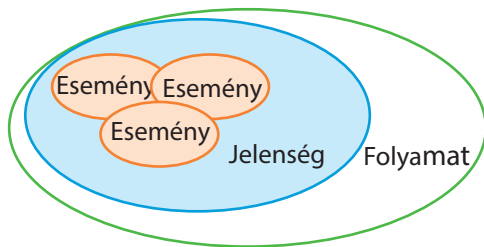
Történelmi jelenség — olyan események összessége, amelyek egy bizonyos időszakra jellemzőek, és közös vonásaik vannak. A történelmi jelenségek példái az ukrán kozákok megjelenése, az ukrán forradalom stb.

Történelmi folyamat — a jelenségek következetes, hosszú távú változása, amelynek szabályos jellege van. Például: emberek letelepedése Ukrajna területén, az ukrán nemzet megalakulása, az ukrán nép nemzeti felszabadító harca stb.

Összefüggés az események, a jelenség és a folyamat között

3. Fő és kevésbé fontos tények

? Miért emeli ki a történész a főbb tényeket?

A tudósok munkái révén sok történelmi tényt ismerünk. De hogyan lehet megérteni, hogy ezek közül a tények közül melyek a fontosak és melyek kevésbé?

Fő tényeknek tekintik azokat, amelyek: 1) befolyásolják a társadalom fejlődését, nyomot hagynak a történelmi fejlődésben; 2) közvetítik a történelmi időszak fő tartalmát; 3) történelmi fogalmak, világnézeti elképzelések stb. kialakításához fontos információkat tartalmaznak; 4) az élénkség, a képszerűség, az érzelmesség és a személyes empátia kiváltására való képesség jellemzi, szilárdan rögzülnek az emlékezetben.

A lényegtelen történelmi tények nem tartalmaznak fontos információkat. Szükségesek azonban a főbb tények térben és időben történő elhelyezkedésének meghatározásához, a fő események és azok értelmezése közötti kronológiai összefüggések megállapításához.

Ugyanakkor emlékezni kell arra, hogy a fő és kevésbé fontos tényekre való felosztás feltételes. Bizonyos körülmények között a lényegtelen tények lényegesnek bizonyulhatnak.

4. A történelmi kép

? Miben különbözik a történelmi kép az irodalmi vagy művészeti képtől?

A történészek munkájának eredménye a történelmi kutatás. A történelmi tények

Szótár

Történelmi kép — olyan esemény történelmi leírásának eredménye, amely hatással volt a társadalmi fejlődésre. Történelmi kép lehet egy bizonyos esemény szabad elbeszélése, az eseményről szóló történelmi forrás tanulmányozásán alapuló műalkotás.

Danilo Romanovics — a Rusz Királyság (Galíciai-Volinyi állam) uralkodójának megkoronázása. 1253. M. Gorelik festőművész alkotása

Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelső Tanácsa elfogadta a „A nyelvről” szóló törvényt. 1989

különböző források alapján történő leírásával meghatározzák a történelmi jelenséget, és felépítik a történelmi folyamatot. **Történelmi képek** láncolata alakul ki, amely a történelem érzelmi szintű megértését adja.

A képalkotás a történelmi kutatás alapvető jellemzője. Néha a művészi kép ereje kárpótol az információhiányért. Műalkotások, történelmi rekonstrukciók, történelmi emlékek, filmek, fotók és hanganyagok segítik a történelmi kép kialakítását.

● ● ● ● ● ● ● **A források jelentik** ● ● ● ● ● ● ●

Timothy Snyder amerikai történész beszédéből

A történész az igazság keresője. Nem birtokolja az igazságot, nem is feltétlenül találja meg, de az igazság keresője... Az igazság keresése közben a történész kapcsolatokat is teremt. Az igazság soha nem létezik önmagában. Csak más igazságokkal együtt valóságos.

Egyetlen történelem sem képes teljes magyarázatot adni a múltra. A történelem azonban... a teljesség és az egység érzetét adja az eseménynek, és lehetővé teszi számunkra, hogy az események alakulását különböző szemszögből lássuk.

A történelemnek... látnia kell az embereket egyéniségük sokféleségében, az ő szemükön keresztül kell néznie a világot

? **Kollektív megbeszélés!**

- 1) Miről beszél T. Snyder?
- 2) Ki a történész a szerző szerint?
- 3) Mire kell törekednie egy történésznek a kutatás során?

? Gondolkodjatok el, mit ábrázolnak az ábrák: egy eseményt, jelenséget vagy folyamatot. Hogyan állapítottátok meg?

Bohun csatája Csarneckijjel Monasztiriscse mellett 1653-ban. Szamokis M. festőművész. A kép az ukrán nép ádáz küzdelmét mutatja be a XVII. század közepén zajló nemzeti felszabadító háború idején, bár ilyen csatajelenet a valóságban nem történt meg.

A főispán megválasztása
Szicsben. XVIII. századi
metszet

• • • • **Érdekes tudni** • • • •

Az atamán megválasztásáról a Szicsben

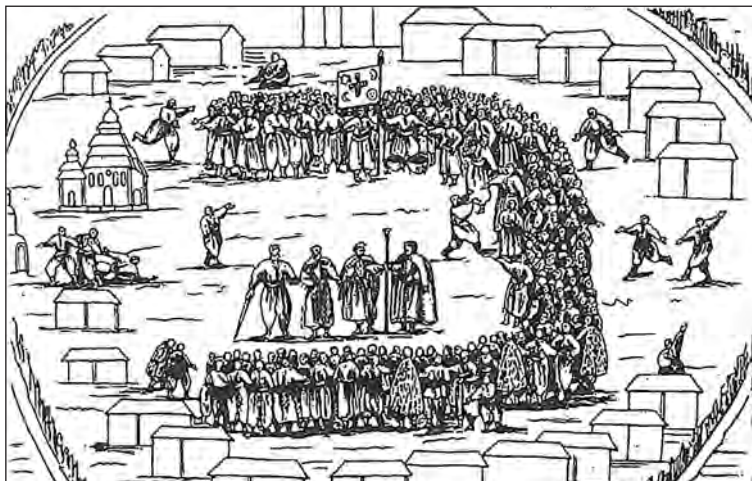
Január 1-je éjszakáján a kozákok a atamánválasztásra készültek.

A választások tagadhatatlanul átláthatóak és tisztességesek voltak. A templom mellett egy kört alakítottak ki egy emelvénnyel, amelyre a jelöltet állították. És amikor például elhangzott: „Ki van Péter mellett?“, akik támogatták ezt a jelöltet, a védencük jobb oldalán, az ellenzők pedig a bal oldalon álltak. Érdekes, hogy tartózkodók nem voltak.

Voltak azonban olyan esetek, amikor a szavazatok döntetlenre álltak. Akkor a jelöltek támogatóinak mindkét csoportja hang alapján döntötte el a kérdést - ki kit kiabál túl. Tehát, a „szavazás” („szó”) kifejezés abból az időből származik.

Az atamán megválasztása után a kozákok puskákat, pisztolyokat, ágyúkat vettek elő és tiszteletlövéseket adtak le.

- ?
- 1) Mi látható az ábrán?
  - 2) Úgy képzeltétek el ezt az eseményt, ahogyan a művész ábrázolta?
  - 3) Segít-e a XVIII. századi rajz képet alkotni a szövegben leírt eseményről?

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A történelem tényei nemcsak önmagukban értékesek, a történelem megismeréséhez szükségesek.
- A történelmi tények eseményekre, jelenségekre, folyamatokra oszlanak. A társadalom további fejlődésére gyakorolt hatásuk tekintetében különböznek egymástól.
- A kutatás során mindig megkülönböztetik a fő és a kevésbé fontos tényeket.
- A történelmi kutatás lehetővé teszi történelmi képek létrehozását.

Kérdések és feladatok

1. Mi a történelmi tény? Mik a főbb jellemzői?
2. **Dolgozzatok párban!** Beszéljétek meg és határozzák meg azokat a kérdéseket, amelyekre a történésznek kell válaszolnia, hogy megvizsgálja: 1) a történelmi eseményt; 2) a jelenséget; 3) a folyamatot.
3. **Csoportos megbeszélés.** Mi a történészek munkájának az eredménye? Magyarazzátok meg a válaszokat!
4. Mi a történelmi kép? Minek a segítségével készülnek a történelmi képek?
5. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és elemezzétek egy történelmi szöveg tartalmát (választott). Emeljétek ki a fő és a kevésbé fontos tényeket a szövegben! Fogalmazzátok meg, milyen célt tűzött ki a szerző, hogy ezt a tényt ajánlotta tanulmányozásra! Vitassátok meg gondolataitokat, és mondjátok el az osztálynak!

15. §. Történelmi gondolkodás. Ok-okozati összefüggések

1. Történelmi gondolkodás

? Mi adja az embernek a történelmi gondolkodás képességét?

Manapság, amikor az információs tér folyamatosan bővül, és számtalan múltmagyarázat, értékelés születik, meg kell tanulni a történelmi információk elemzését, vagyis a logikus és történelmi **gondolkodást**.

Az emberi gondolkodási folyamatnak két fő megnyilvánulása van.

Az első megnyilvánulás a környező világ visszatükröződése, melynek eredményeként elképzélések (képek) és fogalmak (szavakban megtestesülő gondolatok) alakulnak ki.

A második megnyilvánulás egy adott probléma (feladat) megoldásának és az eredmény elérésének folyamata. A probléma (feladat) megoldása logikai cselekvések végrehajtása után következik be: elemzés, szintézis, összehasonlítás, absztrakció, általánosítás, osztályozás, rendszerezés.

Minden logikai művelet fontos funkciót tölt be:

- az elemzés lehetővé teszi az egész részekre bontását;
- a szintézis a különálló elemek egyetlen egészé egyítésének eszköze;
- az összehasonlítás lehetővé teszi az egyes tárgyak hasonlóságának és különbségének megállapítását;
- az általánosítás a tárgyak vagy jelenségek alapvető jellemzőik alapján történő egyítésének eszköze;
- az osztályozás lehetővé teszi a tárgyak felosztását osztályokba bizonyos jellemzők szerint;
- a rendszerezés biztosítja az egyes objektumok további csoportokba rendezését.

A logikus gondolkodás fő feladata a helyes (igaz) érvelés megkülönböztetése a helytelen-

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

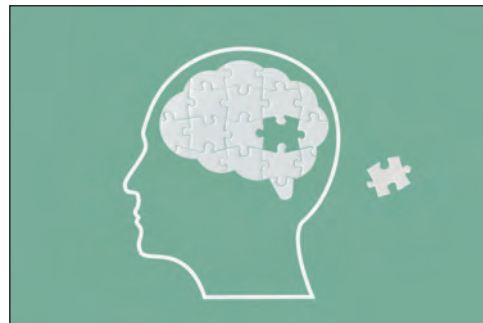
- mi a történelmi gondolkodás;
- mi a kapcsolat az ok, az indíték, az eredmény és a következmény között;
- hogyan lehet a jövőbe tekinteni.

EMLÉKEZZ!

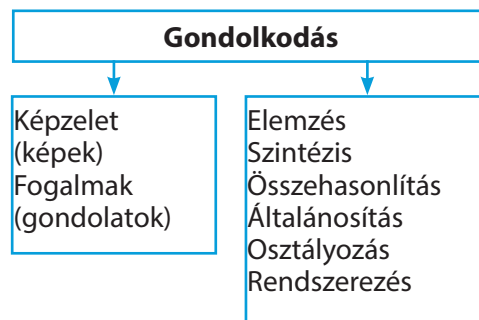
1. Mi az esemény, a jelenség, a folyamat?
2. Mi a múlt megismerésének fő célja?

Szótár

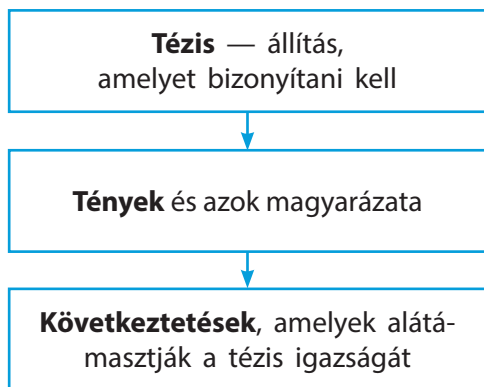
Gondolkodás — a környezet tudatos észlelése minden megnyilvánulásban, a tárgyakról és a jelenségekről alkotott elképzélések és bizonyos feladatok végrehajtásának folyamata.

? Fontoljátok meg, hogy a kép a gondolkodási folyamat mely összetevőit tükrözi.

A bizonyítás szerkezete

Szótár

Történelmi gondolkodás — a tudományos gondolkodás egy fajtája, olyan emberi szellemi tevékenység, amelynek célja a múlt és a jelen megértése, valamint a jövő előrejelzése.

● ● Vegyétek figyelembe! ● ●

Az ember az ismeretek, a tapasztalatok és a készségek hiányát a való életben józan ésszel egészíti ki. Ez az az ösztönös képesség, amely lehetővé teszi az érzelmi elfogultságtól vagy tudományos érveléstől mentes, intelligens döntések meghozatalát. Az emberben a mindennapi élete, a történelem meggyőző példái alapján formálódik.

? Miben hasznos a józanész az ember életben?

től. Az igaz véleményt alá kell támasztani, vagyis tényekkel kell bizonyítani.

Bármely állítás igazságának megállapítására szolgáló eljárás bizonyíték.

A **történelmi gondolkodás** az ember mentális tevékenysége, amelynek célja a múlt, a jelen és az előrelátható jövő megértése. Lehetővé teszi a történelmi tények tükrözését és megértését történelmi fogalmak és képek formájában, valamint a történelem területén felmerülő problémák megoldását.

A történelmi gondolkodás következő jellemzőit határozzák meg:

- a társadalmi jelenség vagy esemény leírásának képessége jellemző tulajdonságainak és tényeinek helyes kiválasztásával;
- megtudni, milyen körülmények között zajlott a történelmi jelenség;
- a történelmi jelenség körülményeinek meghatározásának vágya;
- a történelmi jelenségek jelentőségének tudatosítása;
- a társadalmi csoportok vagy egyének tevékenységét meghatározó motívumok megállapítása;
- a múlt és a jelen összehasonlítása, a történelem tanulságainak levonása a múlt tényeiből.

A történelmi gondolkodás fontos tényező a hazaszeretet erősítésében, a társadalom összefogásában a fontos életfeladatok megoldására.

2. Kapcsolat az események között.

A történelmi események, jelenségek, folyamatok oka, eredménye és következménye

? Miért végtelen az ok-okozati összefüggés?

Nincsenek a világon olyan események, jelenségek, folyamatok, amelyek ne lennének **ok-okozati összefüggésben**. Az okok ismerete fontos azok lényegének, fejlődési törvényszerűségeinek megértéséhez. Az okok feltárása azt jelenti, hogy

választ adunk arra a kérdésre, egy esemény, jelenség, folyamat miért következik be, mi okozza, mi rejlik a lényegükben. Az okok felkutatása azonban nehéz feladat, mert nem nyilvánvalóak.

Az okok megismerésekor figyelembe kell venni a következő sajátosságait.

Az ok és okozat között időbeli sorrend van: először az ok jelenik meg, majd az okozat. Ezért az okot az azt megelőző események, jelenségek, folyamatok között kell keresni. Az, ami a megfigyelt esemény, jelenség, folyamat után keletkezett, nem lehet annak az oka.

Az időbeli sorrend azonban nem tekinthető ok-okozati összefüggésnek; az, ami megelőz egy másik dolgot, nem feltétlenül annak az oka, és ami egy másik dolgot követ, nem feltétlenül annak a következménye. A tavaszt a nyár, az éjszakát a nappal követi, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a tavasz a nyár bekövetkezésének az oka, az éjszaka pedig a nappal bekövetkezésének az oka.

Sok eseményt, jelenséget és folyamatot nem egy meghatározott ok, hanem különféle okok okoznak. Például, a tűz keletkezhet szándékos gyújtogatás, gondatlan tűzkezelés, elektromos vezetékek meghibásodása vagy villámcsapás következtében. Ilyen esetekben okok összességével van dolgunk. Ha egy sor ok van, sokkal nehezebb meghatározni a legfontosabbat közülük.

Az okok mellett a történelem megkülönbözteti az indíték fogalmát is.

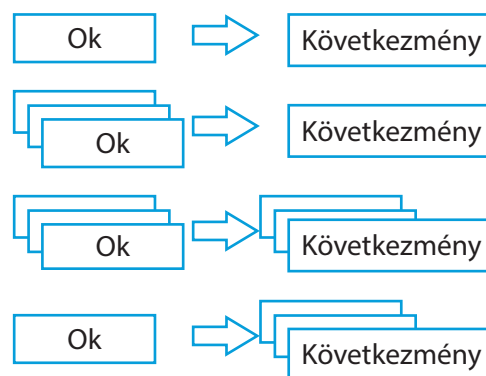
Az ürügy — egy (valós vagy fiktív) ok, amely valamilyen cselekedetre vagy tetre ad okot, azaz, hogy mi volt annak közvetlen indítéka. Az ürügy fontos jellemzője, hogy mindig nyilvánvaló, vagyis a felszínen fekszik. Az ürügyet gyakran használják olyan cselekedetek igazolására, amelyek ellentmondanak az erkölcsi értékeknek vagy a törvényeknek.

Az ok és az ürügy elválaszthatatlan kapcsolatban áll a következménnyel. A **következmény** egy vagy több ok eredménye.

Fontos megjegyezni, hogy néha sok ok egy közös következményhez vezet. Ugyanakkor egy

A kérdés: Mi volt előbb — a tyúk vagy a tojás? — példa az ok-okozati összefüggések megállapítására

? További források segítségével válasszatok példákat, amelyek illusztrálják a séma elemeit!

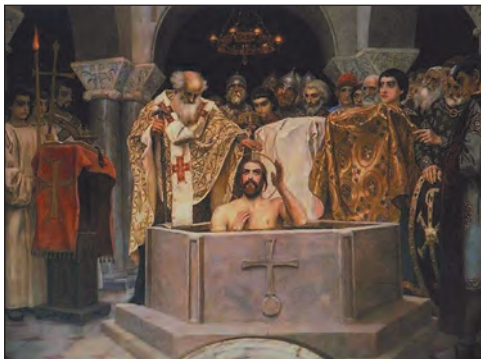
Szótár

Ok-okozati összefüggés — objektív kapcsolat egyik vagy másik személy cselekvése (tétlensége) és egy bizonyos következmény között.

• • • • Érdekes tudni • • • •

988-ban Nagy Volodimir fejedelem elrendelte Kijev lakosságának megkeresztelését a Pocsajna folyóban, és ez az **esemény** a kereszttség **jelenségének** kezdetét jelentette Rusz területén. Ez része volt annak a **folyamatnak**, amely a kereszténység elterjedését eredményezte Európában és a világon.

Volodimir fejedelem keresztelese
Vrubel M. festőművész

? Állapítsatok meg ok-okozati összefüggést az ábrákon látható események között!

A kijeviek keresztelese. 988. Ivanov Sz. festőművész

ok sok következményben nyilvánulhat meg. Így, az élet megjelenése a Földön számos ok kölcsönhatásának eredménye. És éppen megjelenésének a ténye vezetett az életformák sokféleségéhez.

Az ok és a következmény gyakran helyet cserél a fejlődés folyamatában. Ami egy konkrét ok következménye volt, okozójává válik az általa generált következményeknek. És így vég nélkül.

Az **eredmény** valamilyen tevékenység, foglalkozás, fejlődés stb. végső eredménye, valaminek a mutatója. A lehetséges következmények közé tartozik az előny, a kellemetlenség, a haszon, a veszteség, az érték, a győzelem. Az eredmény egy tevékenységi szakasz. Az atomfegyverek létrehozása számos ok eredménye. Az atombomba robbanása pedig számos következménnyel járt.

3. Társadalmi (történelmi) változások azonosítása és előrejelzése

? Miért igyekszik az ember a jövőbe tekinteni?

Rusz első kőtemploma. Rekonstrukció

Az emberek állandó vágya, hogy legalább egy kicsit fellebbentse a fátylat, és a jövőbe tekintsen, megjósolja a jövőbeli események lefolyását.

A fő ok, ami motiválja az embert részt venni az előrejelzésben, az a vágy, hogy jobban megértse az aktuális eseményeket, jelenségeket, folyamatokat, hogy a szeme előtt lássa annak eredményét, ami történik. Az ökológia állapota, a járványok, az erőforrások hiánya, a népesség gyors növekedése stb. miatt a jövő előrejelzésének értéke évről évre nő. Az emberiség nemegyszer meg volt győződve arról, hogy minél magasabb az előrejelzés szintje, annál hatékonyabb és eredményesebb a tervezés és irányítás. Így elkerülheti a katasztrófákat.

Jelenleg az a leghatékonyabb módja a jövőbe tekintésnek, ha minél több ok-okozati összefüggést, az ember életének és a társadalom természeti változásoktól, tudományos-műszaki találmányoktól, társadalmi körülményektől való függőségét állapítjuk meg.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A történelmi gondolkodás lehetővé teszi a múlt, a jelen tudatosítását és a jövő előrejelzését.
- A múlt ismerete lehetetlen az ok-okozati összefüggések tisztázása nélkül.
- Az ok-okozati összefüggések tudatosításának köszönhetően lehetőség nyílik prognosztizálni a jövőt.

Kérdések és feladatok

- 1. Csoportosmegbeszélés.** Mi a történelmi gondolkodás? Miért fontos ez a mai világban?
- 2.** Készítsetek tippelistát annak, aki jól szeretné el-sajátítani a történelmi gondolkodást!
- 3.** Milyen jelek alapján tudod megkülönböztetni az okot és az ürügyet?
- 4. Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg, hogyan kapcsolódik össze az ok, az ürügy, az eredmény és a következmény! Használjatok további forrásokat a példák kiválasztásához!
- 5. Dolgozzatok párban.** Beszéljétek meg és határozzátok meg a jövőbe tekintés módjait! Mondjatok példákat a saját életetekből!

Az űrturizmus nemrég még álom volt, most azonban valósággá vált

„Dominó hatás”

? ? Mondhatjuk, hogy a kép az ok-okozati összefüggések jelenségét tükrözi?

A IV. fejezet összefoglalása. A történelem mint tudomány és tantárgy. A Történelmi gondolkodás

1. **Verseny a kifejezések és fogalmak ismeretéért.** Adjátok meg a legtöbb helyes meghatározást a kifejezésekre és fogalmakra!

Irányadó lista: bölcsészettudományok, történelmi kutatás, történelmi tény, történelmi esemény, ürügy a történelmi eseményre, történelmi folyamat, történelmi jelenség, történelmi arckép, történelmi gondolkodás, ok-okozati összefüggés.

2. **Kiscsoportos munka. „Fontos — nem lényeges” oktatási játék.** A csapatok kapnak egy történelmi szöveget, amelyben meg kell határozniuk a fő és nem lényeges tényeket. Az a csapat nyer, amelyik a leggyorsabban végzi el ezt a feladatot.

Szöveg feldolgozásra

A Zaporizsjai Szics megalakulása

A XV–XVIII. század végi időszakot Ukrajna történetében kozák korszaknak nevezik.

A kozákságnak mint a társadalom különálló államának kialakulása hosszú ideig zajlott. Eleinte a kozákság életforma volt. Az erdős sztyeppék lakói ősidők óta délre költöztek, a természeti kincsekben gazdag sztyeppékre. Nyáron vadászattal (hús és szörme készítése) és halászattal foglalkoztak, télen pedig hazatértek. Abban az időben a sztyepp veszélyes hely volt, ezért az „eljárók” (így hívták őket) bandákba gyűltek. Fegyverük volt, hogy megvédjék magukat veszély esetén, és abból éltek, amit a sztyeppén betakaríthattak és eladtak. Később, a XV. században az ilyen szabad embereket kozákoknak kezdték nevezni. A XVI. század közepétől a kozákok erősített településeket kezdtek építeni a sztyeppéken, szicseket. Így a Fekete-tenger partjára haladva a kozákok jelentős sztyeppi tereket sajátítottak ki.

Kozákok a sztyeppén.
Sz. Vaszilĳvicszkij alkotása. 1890

Szicsi kozákok. Mai rekonstrukció.
A Zaporizsja kozákok történelmének múzeuma a Hortica-szigeten (Zaporizsja)

1556-ban Dmitro Visnyeveckij herceg vezetésével (a kozákok között Bajdának becézték, a hetmanjuk volt — vezetőjük) egységes kozák központot hoztak létre. Az első ismert Szics a Dnyeper közepén, a zuhatag alatt, Hortca szigetén található. Zaporozsjai Szicsnek nevezték el. A mai napig nem maradt fenn.

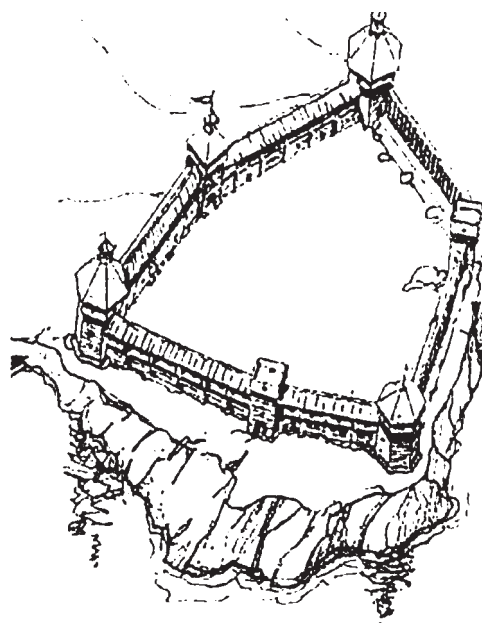
3. „Igen vagy nem?” oktató játék. Adjatok rövid válaszokat a kérdésekre!

- 1) A történelem a humán tudományok alkotó-eleme. *Igen vagy nem?*
- 2) A történelem ismerete hozzájárul a hazafias érzelmek kialakulásához. *Igen vagy nem?*
- 3) A historizmus elve lehetővé teszi, hogy kiderítsük a történelmi igazságot. *Igen vagy nem?*
- 4) Minden tudományos kutatás fő módszere a kísérlet. *Igen vagy nem?*
- 5) A történelem mindenekelőtt a megtörtént események értelmezése. *Igen vagy nem?*
- 6) Az első ukrán történész Nesztor krónikás volt. *Igen vagy nem?*
- 7) Mihajlo Hruszevszkij népszerű történelmi regények szerzője volt. *Igen vagy nem?*
- 8) A történelmi tény valós, nem kitalált esemény, vagyis olyan, amely valóban megtörtént. *Igen vagy nem?*
- 9) Az események, jelenségek és folyamatok történelmi tények. *Igen vagy nem?*
- 10) Csak a művészek készítenek történelmi arcképeket. *Igen vagy nem?*
- 11) A történelmi gondolkodás az szellemi tevékenység, célja a múlt és a jelen megértése, valamint a jövő előrejelzése. *Igen vagy nem?*
- 12) Az ürügy — (valós vagy kitalált) ok bármilyen eseményre. *Igen vagy nem?*

4. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg az adott problémákat, és közös következtetéseket mutassátok be az osztálynak: 1) van-e minden eseménynek van oka és ürügye; 2) lehet-e érdekes egy tudományos szöveg; 3) megjósolhatja-e a történelem a jövőt!

Dmitro Visnyeveckij herceg (Bajda). Ismeretlen művész. XVIII. század

D. Visnyeveckij kastély-„városa” Kis-Hortica szigetén. Mai rekonstrukció

Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez a IV. fejezet alapján rnk.com.ua/101501

V. FEJEZET. TÁJÉKOZÓDÁS A TÖRTÉNELMI IDŐBEN ÉS TÉRBEN

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- hogyan számítják az időt a történelemben;
- Ukrajna történelmében használt kronológiai rendszerről;
- mi a periodizáció;
- milyen periodizációi vannak az emberiség történelmének.

EMLÉKEZZ!

1. Mi a történelmi tény?
2. Melyek a történelmi kutatás módszerei?

Szótár

Naptár — az év napjainak számlálási módja, időbeli vonatkoztatási rendszer, amely időszakosan ismétlődő természeti jelenségeken alapul: az évszakok változásán, a holdfázisokon és a Nap járásán.

Történelmi idő — a történelmi folyamat leírása dátumok alapján (egymással összefüggő történelmi események változása).

Kronológia — a történelmi idő mérésének tudománya.

- ? Milyen időmérő eszközök vannak az ábrán?

16.§. A naptári és a történelmi idő

1. A történelmi idő

- ? Miért fontos egy konkrét történelmi időpont ismerete?

Gyakran halljuk a kifejezést: „ünnepi dátum”, „születési dátum” stb. Mit jelent a „dátum” szó? Egy esemény pontos naptári időpontját jelenti: nap, hónap és év.

Az időt nem lehet látni, de érezni lehet. Ezért felmerül a kérdés: hogyan fedezték fel az emberek az idő létezését, és hogyan kezdték el mérni azt. Feltehetően ez a megfigyelések eredményeként történt, a körülöttünk lévő világról, amely bizonyos ciklusokon megy keresztül. A természetben a nappal átadja helyét az éjszakának, és utána új nap kezdődik. Változnak a holdfázisok, a Nap helyzete az égen, az évszakok stb. E jelenségek megfigyelései lehetővé tették az emberek számára, hogy naptárt készítsenek, amely az időt napokra, hónapokra és évekre osztotta. A naptár lehetővé tette bizonyos tények rendszerezését, annak meghatározását, hogy melyik esemény korábban, melyik később történt. Vagyis lehetővé vált a **történelmi idő** meghatározása. Ezt vizsgálja a **kronológia**, a történelmi események feljegyzése abban a sorrendben, ahogyan azok bekövetkeztek. Az események felsorolását **időrendi táblázatban** mutatják be.

2. A naptár

- ? Miért fontos a naptár a történelem megértéséhez?

Az emberiségnek sokáig nem volt egységes naptára. Az első ismert naptárakat körülbelül 7000 évvel ezelőtt hozták létre a Közel-Kele-

ten a holdfázisok megfigyelése alapján. Az ilyen naptárt holdnaptárnak nevezik.

Az első naptárt az ókori Egyiptomban találták fel. Ez 365 napot tartalmazott, 12 hónapra osztva, a nappal és az éjszaka 12 részből állt. Az egyiptomi naptárt több mint 2000 évvel ezelőtt a rómaiak kölcsönözték, de néhány változtatást hajtottak végre. Ezt a naptárt az ókori Róma uralkodója, Julius Caesar idejében vezették be, ezért **Julián-naptárnak** nevezték el. De ez nem tükrözte pontosan a reális időt a Földön. Szükség volt egy új naptár létrehozására.

A ma használt naptárt **Gergely-naptárnak** hívják, mert 400 évvel ezelőtt XIII. Gergely pápa vezette be. Az ortodox egyház azonban továbbra is a Julián-naptárt használja. Mára 13 napos eltérés van a két naptár között.

Nem számít azonban, hogy a naptár mennyire pontos, a történelem szempontjából az az esemény a fontos, amelytől kezdve számolják az időt.

Az egyik eseménytől a másikig tartó mozgás az a történelmi folyamat, amelyet a történelmi idővel mérünk. Vagyis a történelmi idő lineárisan halad: eseménytől eseményig. Így bizonyos események pontos leírását ismerhetjük, de azt nem, hogy mikor történtek. Ennek megfelelően elveszítik jelentőségüket a történelem megértése szempontjából.

3. Hogyan számítják az időt a történelemben?

? Milyen időszámítási rendszert használnak ma Ukrajnában?

Különböző korokban a különböző népek úgy döntöttek, hogy bizonyos fontos eseményektől kezdik a számolást. Például, az ókori Görögországban az éveket az első olimpiai játékoktól, az ókori Rómában pedig Róma városának alapításától számították. A zsidó nép számára ez a dátum a világ Isten általi

Egy mamut agyar, melyen a holdfázisok vannak feltüntetve. Az ősember Kirilivszkai lelőhelyéről Kijevben

• • • • Érdekes tudni • • • •

A Julian- és Gergely-naptár közötti eltérés abból adódik, hogy a Föld nem pontosan 365 nap alatt kerüli meg a Napot, amint azt a naptárak mutatják, hanem 365 nap 5 óra 48 perc 45,96 másodperc alatt. A különböző hosszúságú naptári és csillagászati évek problémájának kiküszöbölése érdekében a Gergely-naptár megalkotói 366 napos szökőévet vezettek be. Négyévente fordul elő. Ez a 366. nap, amely az előző évek során összegyűlik, hozzáadódik az év legrövidebb hónapjához — februárhoz.

Kr. e.,
i. e.

Krisztus születése
(viszonyítási pont)

Kr. u.,
i. sz.

Idővonal (az időmozgás feltételes iránya
balról jobbra haladva rajzolva)

Az első olimpiai játékok i. e. 776-ban
voltak. Mai rajz

• • • • Érdekes tudni • • • •

Az ókori Rómában hagyomány volt,
hogy minden hónap első napjának
kezdetét egy különleges személy, a
hírnök jelentette be. Ennek a napnak
a neve calendae volt. Innen ered a
kalendárium, azaz a naptár neve.

ÉVSZÁZADOK ÉS ÉVEK ÖSSZEVETÉSE

Századok	Évek
I. század	1—100
II. század	101—200
XII. század	1101—1200
XIII. század	1201—1300
XX. század	1901—2000
XXI. század	2001—2100

teremtése, a kereszténység hívei számára
Jézus Krisztus születése, a muszlimok szá-
mára pedig Mohamed próféta 622. július 16-
án Mekkából Medinába való vándorlásának
napja. Hogy jobban megértsük, figyeljünk
az idővonalra.

Az általunk használt kronológiában az éveket
évtizedekké foglaljuk össze.

Az általunk használt kronológiában az éveket
évtizedekbe (10 év), ezeket évszázadokba
(100 év) foglalják össze. Az évtizedek rövid
pillanatot jelentenek a történelemben, de sok
eseményt tartalmaznak az ember számára.
Gondoljatok arra, hogy életetek első tíz évé-
ben mennyi esemény történt.

Egy évszázad történelmi hossza három
nagy szülői, szülői és unokai generációnak fe-
lel meg. A történészek évszázadokban mérik
az időt. Hogyan számolják az éveket az évszázadokon
belül? Nézzétek meg a bal oldali táblázatot.
Az első évszázad az első évvel kezdődik és a 100.
évvel ér véget. A második évszázad a 101. évvel
kezdődik és a 200. évvel ér véget és így tovább.
Ha a dátum négyjegyű szám, és két számjegyet két
nulla követ, akkor az első két számjegy felel meg
az évszázadnak. Ha a nullák után bármilyen más
számjegy következik, akkor az a következő
évszázad dátuma. Például 1200 — XII. század;
1201, 1245 — XIII. század.

A keresztény kronológiai rendszerben a
Krisztus születéséhez kötik az idő számítását:
a Krisztus születése előtti időt *időszámítá-*

sunk előtti időnek nevezik — i. e., a Krisztus születése utáni időt **időszámításunk szerinti** időnek nevezik — i. sz.

A kronológiában a történészek korszaknak nevezik azt a kronológiai rendszert, amely egy bizonyos kezdeti eseménytől indul. Ha egy esemény a mi korszakunk előtt történt, és meg kell határozni, hány évvel ezelőtt történt, akkor a mi korszakunk előtti évek számát hozzáadjuk a mi korszakunk éveinek számához.

Például, ha a szkíták i. e. 512-ben legyőzték I. Dareiosz perzsa királyt az észak-fekete-tengeri hadjárata során, akkor ahhoz, hogy kiszámítsuk, hány évvel ezelőtt történt ez, az 512-öt hozzá kell adni a 2022-hez (a jelenlegi évhez). Így ez az esemény 2534 évvel ezelőtt történt.

4. A történelem periodizációja

? Miért osztják a történelmi időt korszakokra?

Ha megnézzük az ember életét, észrevehetjük, hogy az időszakokra oszlik (gyermekkor, serdülőkor, ifjúság, felnőttkor, öregkor). A természetben a folyamatok is periodikusak. Ezért a történelmi folyamatok sajátosságai és törvényszerűségei tanulmányozásának megkönnyítése érdekében a tudósok bevezették a történelem tudományos periodizációját.

Lewis Henry Morgan, XIX. századi amerikai történész például a történelem három szakaszát határozta meg: a vadság, a barbárság és a civilizáció. Ezt a periodizálást az emberiség történelmi útjának haladására és egységére alapozta. Szerinte a fejlődést a technológiai ugrások határozták meg: például, a fazekasság feltalálása okozta az átmenetet a vadságból a barbárságba.

Alvin Toffler kortárs amerikai tudós az emberiség civilizációs fejlődésének három szakaszát különbözteti meg: agrár (i. e. a VIII. évezredtől i. sz. 1650—1750-ig), ipari

• • • • Érdekes tudni • • • •

A történelmi művek lapjain az arab számoknak nevezett ismerős számjegyeket és az egyenes vonalakból álló számjegyeket, a római számokat találjátok. A mindennapi életben arab számjegyeket használunk, amelyeket az európaiak az arab népektől kölcsönöztek. Vannak azonban olyan számjegyek is, amelyek az ókori Rómából származnak. A történettudományban a római számokat az évszázadok és az évezredek jelölésére használják. A római számjegyekben a legfontosabbak az I (egy), az V (öt) és a X (tíz).

RÓMAI ÉS ARAB SZÁMRENDSZERE

Római számok	Arab számok
I	1
II	2
III	3
IV	4
V	5
VI	6
VII	7
VIII	8
IX	9
X	10
XI	11
XII	12
XIII	13
XIV	14
XV	15
XVI	16
XVII	17
XVIII	18
XIX	19
XX	20

Szótár

A történelem periodizációja — az egymást követő szakaszok azonosítása az emberiség társadalmi fejlődésében

• • • • Érdekes tudni • • • •

Ázsia országai már több ezer éve 60 éves ciklikus naptárt használnak. Először Kínában vezették be. A ciklus a Jupiter és a Szaturnusz óriásbolygók Nap körüli forgási idejének arányán alapult. A ciklust 12 részre osztották, amelyek mindegyikét egy-egy állatról nevezték el: egér (patkány), bika (tehén, ökör), tigris, nyúl, sárkány (krokodil), kígyó, ló, juh (kos), majom, csirke (kakas), kutya, sertés (vaddisznó). A ciklus az egér évével kezdődik. A jelenlegi 60 éves ciklus 1984 óta tart.

Kőbe vésett ókori római naptár. Fent az istenek, akik a hét napjain uralkodnak, kezdve a szombattal. Középen a zodiákus, balra és jobbra pedig a hónapok számai.

(a XVIII. század végi ipari forradalmaktól a XX. század közepéig) és posztindusztriális (információs).

A régészek a társadalom történetének periodizálását használják, amelyet a XIX. századi — XX. század eleji John Lubbock brit kutató javasolt. Ez a fő anyagok változásain alapult, amelyeket szerszámok, háztartási eszközök, fegyverek stb. készítéséhez használtak. E periodizáció szerint a történelem kőkorszakra és fémkorszakra oszlik. Az áttérés a fémek használatára körülbelül 10 000 évvel ezelőtt történt. A réz volt az első fém, amelyet az emberiség nagy mennyiségben használt.

Van egy olyan periodizáció is, amely az emberi faj fejlődésének szakaszait határozza meg. A Homo sapiens körülbelül 100 000 évvel ezelőtt vált a Föld domináns fajává.

A tizenkilencedik században kidolgoztak egy periodizációt, amely a történelmet ókori, középkori és újkori történelemre osztja,

Napóra, amit az ókori Görögországban használtak

amelyhez később hozzáadták a legújabb kor történelmét. A középkor utáni időszakot még korai modern korra és modern korra osztják. Ez a periodizáció a legelterjedtebb.

Nincs egységes periodizáció minden nép számára, mivel az emberiség fejlődésének sebessége a különböző régiókban egy és ugyanabban az időben eltérő volt. Bármilyen periodizáció feltételes. Csak segít megérteni a történelmi folyamatokat.

Ukrajna történelmének mint a világtörténelem részének, megvan a maga periodizációja. M. Hrusevszkij volt az első, aki javaslatot tett az ukrán történelem periodizációjára. Négy időszakot határozott meg:

- 1) ókori történelem és Rusz-Ukrajna; Halics-Volinyi állam;
- 2) a lengyel–litván korszak;
- 3) a Hmelnickij-korszak és a Hetmanátus;
- 4) a XIX. század történelme.

Ezt a periodizációt egészítette ki a történészek következő generációja, akik a XX. században azonosították a korszakokat. Ivan Liszjak-Rudnyickij huszadik századi történész megpróbálta egyesíteni az ukrán múltat az európai történelmi folyamattal.

A kortárs történetírásban az ukrán történelem periodizálásának problémája továbbra is vita tárgya. Napjainkban Ukrajna történelmét gyakran olyan időszakokra osztják, amelyek leginkább megfelelnek a világfolyamatoknak és az emberi fejlődéssel kapcsolatos ismereteknek.

1) Az őskor történelme: az ember megjelenésétől az ukrán földeken a Rusz állam megalakulásáig (kb. 1 millió évvel ezelőtt — IX. század);

2) A Középkor történelme (IX. sz. — 1569);

3) Az Újkor történelme (1569—1914) vagy korai modern kor (XVI—XVIII. sz.);

4) A legújabb kor történelme (1914 — napjaink) vagy modern kor (XVIII. sz. vége — XXI sz.).

Mamutcsontokból készült lakóhely rekonstrukciója, leletek alapján a Cserkaszi területi Mezsirics faluban. Ukrajna ókori történelmének időszaka

Roman Msztyiszlavics — Halics-Volinyi állam első fejedelme. Ukrajna középkori történelmének időszaka

B. Hmelnickij bevonulása Kijevbe. Ukrajna újkor történelmének időszaka

1991. augusztus 24. — Ukrajna függetlensége kikiáltásáról szóló törvényének elfogadása. Ukrajna legújabb kori történelmének időszaka

• • • • Érdekes tudni • • • •

Az ókori Egyiptom élete teljes mértékben a Nílus áradásaitól függött. Ezért a lakosságnak előre tudnia kellett, hogy mikor kerül erre sor. Az egyiptomi papok észrevették, hogy a Nílus árvizei azután kezdődnek, hogy a nagy fényes Szíriusz csillag megjelenik a látóhatár felett. Kiszámolták, hogy 365 nap telik el Szíriusz megjelenései között. Ezt az időszakot 12 egyenlő részre osztották — egyenként 30 napos hónapokra, és az év végén hozzáadtak öt „plusz” napot. Ez a naptár több ezer évig létezett.

A Nílus-folyó látképe

Az első naptár ábrázolása. Egyiptomi papirusz

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Minden történelmi tény egy bizonyos időben és a tér egy bizonyos részében történt.
- Az időt nem lehet látni, de érezni lehet. A naptár lehetővé tette a történelmi idő meghatározását.
- A történelmi időt a kronológia tanulmányozza — az események dátum szerinti listája.
- A történelmi idő kiszámításához idővonalat használnak.

Kérdések és feladatok

1. Gyorsfelmérés. Válaszoljatok a kérdésekre:

- 1) Hogy nevezik bármely esemény pontos naptári idejét?
- 2) Melyik eseménytől kezdődik korunk visszszámítása?
- 3) Mit neveznek a történészek tíz évszázadnak?
- 4) Hány év egy évszázad?
- 5) Melyik évezredben élünk most?

2. Csoportos megbeszélés. Hogy számolják az időt a történelemben? Létezhet-e a történet-tudomány időbeli vonatkoztatási rendszer nélkül? Fejtsétek ki a véleményeteket!

3. Magyarázzátok meg a következő kifejezések és fogalmak jelentését: század, időszámításunk előtt, a mi korszakunk, periodizáció, kronológia!

4. Dolgozzatok párban! Beszéljétek meg és végezzétek el a feladatot a kronológiáról!

- 1) Melyik századról van szó: 622; 800, 988, 1237, 1385, 1401, 1904?
- 2) Melyik év következik i. e. 133 után?
- 3) A palota i. e. 200-ban épült. Hány éves ez az épület?
- 4) Róma városát i. e. 753-ban alapították. Hány év telt el azóta 1187-ig, Ukrajna nevének első írásos említéséig?
- 5) Milyen korszakokat különböztetünk meg Ukrajna történelmében? Vajon Ukrajna történelmének periodizációja megfelel az általános periodizációnak?
6. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg, hogyan értelmezték azt a kijelentést, hogy a történelem a kutatók által leírt embereknek a cselekedetei, akik egy adott időben és egy adott térben éltek!

17. §. A földrajzi és a történelmi tér

1. A történelem és a földrajz

? Ukrajna földrajzi elhelyezkedése hogyan befolyásolta a történelmét?

Mint már tudjátok, minden történelmi esemény bizonyos időben és bizonyos térben zajlott le. Míg a kronológia lehetővé teszi, hogy megállapítsuk, mikor történt, addig a történelmi térkép pontosan megmutatja, hol.

A történelmi térképek a földrajzi térképek alapján készülnek. Ukrajna földrajzi elhelyezkedése sok érdekes dologról árulkodhat. Például, földjei a lakosság mely foglalkozásaira a legalkalmasabbak, a világ mely régióihoz kötődik élete stb.

Ukrajna határainak nincsenek jelentős természeti akadályai, amelyek megzavarnák a környező világgal és a szomszédos nemzetekkel való kapcsolatait. Az ukrán földeket a Kárpátok, szárazföldi utak és folyók kötik össze Közép- és Nyugat-Európával.

Keletről Ukrajnát a kontinensen átívelő hatalmas eurázsiai sztyeppék veszik körül. Ős-idők óta a sztyeppen át vezet át a Kínát és Indiát Európával összekötő fő kereskedelmi útvonal.

A Fekete- és az Azovi-tenger rendkívül fontos volt az ukrán földek gazdasági életében, mivel minden szárazföldi és vízi út itt futott össze. Aki ezt a partvidéket, különösen a Krím-félszigetet birtokolta, az volt a régió ura.

A szomszédság Ukrajna sztyeppi részét uraló nomádokkal megnehezítette az erdős-sztyepp övezetében letelepedett földművesek számára gazdaságuk vezetését. A nomád és a földművelő népek közötti több évezredes szembenállás meghatározta az ukrán földek történelmének menetét.

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- hogyan befolyásolja a földrajzi tér a történelem alakulását;
- mi a történelmi tér?
- mi a különbség a fizikai és a történelmi térképek között;

EMLÉKEZZ!

1. Hogyan befolyásolja a földrajzi elhelyezkedés, az éghajlat és a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés az emberek életmódját és világnézetét?
2. Mi jellemzi a történelmi időt?

Szótár

Térkép — a Föld felszínének vagy részeinek feltételesen kicsinyített általános képe.

Történelmi térkép — olyan térkép, amely egy adott területen a történelmi fejlődés különböző szakaszaiban lezajlott eseményeket mutatja be.

● ● Vegyétek figyelembe! ● ●

A térképeket megkülönböztetik:

- terület szerint — a világ, a kontinensek, az államok térképei;
- tartalom szerint — áttekintő, összefoglaló, tematikus;
- méretarány szerint — nagy méretarányú, közepes méretarányú, kis méretarányú.

Ukrajna domborzati térképe

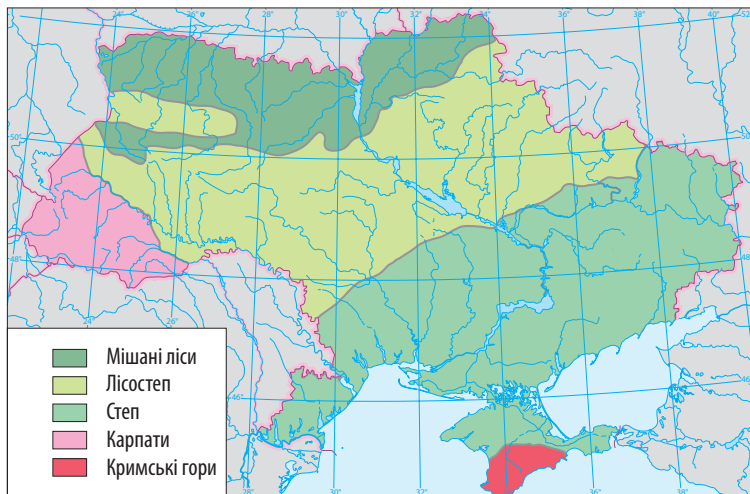
2. A történelmi térkép

? Mik a történelmi térképek jellemzői?

A történelmi térkép jelentős különbségeket mutat a domborzati térképhez képest. Különösen a színek jelentésében és tartalmában van különbség. Például, a domborzati térképen a színek egy adott terület természeti adottságait jelzik, míg a történelmi térkép az államok területeit különböző korokban, a népek letelepedési helyeit stb. mutatják. A történelmi térkép azt is megmutatja, hogyan

Ukrán sztyeppe

Ukrajna természeti övezetei

alakultak bizonyos történelmi események: államok keletkeztek, területük megváltozott, csapatok vonultak át stb.

Meg kell tanulnotok, hogyan kell történelmi térképet olvasni. Az információkat egyezményes jelek segítségével mutatja be, amelyek jelentése a **jelmagyarázatban** van. A történelmi térkép tartalmazhat néhány illusztrációt is, amelyek vizuális képet alkotnak a múlt eseményeiről és jelenségeiről.

Az oktatástörténeti térképek egyik típusa a **kontúrtérkép**, amely az információknak csak egy részét mutatja be. A másikat a felkínált feladatoknak megfelelően önállóan kell megrajzolni.

Ukrán erdőssztyepp

Szótár

Jelmagyarázatok — a térkép egyezményes jeleinek listája. Rövid szöveges magyarázatot tartalmaz a térképen ábrázoltakról.

Abraham Ortelius

• • • • Érdekes tudni • • • •

A világ első földrajzi atlasza a „Földgömb Színháza” volt. A XVI. században szerkesztette Abraham Ortelius (Hollandia) geográfus.

A világtérkép A. Ortelius atlasza szerint

Hogyan dolgozzatok a történelmi térképpel?

1. Olvassátok el a térkép megnevezését!
2. Ismerkedjete meg a jelmagyarázatokkal!
3. Keressétek meg a térképen azokat az egyezményes jeleket, amelyek az adott kérdés tanulmányozásához szükségesek!
4. Hasonlítsátok össze az információkat a tankönyv anyagával!

A Polisszja

A Kárpátok

A Krími-hegység

Térkép

A térkép neve

A HALICSI ÉS A VOLINYI FEJEDelemségek A XII. SZ. ELSŐ FELÉBEN

Történelmi térkép

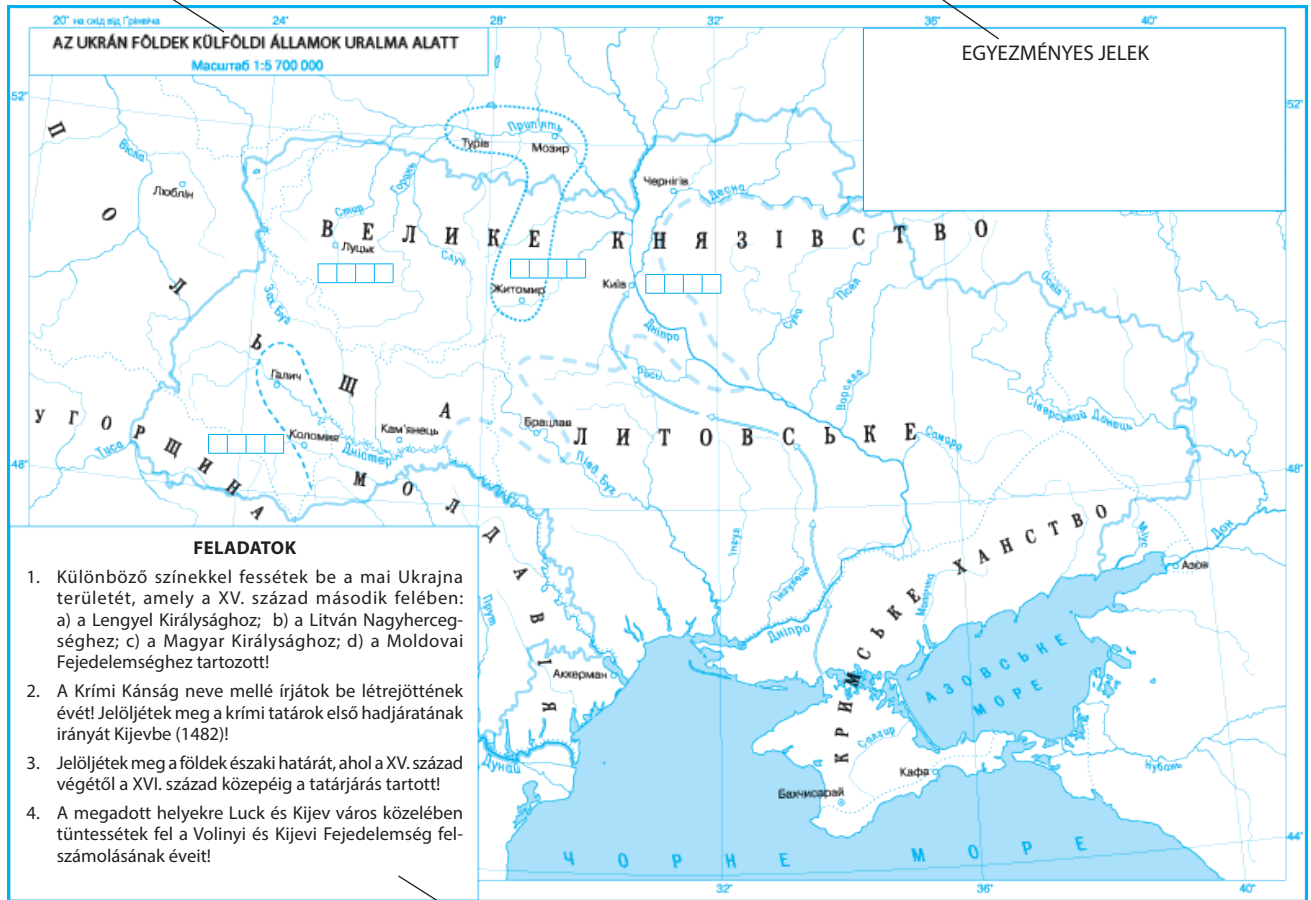
Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A történelmi térképek a földrajzi térképek alapján készülnek.
- A történelmi térkép megmutatja, hogyan alakultak bizonyos történelmi események: államok keletkeztek, területük megváltozott, csapatok vonultak át, népek költöztek stb.
- Ukrajna földrajzi elhelyezkedése a nomádok és a földművesek közötti szembenálláshoz vezetett, amely több évezredre meghatározta a történelem menetét az ukrán földeken.

A térkép neve

A jelmagyarázatok helye

A térképen elvégzendő feladatok

Vázlatterkép

Kérdések és feladatok

1. Milyen foglalkozásokat tesz lehetővé Ukrajna természeti környezete és földrajzi elhelyezkedése?
2. **Csoportos megbeszélés.** Beszéljétek meg és mondjátok el a történelmi és földrajzi térképek közös és megkülönböztető jegyeit!
3. Mit jelentenek a történelmi térképen? Mit jelöl a szín a történelmi térképen?
4. Mi a jelmagyarázat a történelmi térképen? Miért van rá szükség?
5. **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és magyarázzátok el példákkal, mit mondhat el a történelmi térkép?

Hogyan dolgozzatok a vázlatterképpel?

1. Olvassátok el a térkép megnevezését!
2. Tanulmányozzátok a tankönyv és az atlasz vonatkozó anyagát!
3. Olvassátok el a feladatot a vázlatterképhez!
4. Olvassátok el az atlaszban található jelmagyarázatokat!
5. Keressétek meg a feladat megoldásához szükséges egyezményes jeleket!
6. Gondosan végezzétek el a feladatot a vázlatterképen!

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- hogyan jelölik Ukrajna államiságának különböző fejlődési szakaszait a történelmi térképeken;
- a mai ukrán állam eredetét;
- milyen tudományok segítenek az államok, területek, városok, falvak, népek stb. nevének eredetét tanulmányozni;
- milyen történelmi és néprajzi régiók léteznek ma Ukrajnában.

EMLÉKEZZ!

1. Mi a különbség a történelmi és a földrajzi térképek között?
2. Mit nevezünk jelmagyarázatnak a térképen?

Az ősemberek táborhelyének térképe Mezsirics faluban (Cserkaszi terület)

••••• Érdekes tudni •••••

Az őskor legismertebb emléke Ukrajna területén egy mamut agyar töredékén található rajz. Ezt 1966-ban találták a Cserkaszi területen Mezsirics falu közelében a mamutvadászok táborhelyén végzett ásatások során. A töredék egy folyókkal, növényzettel (bokrokkal, erdővel) és lakóházakkal tarkított területet ábrázol. Ez a legreggibi kartográfiai emlék, ami Ukrajna területén található. Körülbelül 15-17 ezer évvel ezelőtt készült.

18. §. Az Ukrán Állam a térképeken fennállásának különböző időszakaiban. Ukrajna történelmi és néprajzi régiói

1. Az ukrán földek az első történelmi térképeken

? Milyen neveket használtak az ukrán földekre az ókorban?

A térképet eszközként találták fel, hogy segítsen tájékozódni a térben. Az ukrán földek első térképei az őskorban jelentek meg. Ezek azonban nem nagyon hasonlítottak a mai térképekhez, inkább a környezet tereptárgyainak sematikus ábrázolására hasonlítottak.

Az első térképet, amely a mai ukrán földet ábrázolta, Ptolemaiosz ókori geográfus készítette. Ezt a területet Szarmatiának nevezte. Elődei az ott élő népek nevei után Kimmeriának, majd később Szkítiának nevezték. A terület neve és az állam neve azonban nem tévesztendő össze. Bár néha ezek a nevek egybeesnek.

Az ukrán területek első ábrázolása Claudius Ptolemaiosz térképén

Rusz virágzásának és a határai legnagyobb kiterjedésének idején Bölcs Jaroszlav herceg uralkodása alatt

Ősidőktől fogva, amikor az ukrán állam megjelent a történelmi térképeken, különböző nevei és területi határai voltak. Az ukrán állam magja, a Közép-Dnyeper vidéke azonban változatlan maradt.

2. Ukrajna határainak kialakulása

? Mikor alakultak ki a mai Ukrajna határai?

A mai Ukrajna **államhatára** (területi határai) hosszú és összetett kialakulási folyamaton ment keresztül. Ezt a folyamatot döntően befolyásolták azok a területek, amelyeken az ukránok éltek, valamint a szomszédos államokkal való kapcsolatok. Az első állam, amelyből a mai Ukrajna keletkezett, **Rusz** volt. Több elnevezést is használtak: Kujavia, Rusz-Ukrajna, Kijevi Fejedelemség, Kijevi állam, Kijevi Rusz. Az állam fővárosa Kijev volt, ame-

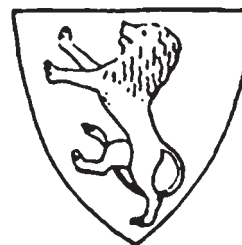
A Halics-Volinyi állam és a függő területek Roman Msztyiszlavics uralma alatt

Szótár

Államhatár — az a tényleges vagy képzeletbeli vonal, amely meghatározza az állam területének határait. A határ elválasztja az egyik állam területét a másiktól.

A háromágú fejedelmi szigony Nagy Vlagyimir érméin

A Halics-Volinyi Állam címere II. Jurij herceg pecsétjén. XIV. század.

Szics földek a XVI. század második felében — a XVII. század elején

Ukrán kozák állam — Zaporozsjei Hadsereg 1649-ben

lyet az V. század végén — a VI. század elején alapítottak. Ennek megfelelően határai hol növekedtek, hol zsugorodtak.

Rusz fénykora a X. század végén — a XI. század elején volt, amikor Nagy Volodimir és Bölcs Jaroszlav fejedelem uralkodott. Rusz-Ukrajna hagyományait a **Halics-Volinyi Állam** folytatta (XII. század vége — XIV. század első fele). Danilo Romanovics Halicsi herceg megkoronázása után **Rusz Királyságnak** nevezték. Ennek az államnak a fővárosa 150 éven át Halics, Holm, Volodimir és Lemberg városa volt.

A kozákok megjelenése a XV. század végén új szakasz kezdetét jelentette az Ukrán Állam létrejöttében. A XVI. század közepén a

• • • • **Érdekes tudni** • • • •

A legenda szerint Lemberg városát 1241 körül alapította Danilo Romanovics halicsi-volinyi fejedelem, aki legidősebb fiáról, Levről nevezte el. Van olyan vélemény is, amely szerint Lev Danilovics maga építette a várost.

Lemberg történelmi központja. Mai látkép

A mai Ukrajna területe

kozákok, akik a Déli Bugtól a Sziverszkij Donyecig terjedő sztyeppéket uralták, a Dnyeper folyón alapították meg központjukat, a Sziczset.

A Zaporizsjai Szicsnek saját törvényei, szokásai voltak, meghatározott területe, hadserege. 1648-ban a kozákok Bohdan Hmelnycikij vezetésével arra ösztönözték az ukránokat, hogy harcoljanak az állam helyreállításáért és függetlenségéért. A felszabadított területen 1649-ben megalapították a kozák államot — a Zaporozsjei Hadsereget (Hetmanátus).

A hatalmas szomszédos államok azonban nem voltak érdekeltek a Hetmanátus létezésében. Az országot 1764-ben bekebelezte az Orosz Birodalom. 1775-ben a Zaporozsjei Szics elpusztult.

Az ukrán állam a XX. század elején jelent meg újra. 70 évnyi küzdelem kellett ahhoz, hogy Ukrajna független államként 1991. augusztus 24-én megjelenjen a világ térképén.

Augusztus 24 — Ukrajna Függetlenségének Napja

Etnonímia — a népek neveinek eredetét vizsgáló tudomány.

Toponímia — a földrajzi nevek vagy helynevek eredetét tanulmányozó tudomány.

1

2

Kimérek: ókori (1) és mai (2) ábrázolás

• • • • **Érdekes tudni** • • • •

Csernyihiv város nevének eredete még nem tisztázott véglegesen. Az egyik legenda Csornij hercegnek tulajdonítja, aki a VII. században uralkodott ezen a területen. Egy másik legenda Csorna hercegnőről szól, aki levetette magát a toronyból és halálra zúzta magát, hogy ne kerüljön a megszállók kezére. Azt is mondják, hogy Csernyihiv a nevét a zerge után kapta, mivel a környező erdőkben élt.

3. Az Ukrajna területén élő népek nevének eredete

? Melyik volt az első nép, amely a mai Ukrajna területén élt, és amelyet saját nevén ismertek?

A múlt tanulmányozása során rengeteg névvel találkozunk: államok, területek, városok, falvak, népek stb. neveivel. Mindegyik névnek megvan a maga eredete, amelynek meghatározásában az **etnonímia** és a **toponímia** tudománya segít.

A népek nevei sokat elárulhatnak beszélőikről. Az ókorban a fekete-tengeri sztyeppéket a kimérek lakták. Ők voltak a mai Ukrajna déli részének első olyan népei, akiket saját nevükön ismertek. Az ókori történelmi és művészeti alkotásokban található utalásokat a kimérekre. A mai kutatók között van olyan vélemény, hogy a „kimérek” név a föníciai „kamer” szóból származik, ami sötétet jelent. Feltehetően e nép képviselői sötét bőrűek és sötét hajúak voltak.

Az ókori görög történész, Hérodotosz szerint a szkíták a kimérek után a fekete-tengeri sztyeppékre költöztek. Ő is mesélt legendákat ennek a népnek az eredetéről. Az egyik legenda szerint Szkítia első lakója az ókori

Ősi Csernyihiv. Rekonstrukció

görög Zeusz isten fia és Boriszthenész (a Dnyeper-folyó istene) lánya volt.

Egy másik legenda szerint a szkíták az ókori hős Herkules és egy kígyólány ősei voltak, akivel Herkules a Dnyeper-folyó árterében találkozott.

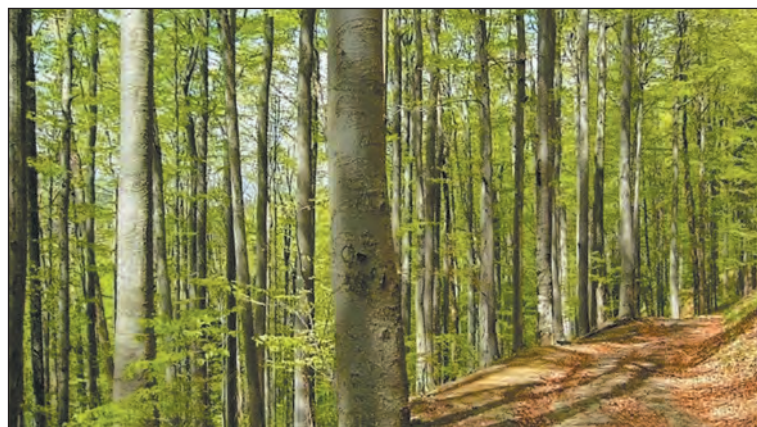
A Fekete-tengeri sztyeppek következő tulajdonosai a szarmaták voltak. Úgy vélik, hogy e harcias nép neve az iráni „saromat” szóból származik, ami azt jelenti, hogy „karddal övezett”. A legenda szerint a szkíták és a szarmaták között volt egy amazon törzs is.

4. Ukrajna történelmi és néprajzi régiói

? Mi okozta Ukrajna történelmi és néprajzi felosztását?

Ukrajnában a következő **történelmi és néprajzi régiók** alakultak ki: Közép-Dnyeper, ami jobb- és balpartira oszlik, Poliszja, Voliny, Pogyilja, Galícia, Podkarpatszka Rusz (Podkarpatszka Ukrajna vagy Kárpátalja), Bukovina, Dél-Besszarábia, Zaporizsjai Szics, Donbász (Donyeck), Szlobozsanscsina. A mai Ukrainán kívül is vannak olyan régiók a szomszédos országokban, amelyeket főként ukránok laknak.

A Galícia név Halics városából származik, amit először 1113-ban említettek. Egyes tu-

Bükk erdő. A Kárpátok ősbükkösei az UNESCO világörökségi listáján szerepelnek

• • • • Érdekes tudni • • • •

A szlávok — a mai ukránok ősei — nevének eredetéről számos változat létezik. Hazájuk a Dnyeper és a Visztula folyók közötti terület volt. A kutatók a szláv nevet bizonyos helynevekhez kötik: Szlavutics (Dnyeper), Szlucs és másokhoz, vagy az ukrán „szlovo” szóhoz. A „szlávok” tehát olyan emberek, akik a „szlovo” szavakkal beszélnek (azaz „mint ahogy mi”).

Szarmata harcos.
Mai ábrázolás

Szótár

Történelmi és néprajzi régió — olyan terület, amely egy adott nép határait foglalja magában.

• • • Vegyék figyelembe! • • •

A történelmi és néprajzi régiók nevét történelmi dokumentumok, a régió szimbólumai és az emberek történelmi emlékezete tartalmazzák. A vidék történelmi és néprajzi jellemzői a természeti adottságok bizonyos sajátosságai-
ból fakadnak.

Dnyeperi zuhatag. Most a Dnyeper-tározó vizében rejtőznek, amely a Dnyeperi (Zaporizsjai) vízerőmű gátjának 1932-es befejezése után jött létre.

dósok a galíciaiak szláv törzsével, mások pedig a csókával hozzák összefüggésbe a név eredetét.

A Zakarpatyja név arra utal, hogy ez a régió a Kárpátok mögött található.

A Bukovina szó eredetileg bükkös erdőt jelentett. A XV. század végétől a Prut folyó jobb partját nevezik így.

A Voliny név eredete egy ősi szláv helynévvel függ össze, amelynek jelentése dombvidék. Az ilyen értelmezés hívei szerint Voliny kezdetben egy dombokon fekvő várost jelentett, később pedig az egész régiót nevezték így.

A Pogyilja név a helyi dol (dil) szóból származik, amely alföldet, hegyek közötti síkságot jelent, mivel a közelben kezdődik az Előkárpátok. A régiónak ez a neve a XIV. század óta ismert.

A terület erdős jellege adta a Poliszja nevet.

A Szlobozsanscsina név történelmi eredetű. A vidék területén a XVII. században alapított településeket szlobodáknak nevezték. Lakosikat mentesítették az adófizetés alól (szabadokká tették), hogy ösztönözzék az embereket a letelepedésre ezeken a földeken.

Több régió neve Ukrajna folyóihoz kötődik. Zaporizsjia a Dnyeper folyó zúgóin túl található, középső szakaszán, a folyó folyásának irányában a folyó jobb és bal partján pedig a Közép-Dnyeper régió, amely jobb- és balpartira oszlik. A Don és a Sziverszkij Donyec folyók nevéből ered a Donbász (Donyeck-i vidék) elnevezés.

• • • • Érdekes tudni • • • •

Az ukrán folyók nevének eredetéről érdekes változatok vannak. Például, a Bug az ősi szlávoknál „patakot” jelentett. A Dnyeszter neve a szkíta „dānu” (folyó) és a trák-dák Ister szavak összeolvadásából keletkezett. A Dnyeper, amelyet a szkíták Danaprisnak neveztek, a „dānu-apara”, azaz „távoli folyó” lehetett.

- 1) Mit gondoltok, milyen információkat tudhattok meg a fenti nevek tanulmányozásából?
- 2) Vonjátok le a következtetést: hogyan segítenek a helynevek a történelem tanulmányozásában?

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az első térképek olyan tárgyak sematikus ábrázolására hasonlítottak, amelyek a környezet tájékozódási pontjai voltak.
- A mai Ukrajna területi határai hosszú és bonyolult kialakulási folyamaton mentek keresztül.
- Az ókortól kezdve, amikor az Ukrán Állam megjelent a történelmi térképeken, különböző neveket és területi határokat viselt.
- Az etnonímia a népek neveinek eredetét, a toponímia pedig a földrajzi területek neveinek eredetét vizsgálja.
- Ukrajnában történelmi-néprajzi régiókra való felosztás alakult ki.

Kérdések és feladatok

1. Milyen neveket használtak Rusz elnevezésére a különböző korokban?
2. **Dolgozzatok párokban.** Olvassatok el Ukrajna Alkotmányának 20. cikkelyéből egy részletet: "Ukrajna nagy állami címere a kis állami címer és a Zaporizsja Hadsereg címerének figyelembevételével lett létrehozva a törvény által... Ukrajna nagy állami címerének fő eleme a Nagy Volodimir Fejedelemség jele (Ukrajna kis állami címere)...". Beszéljétek meg és határozzátok meg, hogy az Alkotmány szerint mely államok jogutódja a mai Ukrajna!
3. Mely országok a mai Ukrajna szomszédjai?
4. **Csoportos megbeszélés.** Véleményetek szerint mivel magyarázhatók Ukrajna határainak változásai?
5. Mondjatok példákat annak a régiónak a helyneveire, ahol éltek!
6. Mit árulhatnak el a földrajzi nevek? Hogyan tükrözik a múlt eseményeit?
7. Elmondható-e, hogy az etnonímák és helynevek minden nemzet gazdagságát jelentik, amit ismerni és tanulmányozni kell? Magyarázzátok meg az álláspontotokat!
8. **„A régió nevének eredete” oktatási projekt.** Készítsetek egy rövid történelmi tanulmányt annak a régiónak a nevééről, ahol éltek! Az eredményről készítsetek prezentációt vagy poszttert!

Az Ukrán Állam címerei 1917–1921, 1939-ben

Az Ukrán Népköztársaság
címere

Az Ukrán Állam címere

A Nyugat-Ukrán
Népköztársaság címere

Kárpát-Ukrajna címere

A V. fejezet összefoglalása.

Tájékozódás a történelmi időben és térben

1. Verseny a kifejezések és fogalmak ismeretéért. A versenyben a legtöbb helyes meghatározást kell megadni.

Ajánlott fogalmak és kifejezések listája: kronológia, időszak (korszak), évezred, évszázad, történelmi periodizáció, történelmi térkép (kartográfia), vázlattérkép, történelmi és néprajzi régió, területi határok, államhatár.

2. Végezzétek el a feladatokat Ukrajna történelmi és néprajzi régióinak térképén!

- 1) Mutassátok meg azokat a történelmi és néprajzi régiókat, amelyek Ukrajna nyugati régióihoz tartoznak!

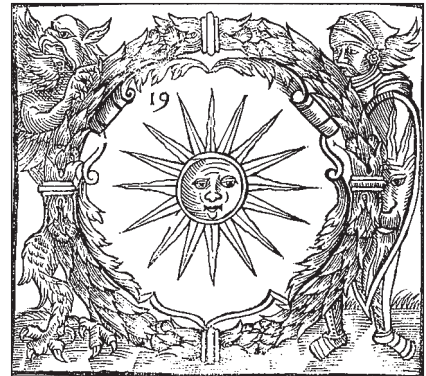
Ukrajna történelmi-néprajzi régiói

- 2) Mutassátok meg a Dnyepermenti Ukrajna történelmi és néprajzi régióit!
  - 3) Milyen történelmi és néprajzi régiók találhatóak Ukrajna sztyeppi részén?
3. A leírások alapján mutassátok meg Ukrajna történelmi és néprajzi régióit a térképen!
- 1) Egyes történészek e régió nevének eredetét a galíciai szláv törzssel, mások egy kis fekete madárral, a csókával hozzák összefüggésbe.
  - 2) Eredetileg a szó bükkös erdőt jelentett, és a XV. század végétől így nevezik a Prut folyó bükkösökkel borított jobb partját.
  - 3) A Dnyeper alsó folyásánál, a Dnyeper zuhatagain túl fekvő területek neve.
  - 4) A név eredete egy ószláv helynévvel függ össze, amelynek jelentése dombos terület. Eredetileg — az értelmezés hívei szerint ez a név egy dombokon fekvő városnak volt a neve.
  - 5) A Kárpátokon túli területek.
  - 6) A Dnyeper folyó bal partja mentén fekvő földterület.
  - 7) A Dnyeper folyó jobb partja mentén fekvő földterület.
  - 8) A név a szláv „gyil” — alföld, hegyek közötti síkság — szóból származik.
  - 9) A név a telepeseiktől származik, akik településeiket szlobodának nevezték.
3. Végezzétek el a feladatokat Ukrajna politikai térképén (105. oldal)!
- 1) Hány régióra oszlik Ukrajna?
  - 2) Melyik országok szomszédosak Ukrajnával?
  - 3) Ukrajna mely régiói határ menti régiók?
  - 4) Melyik régióknak van tengerpartjuk?

Galícia címere

Pogyilja címere

Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez az V. fejezet alapján rnk.com.ua/101501

VI. FEJEZET. AZ EMBER ÉS A POLGÁR JOGAI. A DEMOKRÁCIA

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- mi az emberi jog és annak elvei;
- milyen jogok illetik meg az állampolgárokat;
- miért épül az emberi jogok fogalma két értékre: az emberi méltóságra és az egyenlőségre;
- milyenek a gyermekek jogainak a sajátosságai, kik és hogyan rögzítik azokat.

EMLÉKEZTESS!

1. Mi teszi az embert egyedivé?
2. Mi a különbség a „személy”, az „egyén”, az „egyéniség” fogalmak között?

Szótár

Emberi jogok — az állam és a társadalom által az embernek biztosított javak és életfeltételek.

Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának elfogadása. Ukrajna képviselője, D. Manuilszkij vezette azt a bizottságot, amely a dokumentum bevezetését (általános elvek) kidolgozta.

19.§. Az ember és a polgár jogai. A gyermek jogai

1. Az emberi jogok kialakulása

? Hogyan és mikor fogalmazták meg az alapvető emberi jogokat?

Mondhatjuk, hogy az emberi jogok egyidősek az emberiséggel. Akkor születtek, amikor az első emberi közösségek kialakultak. Ezeknek a közösségeknek voltak feltételesen erős és gyenge képviselői. Az erő előnyt és hatalmat adott. És ezt a hatalmat csak egy másik, nagyobb hatalom korlátozhatta.

A gyengéknek, akiknek kötelességeik és titlamaik voltak, nem volt másuk, csak igazságérzetük és őszinte vágyuk, hogy ne szenvedjenek a hatalmon levők önkényétől. Ez volt a kezdete az emberi jogok hosszú történetének és azoknak az elveknek, amelyeknek korlátozniuk kellett volna az erők hatalmát, és minden egyénnek lehetőséget kellett volna adniuk arra, hogy megvalósítsa az életben rejlő lehetőségeit.

Az emberek mindig is szabadságra vágytak. És egy ponton elkezdték kijelenteni, hogy joguk van úgy gondolkodni, véleményt nyilvánítani, hinni és cselekedni, ahogyan ők akarnak, nem pedig úgy, ahogyan az uralkodók követelik.

Az emberi jogokat először az amerikai és a francia forradalom, azaz a szabadságjogok védelmében kirobbant felkelések során született törvényekben, az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatban (1776) és az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatában (1789) írták le. Ezek a nyilatkozatok kimondták a lelkiismereti, szólás-, egyesülési és gyülekezési szabadság jogát, sőt a kormány elleni lázadás jogát is.

A tizenkilencedik században számos európai ország törvénybe iktatta a szociális jogokat: a munkához, az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz, a nyugdíjhoz és a pihenéshez való jogot.

Végül 1948-ban megfogalmazták az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Ez azoknak az alapvető jogoknak a gyűjteménye, amelyeket az emberiség az évezredek során kivívott.

Az emberi jogok nem garantálják, hogy boldogok, sikeresek leszünk, sőt, még az igazságosságot és a jólétet sem garantálják, de megvédenek a megaláztatástól, a hatóságok általi elnyomástól, és lehetőséget biztosítanak a fejlődésre.

2. Az emberi jogok alapelvei

🔗 Miért elidegeníthetetlenek az emberi jogok?

Az emberi jogok természetesen, minden ember születésétől fogva rendelkezik velük, pusztán azért, mert ember. Nem adományozza el senki, nem lehet elvenni, kiérdemelni vagy megvásárolni, hanem az emberek életmódjából fakadnak.

Az emberi jogok elidegeníthetetlenek. Ez azt jelenti, hogy nem veszhetnek el, mivel az emberi együttélés tényéhez kapcsolódnak. Bizonyos körülmények között azonban néhányuk felfüggeszthető vagy korlátozható. Például, egy bűncselekményben bűnös személy számos

Nyilatkozat — olyan dokumentum, amely rögzíti az alapvető szándékot, valaminek az alapelveit hirdeti.

Az ember és az állampolgár jogainak nyilatkozata (1789)

Eleanor Roosevelt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának ihletője, a dokumentum első nyomtatott példányával (1948).

Plakát az Emberi Jogok Nemzetközi Napjának évfordulója alkalmából

? Válasszatok illusztrációkat a 114—116. oldalon felsorolt emberi jogokhoz! Készítsetek prezentációt!

Jog az élethez

Jog a méltó bánásmódhoz

Jog a magánélethez és a családi élethez

jogát felfüggesztik. A polgári zavargások idején elrendelt kijárási tilalom esetén a mozgásszabadságot korlátozzák. Bármilyen korlátozás ideiglenes, és nem szüntetheti meg a jogokat.

Az emberi jogok oszthatatlanok, egymástól függenek, de nem cserélhetők fel. Gyakran előfordul, hogy egy jog megvalósulása sok más jog meglététől függ, és nincs olyan jog, amely fontosabb lenne a többinél. Egyetlen jog sem helyettesíthet egy másikat.

Az emberi jogok egyetemeseek, ami azt jelenti, hogy a világ minden táján egyformán vonatkoznak az emberekre. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy fajra, bőrszínre, vallásra, vagyoni helyzetre, politikai vagy egyéb véleményre való tekintet nélkül élvezze a jogait. Minden ember egyenlő a jogai gyakorlásában, és mindenki egyformán megérdemli a tiszteletet.

Az emberi jogok tehát két alapvető értéken alapulnak: az első az emberi méltóság, a második pedig az egyenlőség.

3. Az ember és a polgár jogai, szabadsága és kötelezettségei

? Mi a különbség az ember jogai és szabadsága között?

Az ember jogai fontosak. Íme néhány:

- **Jog az élethez.** Ez a jog minden emberi jog alapja, és elidegeníthetetlen. Senkit sem lehet megfosztani az életétől. Ennek a jognak szerves részét képezi mindenkinek az a joga, hogy megvédje saját életét és egészségét, valamint mások életét és egészségét a jogtalan támadásoktól.

- **Jog a méltó bánásmódhoz.** A méltóság bármely ember mint személyiség értékéről való elképzelés. A személy sajátos erkölcsi hozzáállását is jelenti önmagához és a társadalom hozzá való viszonyulását. A méltóság Ukrajna Alkotmányának egyik kulcsfogalma.
- **Jog a magánélethez és a családi élethez.** Az ember maga határozza meg magánéletét és azt, hogy mások megismerhessék azt.
- **Jog a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.** Ez a jog azt jelenti, hogy senkit sem lehet bírósági határozat nélkül megfosztani szabadságától.
- **Jog a szólásszabadsághoz.** Ez az embereknek azt a jogát jelenti, hogy szabadon kifejthessék gondolataikat vagy véleményüket anélkül, hogy megtorlástól, cenzúrától, büntetéstől stb. tartanának. Ennek a jognak azonban vannak bizonyos, a sértésekkel és megalázásokkal, valamint az állambiztonsággal kapcsolatos korlátozásai.
- **Jog az egyenlő bánásmódhoz.** Ez a jog szorosán kapcsolódik a megkülönböztetés tilalmának elvéhez. Az azonos helyzetben lévő személyek indokolatlanul eltérő bánásmódjának (megkülönböztetés, kizárás, korlátozás vagy kivételezés) tilalmát jelenti, vagy a különböző helyzetben lévő személyek azonos megközelítését.
- **A tulajdonjog.** Szabályozza a tulajdonos tulajdonában lévő vagyon birtoklásával, használatával és rendelkezésével kapcsolatos viszonyokat saját belátása szerint és saját

Jog a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz

Szótár

Megkülönböztetés-mentesség — egyenlő bánásmódot jelent, és olyan további feltételeket és környezetet, amelyben az emberek gyakorolhatják jogukat.

Jog a szólásszabadsághoz

Jog az egyenlő bánásmódhoz

Tulajdonjog

Jog az oktatáshoz

Jog a világnézeti és vallásszabadsághoz

Jogaink megismerésének joga

Ukrajna Alkotmányának egy példánya Ukrajna Legfelső Tanácsának ülésstermében. Ezen teszik le hivatali esküjüket az ukrán elnökök.

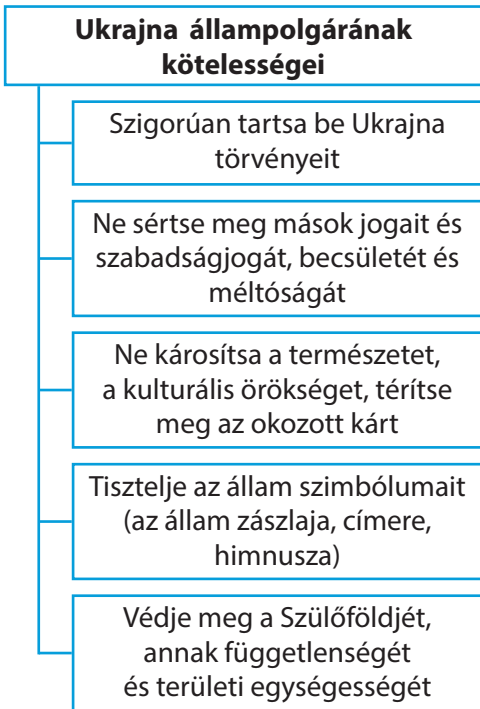
érdekében. Ez a jog magában foglalja más személyeknek a mások tulajdonába való be nem avatkozásának tilalmát.

- **Jog az oktatáshoz.** Ez garantál bizonyos mennyiségű tudást, kulturális készségeket stb. az emberek részére, amelyek szükségesek a mai társadalomban való normális élethez.
- **Jog a világnézeti és vallásszabadsághoz.** Ez a jog magában foglalja bármely vallás gyakorlásának vagy nem gyakorlásának jogát, valamint az ember egészségét nem károsító vallási tevékenységek végzésének szabadságát.
- **Jogaink megismerésének joga.** Nem elég csak rendelkezni a jogokkal, ismerni is kell azokat. Erre azért van szükség, hogy elkerüljük a jogsértéseket vagy a többi ember jogai iránti tiszteletlenséget. És ha ez megtörténik, jogainak ismerete segít megvédeni azokat.

Az emberek többsége egy vagy több állam állampolgára. Minden állam garantálja polgárainak jogaik biztosítását.

● ● ● ● ● ● ● **Vegyétek figyelembe!** ● ● ● ● ● ● ●

Az államnak nincs joga ahhoz, hogy befolyásolja az embert egy bizonyos vallás követésében, vagy hogy kötelezővé tegyen bármilyen vallást, ezek személyes szabadságjogok. Az állam azonban a lelkiismereti szabadságot korlátozó törvényeket hozhat annak érdekében, hogy biztosítsa a megfelelő elismerést, mások jogainak és szabadságának tiszteletben tartását, az igazságos erkölcsi követelmények kielégítését a közrend és biztonság fenntartása érdekében.

Ukrajna Alkotmánya különbséget tesz az „emberi jogok” és az „állampolgári jogok” között.

Az állampolgári jogok a társadalommal és az állammal való emberi kapcsolatok szférájához kapcsolódnak. Az ilyen típusú jogok alapja az, hogy a személy ahhoz az államhoz tartozik, amelynek állampolgára. Példák az állampolgárok Ukrajna Alkotmányában meghatározott jogaira:

- az ukrán állampolgárok politikai pártokban és közszervezetekben való egyesülési szabadsághoz való joga;
- az államügyek intézésében való részvétel joga;
- gyűléseken, felvonulásokon, tüntetéseken stb. való részvétel joga.

Az emberi jogok lakóhelytől függetlenül minden embert megilletnek, az állampolgári jogok pedig csak azokra a személyekre vonatkoznak, akik egy adott állam állampolgárai. Ezért az emberi jogok fogalma tágabb, mint az állampolgárok jogainak fogalma.

A **szabadság joga** az ember tevékenységének olyan területe, amelybe az államnak nem szabad beavatkoznia. Csak felvázolja azokat a korlátokat, amelyeken belül az ember választása szerint és saját belátása szerint cselekszik. Mindazonáltal az államnak biztosítania kell e határok védelmét mások beavatkozásától.

4. Miért van szükség külön jogokra a gyermekek számára?

? Mit jelent a gyermekek jogainak védelme?

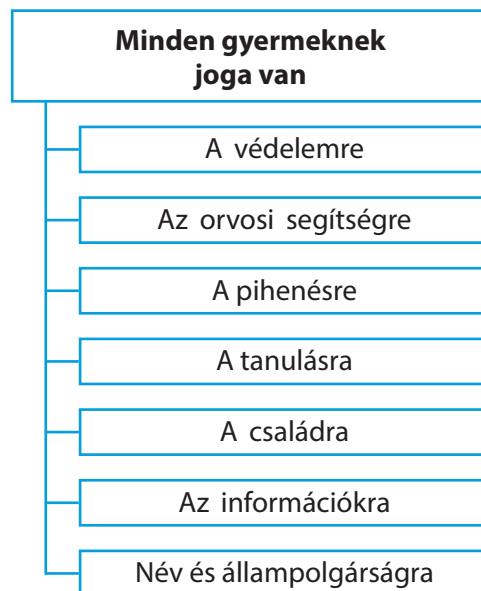
A társadalom minden tagjának vannak jogai. A gyermek a társadalom teljes jogú tagja. Jogi szempontból azonban a gyermeket nem lehet egyenlővé tenni a felnőttekkel. Gyermekek minősül a 18 éven aluli személy.

A gyermeket különleges jogokkal és különleges védelemmel kell ellátni. Ennek oka a fizikai, a mentális, az erkölcsi és a szellemi éretlensége. Ahhoz, hogy a gyermek minden tekintetben érett személyiséggé váljon, bizo-

• • • • Érdekes tudni • • • •

Hosszú út vezetett annak felismeréséig, hogy a gyermekeknek különleges védelemre van szükségük. Sokáig a gyermekeket „kis felnőtteknek” tekintették, akik a méretükön kívül semmiben sem különböznek a felnőttektől. Ugyanakkor az apának szinte korlátlan hatalma volt a gyermekei élete felett. A XVIII. század közepén Franciaországban és Nagy-Britanniában kerültek először szóba a gyermek és a felnőtt fizikai és pszichológiai különbségei. A XIX. században a gyerekek (néha már öt-hat éves kortól) a felnőttek mellett dolgoztak a gyárakban, üzemekben és bányákban, akár napi 14–18 órát is. Még ebédidőben sem volt szabad elterelniük a figyelmüket vagy játszaniuk. Csak a XX. század közepén kezdődött meg a küzdelem a gyermekek jogainak védelméért.

A gyermekek jogai

Az Egyesült Nemzetek Gyermekalapjának emblémája – a UNICEF

• • • Fordítsatok figyelmet! • • •

Ne feledd, hogy te is ember vagy, senki sem tud sértegetni, megütni, igazságtalanul bánni veled, nem kényszeríthet arra, hogy felnőtteknek dolgozz. Ha a jogaidat megsértik, akkor segítséget és védelmet kérhetsz a gyermekjóléti szolgálatnál, a családok, gyermekek és fiatalok szociális szolgáltatásainak központjában, a lakóhelyed szerinti rendőrséghez, valamint a az ukrán parlament emberi jogi biztosához vagy az elnöki emberi jogi biztoshoz, vagy Ukrajna elnökének biztosához a gyermekek jogaiért felelős biztost.

Szótár

Egyezmény — bizonyos kérdésekről szóló nemzetközi megállapodás.

„Küzdjetek – győzni fogtok...!” A jogokat tudni kell megvédeni

? Mit gondoltok, mit ábrázol ez a plakát?

nyos speciális, többletlehetőségekre van szüksége. Ennek hangsúlyozása érdekében a gyermek érdekeit minden tevékenységben a felnőttek és az állam érdekei fölé helyezik.

Az ember jogai a gyermeki jogokkal kezdődnek.

A gyermekek jogai védelmének szükségessége akkor merül fel, ha a gyermek jogait megsértik, függetlenül attól, hogy a gyermek tud-e róla.

A gyermekek jogait a gyámügyi és gondnoksági szervek, az állami vagy helyi hatóságok, a nem kormányzati szervezetek és az igazságügyi intézmények védik.

5. A gyermek jogai

? Milyen dokumentumok rögzítik a gyermek jogait?

A gyermekek jogaira vonatkozó nemzetközi normákat számos fontos dokumentumban rögzítették. Még 1924-ben a Népszövetség kidolgozta és elfogadta a gyermek jogairól szóló genfi nyilatkozatot. A gyermekek jogainak védelme megtalálható az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában. 1959-ben az ENSZ elfogadta a Gyermekek Jogairól szóló nyilatkozatot, amely nagy hatással volt az állami politikára. 1989. november 20-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta a gyermek jogairól szóló egyezményt, amelyet joggal tartanak a Gyermekek Nemzetközi Alkotmányának. Ezt az egyezményt számos ország elfogadta. Hozzájárult a gyermekek életének javításához a világ minden táján.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Az emberi jogok egyetemes értékek, a jog és a szabadság egyenlősége minden ember számára a legmagasabb társadalmi érték. Nincsenek több vagy kevésbé fontos emberi jogok.
- Az emberi jogok természetesen, születésüktől fogva minden emberhez tartoznak, már csak azért is, mert ember. Senki nem ajándékozta, nem lehet elvenni, kiérdemelni vagy megvásárolni. Az emberi jogok elidegeníthetetlenek, oszthatatlanok, egymástól függnek, de nem felcserélhetők.
- Az emberi jogok egyetemesek, ami azt jelenti, hogy a világ minden táján egyformán vonatkoznak az emberekre.
- A gyermekek külön jogai fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi és szellemi éretlenségükből fakad. Az emberi jogok a gyermeki jogokkal kezdődnek..

Kérdések és feladatok

1. Mik az ember jogai? Milyen elveken alapulnak?
2. Soroljátok fel az ember jogait!
3. **Kiscsoportos munka.** Tekintsétek át, vitassátok meg és elemezzétek a gyermek jogainak listáját! Tegyetek javaslatokat arra vonatkozóan, milyen jogokkal kellene kiegészíteni a listát! Magyarázátok meg javaslataitok helyességét és szükségességét!
4. A világ minden évben június 1-jén ünnepli a Nemzetközi Gyermekeket. Készítsetek rajzot, amelyet ennek a napnak szenteltek!
5. **Oktató játék.** Álljatok össze kiscsoportokba (páros számú csoport legyen)! Az egyik csoportban próbáljátok meg egy papírlapon vagy gesztusokkal és arckifejezéssel bemutatni a gyermek jogainak egyikét, a másik csoport pedig próbálja meg a többi csoporttag megpróbálja kitalálni!
6. Magyarázátok el, hogyan értelmeztétek azt a kijelentést, hogy az ember jogai a gyermek jogival kezdődnek!
7. Hová fordulhat egy gyermek, hogy megvédje a jogait?

● ● Vegyétek figyelembe! ● ●

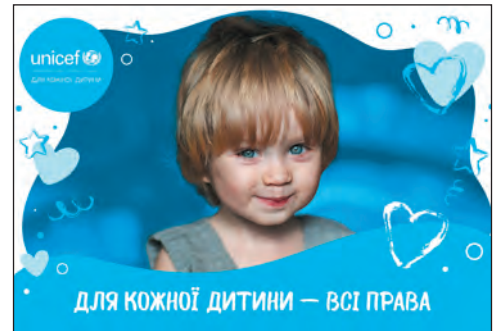
Fontos dátumok:

1924 — a gyermekek jogairól szóló genfi nyilatkozat.

1948 — az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.

1959 — a gyermek jogainak nyilatkozata.

1989 — az ENSZ egyezménye a gyermekek jogairól.

UNICEF plakát

Az Emberi Jogok Napjának plakátja, amelyet december 10-én ünnepelnek

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTK:

- hogyan lehet fellépni a diszkrimináció ellen;
- az erőszak okait, megnyilvánulásait és következményeit;
- a zaklatást és azt, hogyan lehet ellene fellépni.

EMLÉKEZZ!

1. Milyen alapvető emberi jogokat ismertek?
2. Miben különböznek a jogok a szabadságjogoktól?
3. Mi a fő különbség a gyermekek jogai és az ember jogai között?

Szótár

Diszkrimináció — olyan helyzet, amelyben az ember joga és szabadsága elismerésében, megvalósításában vagy felhasználásában korlátozva van.

Szegregáció — egy embercsoport elkülönítése azzal a tilalommal, hogy nem vehetik igénybe a juttatásokat, vagy nem tartózkodhatnak olyan helyeken, ahol más csoportok képviselői is vannak.

Népiirtás (genocídium) — olyan céltudatos cselekvés, amely bizonyos népcsoportok vagy népek elpusztítására irányul nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy önérdékből.

• • (Fordítások figyelmet) • •

Jellegzetességek, amelyek alapján a leggyakrabban fordul elő a diszkrimináció:

- faj;
- bőrszín;
- politikai, vallási és egyéb meggyőződés;
- nem;
- kor;
- rokkantság;
- etnikai és társadalmi származás;
- állampolgárság;
- családi és vagyoni helyzet;
- lakóhely;
- nyelv..

20.§. Az emberi és a polgári jogok megsértése és a fellépés ellenük

1. A diszkrimináció típusai

❓ Miért veszélyes a megkülönböztetés az emberekre és a társadalomra?

Minden ember jogegyenlőségét nemzetközi dokumentumok és a legtöbb ország alkotmánya rögzíti. Az egyenlőség ellentéte az egyenlőtlenesség, azaz a valamely csoporthoz tartozó emberekkel szembeni egyenlőtlen bánásmód. Az emberi jogok és szabadságjogok ilyen indokolatlan korlátozását **diszkriminációnak** nevezzük.

A megkülönböztetés lehet közvetlen formájú. Ilyenkor egy embert vagy embercsoportot bizonyos tulajdonságai (faji, nemzetiségi, nemi stb.) alapján kedvezőtlenebb bánásmódban részesítenek. A történelem ismeri a közvetlen megkülönböztetésnek olyan típusát, mint a **szegregáció** — egy embercsoport elkülönítése azzal a tilalommal, hogy nem vehetik igénybe a juttatásokat, vagy nem tartózkodhatnak olyan helyeken, ahol más csoportok képviselői is vannak. A történelemben jól ismert a szegregáció példája a XX. században az USA-ban, amikor az állami politika a fehér és a fekete lakosság mesterséges szétválasztását írta elő: külön oktatás, ülőhelyek a tömegközlekedésben stb.

A megkülönböztetés gyakran vezet az intolerancia alapján elkövetett bűncselekményekhez. Ezek közül a legsúlyosabb a népiirtás. Az ukrán népnek népiirtást kellett elszenvednie az 1932-1933-as holodomor idején. Emberek milliói váltak ennek a bűnténynek az áldozataivá.

Gyakori a közvetett diszkrimináció is: amikor az egyenlő bánásmódot biztosító szabályok vagy követelmények kedvezőtlenebb feltételeket teremtenek bizonyos személyek jogainak gyakorlásához. Például, a fogyatékosokkal élő emberekre ugyanazok a követelmények vonatkoznak, mint minden más emberre. A megkülönböztetés magában foglalja az arra ösztönző cselekedeteket is.

A Babij Jar emlékhely központi emlékműve

2. A megkülönböztetés elleni küzdelem

? Hogyan lehet fellépni a megkülönböztetés ellen?

A megkülönböztetés elleni küzdelem első számú feladata az elkövetők felismerése, elítélése és megbüntetése.

A mai világban nem csak a minden emberrel való egyenlő bánásmód és a diszkrimináció elkerülése a cél, hanem olyan további feltételek és környezet megteremtése is, ahol mindenki gyakorolhatja jogait. Például rámpákat és lifteket kell létrehozni a fogyatékkal élők számára, hogy hozzáférjenek a szükségleteik szempontjából fontos helyekre és intézményekbe, mivel máskülönben nem tudják gyakorolni a legtöbb jogukat.

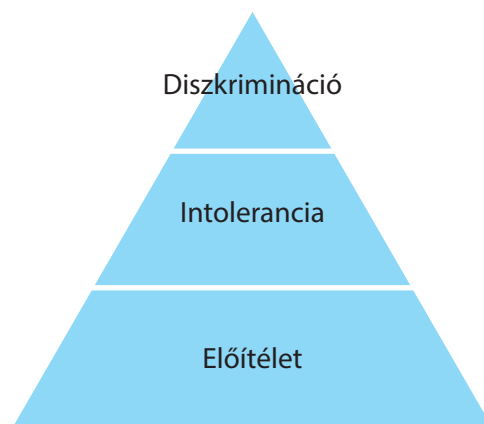
A diszkrimináció ellensúlyozása a tolerancia — toleráns hozzáállás a saját álláspontunkkal nem egyező véleményekkel, meggyőzésekkel, kritikával és mások viselkedésével szemben.

Az **elfogadó** megközelítés elősegíti a társadalmi egyenlőség eszméit, és pozitív hozzáállást alakít ki kivétel nélkül minden emberrel szemben. Biztosítja az egyenlő bánásmódot minden ember számára, de különleges feltételeket teremt a sajátos nevelési igényű emberek számára.

Az **inklúzió** (befogadás) minden ember értékét hirdeti, függetlenül képességeiktől és eredményeiktől, figyelembe veszi gondolatai-

● ● Vegyétek figyelembe! ● ●

Az emberiség számos példát ismer a népiirtásra. A népiirtás kifejezést azután alkották meg, hogy a náci rezsim a második világháború alatt tömegesen kiirtotta az európai zsidó lakosságot. Ezt a tragédiát holokausztnak nevezték el. A náci holokauszt jelképe Ukrajna területén a Babij Jarban (Kijev) végrehajtott tömeges kivégzések voltak. Több mint 100 000 civilt, főként zsidókat öltek meg ott. Voltak hasonló „Babij Jar” Ukrajna számos városában.

? Nézzétek meg a képet és magyarázzátok el, hogyan történik a megkülönböztetés!

==== Szótár ====

Tolerancia — olyan erkölcsi tulajdonság, amely más emberek érdekeinek, érzéseinek és szokásainak tiszteletben tartásában nyilvánul meg.

Inklúzió — a fogyatékkal vagy fejlődési rendellenességgel élő emberek aktív társadalmi életbe való tényleges bevonásának folyamata.

Az inkluzív megközelítés minden gyermek számára biztosítja a rendszeres iskolai oktatást, figyelembe véve a rászorulóknak speciális feltételeit

Szótár

Erőszak — az ember szándékos fizikai vagy pszichológiai befolyásolása a másik akarata ellenére, és ezzel kárt okoz a másik embernek, személynek. Az erőszak legerőszakosabb formái a fegyveres konfliktusok és háborúk során nyilvánulnak meg a leginkább.

• • Vegyétek figyelembe! • •

A kegyetlen bánásmód tágabb fogalom, mint az erőszak, mivel nem mindig szándékos, tudatos. Lehet, hogy nem érinti a gyermekek jogait és szabadságát, de előfordulhat, hogy nem felel meg a szükségleteiknek és érdekeiknek, és durva módon fejeződik ki.

Szótár

Zaklatás — elnyomás, megkülönböztetés, üldözés és szándékos fizikai vagy pszichológiai bántalmazás, amelyet egy ember vagy csoport gyakorol mások ellen.

kat, érzéseiket és szükségleteiket, azonosítja képességeiket, elősegíti az egyenlő hozzáférést és a társadalomban való részvételt. Az inklúzió hangsúlyozza, hogy nem mindenki egyforma, hanem mindenki egyenlő.

3. A gyermekek bántalmazása, erőszak

? Miben különbözik a kegyetlen bánásmód az erőszaktól?

A gyermekek jogainak másik megsértése a **gyermekbántalmazás**. Ide tartozik a gyermek elleni fizikai, pszichológiai, szexuális vagy gazdasági erőszak bármely formája, beleértve a családon belüli **erőszakot** is. A gyermekek jogainak megsértése szempontjából kegyetlen bánásmódnak minősülhet a következő:

- a gyermekek szükségleteinek figyelmen kívül hagyása, jogaik megsértése;
- a róluk való gondoskodás hiánya (vagy nem megfelelő ellátás);
- a gyermek elszigetelése, bojkottálása (egy gyermekcsoportban);
- a szülői szeretet, kedvesség és érzékenység hiánya;
- szülői tétlenség a nehéz helyzetben lévő gyermekkel szemben;
- durvaság, gúnyolódás, a gyermek méltóságának és személyiségének semmibe vétele;
- a gyermekkel való olyan bánásmód, amely nem veszi figyelembe a gyermek életkorát (a gyermek egyszerűen képtelen arra, amit a szülei megkövetelnek tőle);
- a gyermek megfélemlítése;
- a gyermek elrablása a szüleitől.

4. A zaklatás és a fellépés ellene

? Miért veszélyes a zaklatás?

Az erőszak egyik leggyakoribb formája a **zaklatás** (az angol *bully* — „zsarnokoskodni”, „gúnyolódni”). Gyakran hétköznapi konfliktusként kezdődik — emberek közötti vitaként. Azonban nem minden konfliktus, amely néha előfordul az iskolában, zaklatás.

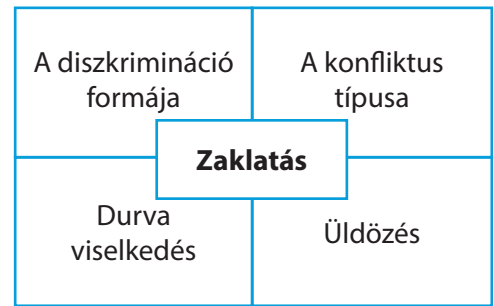
A fő különbségek a zaklatás és a gyerekek közötti veszekedés vagy más konfliktusok között a következők:

- a cselekmény szisztematikus (ismétlődő) jellege;
- rosszindulatú szándék, amikor az elkövető cselekedeteinek célja, hogy szándékosan mentális és/vagy fizikai sérülést, megalázást okozzon;
- félelmet, szorongást okozzon, az áldozatot saját érdekeinek alárendelje és/vagy az áldozat társadalmi elszigeteltségét okozza;
- az erőviszonyok egyensúlyának hiánya – az elkövetőnek nagyobb a fizikai ereje, magasabb a tekintélye a csapatban stb.;
- a büntudat hiánya az elkövető részéről.

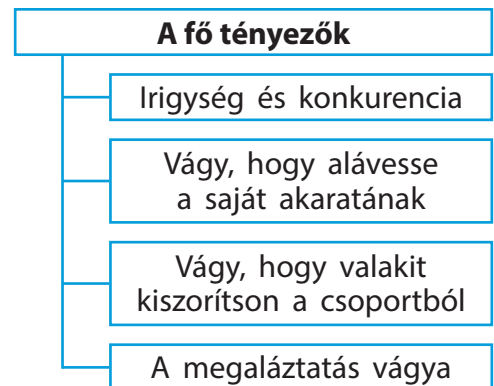
A zaklatást az irigység, a bosszú, az elleneséges érzések, a hatalmi harcok, az önérvényesítés stb. ösztönzi.

A megfélemlítésnek különböző formái vannak:

- szóbeli bántalmazás, gúnyolódás, fenyegetés;
  - sértő gesztusok vagy tettek;
  - megfélemlítés szavakkal, fenyegető hangnemmel, hogy az áldozatot rávegyék valaminek a megtételére vagy elmulasztására;
  - figyelmen kívül hagyás, kommunikáció megtagadása, kizárás a játékból;
  - pénz, élelmiszer, tárgyak zsarolása, az áldozat személyes tulajdonának szándékos megrongálása;
  - fizikai erőszak (ütés, csípés, lökés, rúgás, gáncsolás, karcsavarás, bármilyen más,

A zaklatás fejlődése

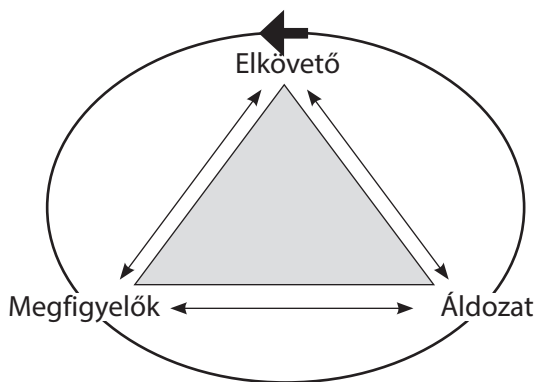

? Milyen következményekkel járhat a zaklatás?

A gúnyolódás és a pletyka a zaklatás formája

A zaklatás résztvevői

? **Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg, hogyan alakul a zaklatásban szenvedő felek kapcsolata!

fájdalmat vagy akár testi sérülést okozó cselekedet);

- cyberbullying (mobiltelefonok és az internet segítségével történő megalázás: SMS-üzenetek, e-mailek, sértő megjegyzések chatszobákban, sértő karikatúrák, matricák közzététele a közösségi médiában stb.) pletykák terjesztése.

Nemcsak a diákok válnak gyakran az iskolai internetes zaklatás áldozatává, hanem a tanárok is.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- Minden embernek ugyanazok a jogai, és a törvény előtt egyenlő, függetlenül életkorától, nemétől, bőrszínétől, nemzetiségétől, politikai és vallási meggyőződésétől, társadalmi vagy vagyoni helyzetétől stb.
- Az emberi jogok és szabadságjogok indokolatlan korlátozását diszkriminációnak nevezzük.
- A megkülönböztetés gyakran vezet az intolerancia által ösztönzött bűncselekményekre. E bűncselekmények közül a legsúlyosabb a népirtás.
- A tolerancia a diszkrimináció elleni küzdelem egyik formája. Ez biztosítja a társadalmi harmóniát.
- A befogadás pedig elősegíti az ember sokféleségének az elfogadását.
- Az ember jogainak legsúlyosabb megsértése a gyermekbántalmazás. Ez erőszakos formában is megnyilvánulhat.
- Az erőszak egyik leggyakoribb formája a zaklatás..

Kérdések és feladatok

1. Szerintetek az élet mely területein nyilvánul meg leggyakrabban a megkülönböztetés?
2. Mi az oka annak, hogy korunkban szükség van a toleranciára?
3. Egészítsétek ki a mondatot! A befogadás a megnyilvánulása....
4. Mi a különbség a bántalmazás és az erőszak között?
5. Mi a zaklatás? Hogyan ismerhetitek fel, hogy egy helyzet zaklatás? Milyen megnyilvánulásai vannak a zaklatásnak?
6. **Csoportos megbeszélés.** Milyen ajánlásokat tudtok adni arra vonatkozóan, hogyan lehet elkerülni vagy ellensúlyozni az iskolai zaklatást?

? Mit ábrázol a plakát?

21. §. A demokrácia: elvek és mechanizmusok

1. A demokrácia fogalma

? Mi vonzza az embereket a demokrácia eszméiben?

A társadalom életében valamennyi tagja érdekeinek egyeztetése szükséges. Ennek egyik módja, amelyet az emberiség évszázadok során fejlesztett ki, a **demokrácia** (görög *demos* — nép és *kratos* — hatalom).

A demokrácia tehát „a nép hatalmaként” értelmezhető: a nép akaratától függő kormányzási mód, illetve a nép nevében történő, a nép akaratával összhangban lévő kormányzás. Az államot, amelyben ez a kormányforma működik, **demokratikusnak** nevezik.

A demokrácia eszméinek előnye az, hogy senki sem köteles engedelmeskedni a mások által előírt szabályoknak. Előnye abban is rejlik, hogy mindenkinek egyenlő esélye van befolyásolni az egész társadalmat érintő döntéseket.

Kezdetben a demokrácia egyszerű kormányzati rendszer volt: a többség döntése. Ez azonban azt jelentette, hogy egyesek érdekeit nem vették figyelembe. Idővel kialakult egy elfogadhatóbb megközelítés: amikor a döntéseket mindenki egyetértésével hozzák meg (konszenzus).

2. A demokratikus állam alapelvei

? Melyek a demokratikus állam alapelvei?

Nincs két egyforma demokratikus állam. Vannak azonban közös demokratikus alapelvek: a hatalmi ágak szétválasztása, a fő állami hatóságok megválasztása, pluralizmus (sokszínűség), átláthatóság, egyenlőség, függetlenség, független ellenőrzés stb.

A **hatalommegosztás elve az államban** annak felosztása három ágra: törvényhozó (törvényeket alkot), végrehajtó (végrehajtja a tör-

EBBEN A PARAGRAFUSBAN MEGTANULJÁTOK:

- mi a demokrácia;
- melyek a demokrácia alapelvei és mechanizmusai.

EMLÉKEZZ!

1. Mi a társadalom?
2. Hogyan alakulnak ki a viselkedési szabályok?

Szótár

Demokrácia — a társadalom politikai szerveződésének formája, amelyet az embereknek a kormányban betöltött szerepe jellemez.

Hatalom — képesség befolyásolni az emberek cselekedeteit tekintéllyel, bátorítással vagy kényszerrel.

Demokratikus állam — olyan állam, amely a nép hatalmának gyakorlásán alapul azáltal, hogy biztosítja az állampolgárok jogait, egyenlő részvételeket az államhatalom kialakításában és az állam tevékenysége feletti ellenőrzésében.

• • • • Érdekes tudni • • • •

Szeptember 15-e a Demokrácia Nemzetközi Napja.

A Demokrácia Nemzetközi Napjának plakátja

? A Legfelső Tanács, Ukrajna törvényhozó testületének épülete

Szótár

Ellenzék — polgárok egyesülete, akik szabadon kifejezhetik véleményüket és rámutathatnak a hatóságok hiányosságaira.

Megfelel a kép a „szembenállás” fogalmának?

vényeket, kormányozza a társadalmat) és bírói (ellenőrzi a törvények végrehajtását). Ugyanakkor a kormányzat egyetlen ágát sem korlátozhatják vagy uralhatják mások.

A főbb hatóságok megválasztásának elve az, hogy minden hatalmon lévő személynek elszámolással kell tartoznia a választóknak, és időszakonként (egytől tíz évig) újraválasztani.

A pluralizmus (sokszínűség) elve kizárja egy személy vagy személyek egy csoportjának kizárólagos hatalmát. Mindenkinek egyenlő lehetősége van harcolni a választókért és képviselőletért az állami szervezetekben.

Az átláthatóság elve biztosítja a sajtó és a nyilvánosság szabad hozzáférését a hatóságok, közszervezetek stb. tevékenységére vonatkozó információkhoz.

Az egyenlőség elve azt jelenti, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, függetlenül társadalmi és anyagi helyzetétől.

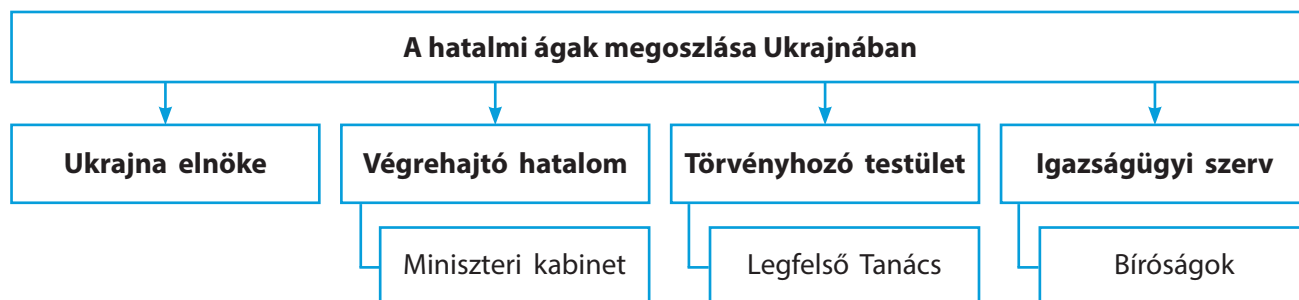
A többségi döntéshozatal elve a kisebbségi jogok figyelembevételével biztosítja, hogy a döntések a többségi vélemény alapján születnek, de a kisebbség ellenzéket alkothat.

A független ellenőrzés elvét a közéleti egyesületek és maguk a polgárok gyakorolják, akár önállóan, akár az állami ellenőrző hatóságokkal együtt az állami szervek tevékenysége felett.

3. Közvetlen és képviselőleti demokrácia

? Milyen előnyei és hátrányai vannak a közvetlen demokráciának?

A történelmi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a demokrácia fejlődése gazdasági növe-

Szavazás az athéni nemzetgyűlésen. Korabeli rajz

? Kik vesznek részt a népi ülésen? Hogyan zajlik a szavazás: titkos vagy nyílt? Az ábra a közvetlen vagy a képviseleti demokrácia példája?

kedéshez és jóléthez vezet. Vannak **közvetlen és képviseleti (közvetett) demokráciák.**

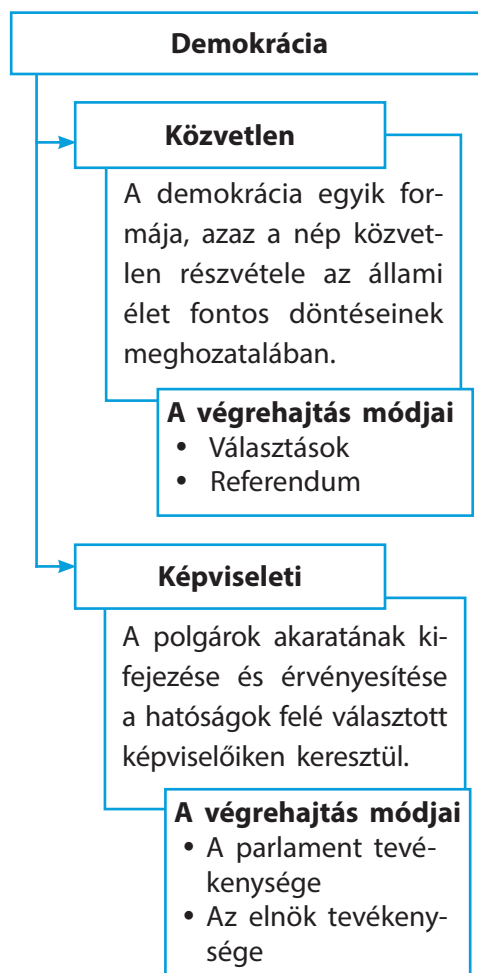
Az ókor óta az emberek fontos döntéseket hoztak az általános gyűléseken. Idővel ez a gyakorlat lett az alapja a demokrácia modellje kialakulásának, amelyet i. e. az V. században Athénban hoztak létre.

Az athéni demokrácia a közvetlen demokrácia egyik formája volt. Az emberek maguk gyűltek össze, megvitatták a társadalom fontos kérdéseit, majd meghozták és végrehajtották ezeket a döntéseket. Az ilyen rendszer azért volt lehetséges, mert Athén lakossága viszonylag kicsi volt, és mindazok, akiknek joguk volt döntéset hozni, vagyis a férfi polgárok, összegyűlhettek a város főterén. A döntések többségi szavazással születtek. Nők, rabszolgák, idegenek és gyermekek nem vehettek részt a gyűlésen.

A népgyűlések (vecse) a Rusz idején is fontosak voltak. Néha még egy-egy fejedelmet is eltávolíthattak a hatalomból. A népgyűlések a kozák állam fontos elemei is voltak.

A közvetlen demokrácia módszere nehezen alkalmazható nagy területen, illetve bonyolult kérdések megoldására, mivel a választópolgárok nem mindig rendelkeznek a szükséges tapasztalattal vagy képzettséggel.

A demokrácia formái

● ● Vegyétek figyelembe! ● ●

A népszavazás egy módja annak, hogy a lakosság részt vegyen az állam és minden egyes polgár számára fontos döntéshozatalban. Például, 1991. december 1-jén, az összukrajnai népszavazáson Ukrajna népe megerősítette az 1991. augusztus 24-én kikiáltott függetlenséget. Ezt követően a világ összes országa elismerte Ukrajnát.

Szótár

Referendum — országos közvélemény-kutatás az államélet legfontosabb kérdéseiről.

Parlament — a demokratikus államok legmagasabb törvényhozó testülete.

Az Egyesült Királyságban Annie Kinney és Christabel Pankhurst, a nők jogaiért küzdő aktivisták „A nők szavazati joga” plakáttal. 1912

A közvetlen demokráciának ez a hiányossága vezetett a képviseleti demokrácia kialakulásához. A közvetlen demokrácia a demokratikus állam kormányzási rendszerének egyik eleme lett. Jelenleg a közvetlen demokrácia legelterjedtebb formája a **referendum**.

A képviseleti demokráciában a nép érdekeit választott küldöttek képviselik, a képviselők. A tisztességes választási rendszer kulcsfontosságú annak biztosításához, hogy a választott képviselők valóban a nép akaratának kifejezőivé váljanak. Ehhez a választásoknak általánosnak kell lenniük, vagyis amikor minden állampolgárnak joga van szavazni és megválasztottnak lenni. A képviseleti demokrácia megvalósításának fő módszere a **parlament** és az elnök tevékenysége.

Hosszú ideig az állampolgárok különböző kategóriái nem rendelkeztek ezzel a joggal, beleértve a nőket is. Hosszú volt a küzdelem ezért a jogért. Új-Zéland volt az első ország a világon, amely 1893-ban bevezette az általános választójogot, bár ott a nők csak 1919-ben kapták meg a jogot, hogy indulhassanak a parlamenti választásokon. Ukrajnában a nők 1917-ben kapták meg a választójogot és a választhatóságot, míg Szaúd-Arábiában csak 2011-ben.

A választások fontos eleme a szavazás titkossága, hogy az emberek szabadon, az üldözöttség félelme nélkül szavazhassanak.

A választások másik fontos jellemzője, hogy az állampolgároknak közvetlenül a megválasztandó jelöltre kell leadniuk szavazatukat (így nincs képviselőcsere). Az ilyen választásokat közvetlen választásoknak nevezik.

Azonban még a legigazságosabb választások sem védnek meg attól, hogy a nép választott képviselői néha elszakadjanak a néptől, elfelejtve, hogy kinek az érdekeit kellene képviselniük. Vannak olyan helyzetek, amikor a választott képviselők csak az emberek egy kis csoportjának érdekeit szolgálják.

A demokrácia másik hátránya, hogy a közvéleményt érzelmek vagy megtévesztés útján manipulálni lehet. Ez méltatlan képviselők megválasztásához, vagy a társadalomra nézve káros törvények elfogadásához vezet.

Az ilyen helyzetek elkerülése érdekében a demokratikus országokban az óvintézkedések egész rendszere működik. Fontos a képviselők tevékenysége feletti nyilvános ellenőrzés, a visszahívásuk és politikai elszámoltathatóságuk rendszere.

A demokrácia nem teljes az emberek jogainak tiszteletben tartása nélkül. A demokrácia nem lehetséges az alábbi jogok nélkül sem:

- **Gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság:** az embereknek szükségük van a szabad gondolkodás lehetőségére, hogy bármilyen, számukra fontos nézetet képviseljenek anélkül, hogy ezért megbüntetnék őket.
- **A szólásszabadság** lehetővé teszi, hogy ne csak szabadon gondolkodhassanak az emberek, hanem nyilvánosan is kifejthessék véleményüket, függetlenül attól, hogy mi az.
- **A békés gyülekezési szabadság** lehetővé teszi, hogy az emberek megvitassák elképzeléseiket másokkal, akik ezt szeretnék, érdekcsoportokat hozzanak létre, vagy összegyűljenek, hogy tiltakozzanak bizonyos döntések ellen. Fontos, hogy a különböző nézőpontokat nyilvánosságra hozzák és figyelembe vegyék.

A rossz anyagi helyzet vagy egészségi állapot, vagy a lakáshiány mind akadályozhatja a választói akarat tényleges kinyilvánítását. Ezért a demokráciáért folytatott küzdelem egyben a társadalmi igazságtalanság elleni küzdelem is.

Egyetértetek-e azzal, hogy...

- A demokrácia olyan kormányzati forma, amely minden ember részvételét magában foglalja.

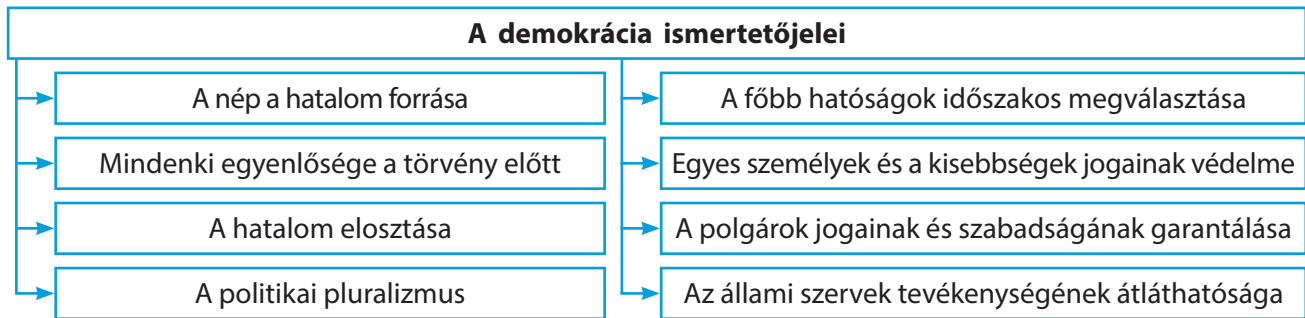
Ukrajnában a részvétel a választásokon nem kötelező, de ez az egyik legfontosabb módja annak, hogy részt vegyünk a demokrácia építésében

Nyílt szavazás

Mindenkinek joga van a véleménynyilvánításhoz, a lelkiismereti és vallásszabadsághoz

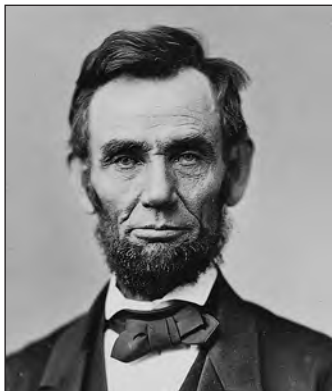
Szavazás a szavazóhelyiségben

? Az illusztráció bizonyítja-e az akarat egyenlőséget?

- A demokrácia bizonyos elveken alapul: a hatalmi ágak szétválasztása, a fő állami szervek megválasztása, pluralizmus (sokszínűség), átláthatóság, a többség független ellenőrzése stb.
- A demokrácia tisztességes és igazságos választásokat igényel, amelyeknek általánosnak, közvetlennek és titkos szavazásnak kell lenniük.
- Az emberiség történelme során a demokrácia két formája alakult ki: a közvetlen és a képviselői demokrácia.
- A demokrácia lehetetlen a következő jogok nélkül: gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága, békés gyülekezési szabadság.

Kérdések és feladatok

- 1. Csoportos megbeszélés.** Mi a legfontosabb a demokrácia megértésében? Melyek a mai demokrácia alapelvei? Hányféle demokrácia létezik?
- 2.** További források felhasználásával határozzátok meg az ukrán állampolgárok felelősségét az állammal szemben!
- 3.** Milyen elvek biztosítják a választások tisztaságát?
- 4. Dolgozzatok párban!** Abraham Lincoln, az Egyesült Államok 16. elnöke így jellemezte a demokráciát: hatalmat a népnek, amelyet a nép hozott létre és a népért. Beszéljétek meg és magyarázzátok meg ezeket a jellemzőket!
- 5. Kiscsoportos munka.** Beszéljétek meg és határozzátok meg a konszenzusos döntéshozatal előnyeit és hátrányait! Demokratikus lenne-e, ha a többség megszavazná, hogy a kisebbséget megfosszák bizonyos jogoktól?

Abraham Lincoln, aki megfogalmazta a demokrácia fő céljait

A VI. fejezet összefoglalása. Az emberi és a polgári jogok. A demokrácia

1. Verseny a kifejezések és fogalmak ismeretéért. A versenyben a legtöbb helyes meghatározást kell megadni.

Ajánlott fogalmak és kifejezések listája: az ember jogai, a gyermek jogai, állampolgár, zaklatás, erőszak, visszaélés, diszkrimináció, egyenlőség, családon belüli erőszak, demokrácia, demokratikus állam, közvetlen demokrácia, képviseleti (közvetett) demokrácia, ellenzék.

2. A demokrácia melyik jellemzője rejtőzik a nevében?

A néphatalom

B nyilvánosság

C a hatalmi ágak felosztása

D pluralizmus

3. Kiscsoportos munka. A demokrácia mely elvei teszik a legigazságosabbá az emberek választását? Beszéljétek meg és magyarázzátok el mindegyiket!

4. „A Helyzet” oktató játék. Alkossatok négy csoportot! Minden csoport kap egy kártyát egy szituációval. Végezzétek el az egyik feladathelyzetet! Válasszátok ki a megoldási lehetőséget, és magyarázzátok el!

5. „Add tovább” oktató játék. Alkossatok két csoportot! Az egyik csoport az emberi jogokat, a másik a gyermekjogokat nevezi meg. A csoport minden tanulója felváltva megnevez egyet az ember vagy a gyermek jogai közül. Az a csapat nyer, amelyik a legtöbb helyes megnevezést adta.

6. Ábrázoljátok a gyermek jogait ikonok formájában: 1) minden gyermeknek joga van szabadon kifejezni a véleményét; 2) minden gyermeknek joga van a pihenéshez és a szabadidőhöz; 3) minden gyermeknek joga van az oktatáshoz; 4) minden gyermeknek joga van az orvosi ellátáshoz.

KÁRTYÁK „A HELYZET” OKTATÁSI JÁTÉKHOZ

1. helyzet: Elkéstetek az óráról, és a tanár nem enged be az osztályterembe. Mit fogtok tenni?

- 1) Sétáltok egyet az iskola körül.
- 2) Elmentek az igazgatóhoz, hogy panaszkodjatok a tanárra.
- 3) Bocsánatot kértek és engedélyt, hogy leülhessetek a helyetekre.
- 4) Gorombáskodtok a tanárral és pimaszul leültök a helyetekre.

2. helyzet: Biciklizés közben elütötetek egy kislányt, aki leesett. Mit fogtok csinálni?

- 1) Megálltok és rákiabáltok, hogy ne kerüljön a kerekek alá.
- 2) Megálltok, felemelitek a kislányt, és tovább hajtatok.
- 3) Megálltok, felemelitek a kislányt és hazaviszitek.
- 4) Nyomjátok a pedált és gyorsan elhajtotok, remélve, hogy a kislány nem fog rátok emlékezni.

3. helyzet. Egy új, fogyatékkal élő tanuló érkezett az iskolába. Hogyan fogjátok az osztályotokban üdvözölni?

- 1) Szívélyes fogadtatásban részesítitek, mint minden újonnan érkezettet.
- 2) Megtagadják vele a kommunikációt.
- 3) Esetenként társalogtok vele.
- 4) Megvárjátok az osztály reakcióját, és ugyanezt teszitek.

Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez a VI. fejezet alapján
rnk.com.ua/101501

Vázlatok-sémák különféle munkaformákhoz

Munka a tankönyvvel

Hogyan dolgozzunk a tankönyv paragrafusaival?

1. Olvassátok el a paragrafust, hogy általános képet kapjatok a tartalmáról!
2. Nézzétek meg az illusztrációkat, és olvassátok el a feliratokat! Derítsétek ki a szavak és kifejezések jelentését, amit nem értettetek meg! Fordítsatok különös figyelmet a kiemelt szavakra!
3. Készítsetek részletes vázlatot a a paragrafushoz, hogy segítsen felkészülni a leckére!
4. Próbáljátok meg összekapcsolni a paragrafus anyagát az órán tanultakkal!
5. Ha a szöveg tartalmaz hivatkozásokat a már tanult paragrafusok tartalmára, nézzetek utána!
6. Magyarázzátok meg a paragrafus következtetéseit a tartalmának felhasználásával!
7. Ha a paragrafus elolvasása után kérdéseitek vannak, vagy nem értetek egyet bizonyos fogalmak értelmezésével, jelenségek értékelésével stb., utaljatok további forrásokra!
8. Hogy megtudjátok, jól elsajátítottátok-e a paragrafus anyagát, próbáljátok meg elmagyarázni annak tartalmát a tankönyv használata nélkül.
9. Készítsétek el a paragrafushoz tartozó kérdésekre a válaszokat, és végezzétek el a feladatot!

Munka a fogalommal

Hogyan dolgozzunk a fogalommal?

1. Olvassátok el figyelmesen a fogalom meghatározását!
2. Ha olyan kifejezéseket és szavakat tartalmaz, amelyekben nem vagytok biztosak, nézzetek utána a megfelelő szótárakban (magyarozó, idegen nyelvű, szakszótár stb.)!
3. Hasonlítsátok össze az általatok elemzett megfogalmazást a fogalom más definícióival!

4. Fogalmazzátok át a definíciót saját szavaitokkal! Gondolkodjatok el azon, hogy a definíciók megváltoztatja-e a fogalom jelentését!

Hogyan dolgozzunk párban?

1. Válasszatok egy partnert!
2. Tisztázzátok a feladat tartalmát, amit el kell végeznetek! Ha nem értitek, beszéljétek meg párban, vagy kérjétek segítséget a tanártól!
3. Dolgozzátok át a feladathoz megadott anyagot!
4. Beszéljétek meg a feladattal kapcsolatos gondolataitokat a társatokkal! Ne szakítsátok félbe egymást! Ne próbáljátok meg ráerőltetni az álláspontotokat a partneretekre! Ha nem értitek az ő álláspontját, kérjétek felvilágosítást!
5. A megbeszélés eredményei alapján terjeszszetek elő közös döntést!

Hogyan dolgozzunk kiscsoportban?

1. Alkossatok csoportot, és osszátok ki a feladatokat! Válasszatok ki valakit, aki tájékoztatja a hallgatóságot a csoport munkájának eredményeiről!
2. Olvassátok el a feladatot, amelyet el kell végeznetek!
3. A csoporttagoknak kiosztott feladatoknak megfelelően végezzétek el a munkát! Ne feledjétek, hogy tiszteletben kell tartani a többiek véleményét, valamint a kölcsönös felelősséget a csoport munkájáért!
4. Mutassátok be a feladat eredményeit a hallgatóságnak! Ha vannak eltérő álláspontok, ismertessétek azokat!
5. Töltsétek ki a csoportmunka értékelő lapját!

Hogyan készítsünk oktatási projektet?

A projekt minden olyan önálló tevékenység, amely magában foglal:

- 1) egy eredeti ötletet (célt);
- 2) a munka elvégzését egy bizonyos időn belül;

Munka párokban

Kiscsoportos munka

A CSOPORTMUNKA ÉRTÉKELŐ LAPJA

Az egyes tételek értékelése a következő értékelési sorrendben történik 0 és 2 pont között.

S/ sz.	Értékelési pontok	Pon- tok
1	Aktívan részt vett a csoport munkájában	
2	Jó javaslatokat tettetek, amelyeket a csoport figyelembe vett	
3	Támogattátok a csapat többi tagját azzal, hogy bátorítottátok őket munkájuk elvégzésére	
4	Új ötletekkel álltatok elő, ami másoknak is tetszett és mások is értékelték	
5	Sikeresen összefoglaltátok mások véleményét és előre vittétek a csoport munkáját	
6	Beszámoltatok az osztálynak a közös munka eredményeiről	

Projekt-tevékenység

- 3) egy konkrét eredményt, amely bemutatásra kerül (kézzel készített tárgy; önállóan előkészített esemény; egy társadalmilag fontos feladat megoldása; a probléma megoldása; az önálló kutatás eredménye stb.).

A projekttevékenység szabályai

- 1) Mindenki elindíthatja saját projektjét.
- 2) Bárki összeállhat másokkal, hogy együtt dolgozzanak egy projekten.
- 3) Bárki kiszállhat a projektből, ha az nem befolyásolja a munkát.
- 4) Mindenki dönthet úgy, hogy nem vesz részt semmilyen projektben.

Hogyan folytassunk megbeszélést?

A **vita** — bármely kérdés, probléma megvitatása, amelynek során különböző, gyakran ellentétes nézőpontok ütköznek. A vita célja nem a győztes meghatározása, hanem a meg egyezés.

1. Mielőtt felszólalnátok, világosan határozzátok meg álláspontotokat! Győződjétek meg arról, hogy értitek-e a vita lényegét!
2. Ha megjegyzést szeretnétek fűzni a beszélgetés egyik vagy másik résztvevőjének beszédéhez, előbb hallgassátok meg figyelmesen az előadást, és csak azután fejtsétek ki álláspontotokat!
3. Ne feledjétek, hogy egy álláspontot legjobban tökéletes logikával, vitathatatlan tényekkel és érvekkel lehet bizonyítani vagy cáfolni. Beszéljétek világosan és tömören!
4. Érveljétek őszintén és nyíltan, anélkül, hogy megpróbálnátok elferdíteni a vita többi résztvevőjének állításait! Ne használjatok sértő kifejezéseket róluk vagy az álláspontjukról!
5. Ha a vita során bebizonyosodik, hogy a ti álláspontotok téves, ismerjétek el!
6. Zárjátok le a beszédet összegzéssel és vonjátok le a következtetéseket!

Megbeszélés

Ha bármilyen nehézségeitek vannak a munkával kapcsolatban, kérjétek segítséget a tanároktól

ALAPFOGALMAK ÉS KIFEJEZÉSEK

Agóra — piac tér és az ókori görög városok néptalálkozóinak helyszíne, a közélet központja. Az agora körül templomok, kormányzati intézmények, műhelyek és üzletek helyezkedtek el.

Állam — az emberi közösségek szerveződési formája, amelyet hatósági rendszer, törvények, meghatározott terület stb. jellemez.

Államhatár — az a tényleges vagy képzeletbeli vonal a szárazföldön, a vízben, a levegőben és a talajban, amely meghatározza az állam területének határait, annak minden erőforrásával együtt. A határ elválasztja az egyik állam területét a másiktól.

Állampolgár — egy adott állam állandó lakosságához tartozó személy, aki rendelkezik az adott állam törvényei által megállapított jogokkal és kötelezettségekkel.

Állampolgári nevelés — az emberről és a társadalomról szóló tudományok kombinációja, amelyek az emberi kapcsolatokat különböző területeit vizsgálják (megismerés, munka, kommunikáció, menedzsment).

Munka a szótárral

- Archívum** — olyan intézmény, amely dokumentumokat vesz át, ismerteti és tárol további kutatás felhasználása céljából.
- Babona** — előítélet, hit a természetfeletti erők létezésében, a sorsban, jóslás, jósláselőítéletek, a természetfeletti erők létezésében, hit a sorsban, a jóslásban, a jövőmondásban stb.
- Bioszociális lény** — olyan élőlény, amely társadalmi életet él.
- Demokrácia** — a társadalom politikai szerveződésének formája, amelyet az embereknek a kormányban betöltött szerepe jellemez.
- Demokratikus állam** — olyan állam, amely a nép hatalmának gyakorlásán alapul azáltal, hogy biztosítja az állampolgárok jogait, egyenlő részvételüket az államhatalom kialakításában és az állam tevékenysége feletti ellenőrzésében.
- Diszkrimináció** — olyan helyzet, amelyben az ember joga és szabadsága elismerésében, megvalósításában vagy felhasználásában korlátozva van.
- Egyén** — az emberiség egyedi képviselője.
- Egyéniség** — az egyén egyedi tulajdonságai.
- Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)** — globális nemzetközi szervezet, amelynek tevékenysége a nemzetközi biztonság és béke védelmére irányul.
- Egyezmény** — bizonyos kérdésekről szóló nemzetközi megállapodás.
- Ellenzék** — polgárok egyesülete, akik szabadon kifejezhetik véleményüket és rámutathatnak a hatóságok hiányosságaira.
- Ember** — olyan fogalom, amely az egész emberi fajra jellemző közös vonásokat tükrözi
- Emberi jogok** — az állam és a társadalom által az embernek biztosított javak és életfeltételek.
- Emlékmű** — műalkotás, amely emberek, események, tárgyak, esetenként állatok, irodalmi és filmszereplők stb. képét örökíti meg.
- Építészeti emlékmű** — építészeti együttes, szoborkompozíció, emberek, események, tárgyak, esetenként állatok, irodalmi szereplők képének megörökítésére szolgál.
- Erkölc** — a társadalomban létező felfogások, normák és értékelések befolyásolják az emberek viselkedését.
- Erkölcsei döntés** — olyan személyi döntése, amelyet erkölcsi értékei vezérelnek.
- Erkölcsei döntési helyzet** — olyan helyzet, amely ellentmondást tartalmaz két egymást kizáró döntés vagy cselekvés között.
- Erkölcsei értékek** — olyan normák, amelyek segítenek az embernek meghatározni a helyeset és a helytelent, a jót és a rosszat. Ez a megértés szükséges az őszinte és tisztességes döntések meghozatalához a mindennapi életben.

- Erőszak** — az ember szándékos fizikai vagy pszichológiai befolyásolása a másik akarata ellenére, és ezzel kárt okoz a másik embernek, személynek. Az erőszak legerőszakosabb formái a fegyveres konfliktusok és háborúk során nyilvánulnak meg a leginkább.
- Érték** — minden olyan anyagi vagy eszmei jelenség, amely az ember (társadalom) számára fontos, ennek érdekében cselekszik, energiáját, idejét, pénzét, egészségét stb. áldozza
- Etikett** — bizonyos társadalmi csoportokban elterjedt viselkedési szabályok rendszere.
- Etnikai identitás** — annak tudatosítása, hogy egy népcsoporthoz (etnoszhoz) tartozik, amelynek közös nyelve, kultúrája, történelmi emlékei vannak és egy bizonyos területhez kötődik.
- Etnonímia** — a népek neveinek eredetét vizsgáló tudomány.
- Globális felmelegedés** — gyors eltérés a normál hőmérséklettől a Föld felszínén, ami klímaváltozást idéz elő, és a bolygó egyes területeinek természetes környezetét az emberi életre alkalmatlanná alakítja.
- Gondolkodás** — a környezet tudatos észlelése minden megnyilvánulásában, a tárgyakról és a jelenségekről alkotott elképzelések és bizonyos feladatok végrehajtásának folyamata.
- Háború** — fegyveres konfliktus államok, nagy embercsoportok között, amelyeket erőszakos cselekmények kísérnek.
- Hagyomány** — a kultúra elemei, magatartásmód, amelyet nemzedékről nemzedékre továbbadnak, és hosszú ideig megőriznek.
- Hatalom** — képesség befolyásolni az emberek cselekedeteit tekintéllyel, bátorítással vagy kényszerrel.
- Helyreállítás (restauráció)** — műemlékek, történelmi források, az idő által megrongált tárgyak helyreállítása további megőrzés céljából.
- Identitás** — olyan gondolatok, meggyőződések és érzések halmaza, amely az ember önmagáról alkotott elképzelése, beleértve az értékeket, preferenciákat, társadalmi szerepet, etnikai és kulturális hovatartozást és egyéb, személyiségét meghatározó jellemzőket.
- Igazságosság** — helyes, tárgyilagos, elfogulatlan hozzáállás valakihez vagy valamihez.
- Információ** — hírek, tények, ismeretek, amelyek kutatás, tanulmányozás, kommunikáció stb. eredménye.
- Inklúzió** — a fogyatékkal vagy fejlődési rendellenességgel élő emberek aktív társadalmi életbe való tényleges bevonásának folyamata.

Jelmagyarázatok — a térkép egyezményes jeleinek listája. Rövid szöveges magyarázatot tartalmaz a térképen ábrázoltakról.

Könyvtár — olyan kulturális és oktatási intézmény, ahol nyomtatott és kéziratos anyagokat, könyveket tárolnak.

Közmondás — tanulságos rövid népi mondás.

Közösség — élőlények társulása a közös élet és tevékenység érdekében.

Közösség — Ukrajna állampolgárainak összessége, akik együtt élnek egy városi vagy vidéki településen, kollektív érdekekkel és törvényben meghatározott jogállással rendelkeznek.

Krónika — egy történelmi mű, amely az évek történelmi eseményeiről mesél.

Kronológia — a történelmi idő mérésének tudománya.

Kultúra — mindaz, amit az ember saját elméjével hozott létre, és nem a természettől kapott.

Legenda — olyan történet, amely történelmi tényeket vagy kitalált eseményeket mutat be a régmúltról.

Médiaszöveg — bármilyen információhordozó: szöveg, kép, hangfelvétel. Vagyis ebben az értelemben a „szöveg” szó nem szavak vagy mondatok halmazát foglalja magában, hanem bizonyos információkat tartalmazó szöveg, képek vagy hangok formájában, amelyeket bármilyen eszközzel és jellel továbbítanak, amit a fogyasztó észlelhet és megérthet.

Megkülönböztetés-mentesség — egyenlő bánásmódot jelent, és olyan további feltételeket és környezetet, amelyben az emberek gyakorolhatják jogaikat.

Mítosz — elbeszélés az ókori népek hiedelmeiről az univerzum eredetével kapcsolatban, a természeti jelenségekről, az istenekről, a hősekről és még sok másról.

Modor — az emberi viselkedés külső formái.

Múzeum — olyan kulturális és oktatási intézmény, amely történelmi források megőrzésére és felhasználására szolgál.

Naptár — az év napjainak számlálási módja, időbeli vonatkoztatási rendszer, amely időszakosan ismétlődő természeti jelenségeken alapul: az évszakok változásán, a holdfázisokon és a Nap járásán.

Népiirtás (genocídium) — olyan céltudatos cselekvés, amely bizonyos népcsoportok vagy népek elpusztítására irányul nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy önérdékből.

Néprajz — a népek származását, települését, kultúráját és életmódját, társadalmi szerkezetét vizsgáló tudomány.

Nyilatkozat — olyan dokumentum, amely rögzíti az alapvető szándékokat, valaminek az alapelveit hirdeti.

- Nyilvános tér** — épületek, utcák, terek, parkok stb., amelyek a városi élet minden változatát tükrözik.
- Ok-okozati összefüggés** — objektív kapcsolat egyik vagy másik személy cselekvése (tétlensége) és egy bizonyos következmény között.
- Ökológia** — az élőlények és a környezet kapcsolatának tudománya.
- Önazonosítás** — személy, személyek csoportja vagy egy közösség általi azonosítás bizonyos jellemzők alapján; az önmagunkról alkotott kép, erkölcsi irányvonalak és értékek meghatározása, amelyek meghatározzák saját viselkedését és döntéseit.
- Önmegvalósítás** — az egyénben rejlő lehetőségek kibontakozása az egyén öntudatának feltétele mellett.
- Paleográfia** — olyan történelmi tudományág, amely a kézírásos emlékek külső jeleit, az ókori írásrendszerek keletkezésének történetét, azok változását és fejlődését, jellemző vonásokat vizsgálja annak olvasása és magyarázata céljából, hogy ki, mikor és mire írta ezt a szöveget.
- Parlament** — a demokratikus államok legmagasabb törvényhozó testülete.
- Referendum** — országos közvélemény-kutatás az államélet legfontosabb kérdéseiről.
- Régészet** — a történettudomány azon ága, amely a legrégebbi idők tárgyi emlékeit vizsgálja, és ezek alapján rekonstruálja a társadalom ókori történetét.
- Rituálék** — hagyományos szimbolikus cselekvések, amelyek képesen fontos eseményeket közvetítenek egy bizonyos emberi közösség számára.
- Szegregáció** — egy embercsoport elkülönítése azzal a tilalommal, hogy nem vehetik igénybe a juttatásokat, vagy nem tartózkodhatnak olyan helyeken, ahol más csoportok képviselői is vannak.
- Személyek közötti kapcsolatok** — az emberek közötti kapcsolatok, amelyek a személyes érdeklődésen és preferenciákon alapuló kommunikáció során alakulnak ki.
- Személyes tér** — egy feltételes terület az ember körül, amelyet sajátjának tekint, és megvéd a külső behatolástól.
- Személyiség** — az emberi lény egyéni létezési formája
- Személyiség szocializációja** — az a folyamat, amikor az egyén a korábbi generációk tapasztalataival (tudás, értékrend, erkölcsi normák, hagyományok stb.) gazdagodik, ami segíti őt a társadalmi együttműködésben.

- Szokás** — egy adott társadalomban, társadalmi csoportban régóta fennálló, bevett viselkedési szabályok stb.
- Társadalmi tér** — bizonyos típusú társadalmi tevékenységhez, például társalgáshoz, szabadidőhöz kapcsolódó tér; olyan tér, amely megteremti a körülményeket a sétához és a kikapcsolódáshoz, az alkotáshoz, az oktatáshoz, a közéleti tevékenységhez stb.
- Társadalom** — egymással kölcsönhatásban álló közösségek halmaza.
- Tartalom** — minden olyan információ, amely olvasható, látható, hallható. Ezt a szót általában az internetes források területén használják. Ezek lehetnek szövegek, grafikák, hang- és videóanyagok stb.
- Térkép** — a Föld felszínének vagy részeinek feltételesen kicsinyített általános képe.
- Tolerancia** — olyan erkölcsi tulajdonság, amely más emberek érdekeinek, érzéseinek és szokásainak tiszteletben tartásában nyilvánul meg.
- Toponímia** — a földrajzi nevek vagy helynevek eredetét tanulmányozó tudomány.
- Tömegmédia** — az információ egyidejű továbbításának eszköze nagyszámú ember számára.
- Történelem** — az emberiség múltját és fejlődésének törvényszerűségeit vizsgáló tudomány.
- Történelem periodizációja** — az egymást követő szakaszok azonosítása az emberiség társadalmi fejlődésében.
- Történelmi emlékek** — dokumentumok, műalkotások, épületek, csatahelyek, temetkezési helyek, törvény által védettek, az emberek számára fontos eseményekhez vagy híres személyekhez kapcsolódnak.
- Történelmi emlékezet** — az emberek tudásának és elképzeléseinek gyűjteménye a közös múltról.
- Történelmi és néprajzi régió** — olyan terület, amely egy adott nép határait foglalja magában.
- Történelmi esemény** — egymással összefüggő apró tények egyetlen, egyedi halmaza. Történelmi esemény lehet egy csata, megállapodás megkötése, szervezet létrehozása stb.
- Történelmi folyamat** — a jelenségek következetes, hosszú távú változása, amelynek szabályos jellege van. Például: emberek letelepedése Ukrajna területén, az ukrán nemzet megalakulása, az ukrán nép nemzeti felszabadító harca stb.
- Történelmi források** — mindaz, ami az ember tevékenysége során keletkezett, megőrizték a mai napig, ami lehetővé teszi

a társadalom múltjának tanulmányozását, és tükrözi annak történelmi fejlődését.

Történelmi gondolkodás — a tudományos gondolkodás egy fajtája, olyan emberi szellemi tevékenység, amelynek célja a múlt és a jelen megértése, valamint a jövő előrejelzése.

Történelmi idő — a történelmi folyamat leírása dátumok alapján (egymással összefüggő történelmi események változása).

Történelmi jelenség — olyan események összessége, amelyek egy bizonyos időszakra jellemzőek, és közös vonásaik vannak. A történelmi jelenségek példái az ukrán kozákok megjelenése, az ukrán forradalom stb.

Történelmi kép — olyan esemény történelmi leírásának eredménye, amely hatással volt a társadalmi fejlődésre. Történelmi kép lehet egy bizonyos esemény szabad elbeszélése, az eseményről szóló történelmi forrás tanulmányozásán alapuló műalkotás.

Történelmi módszerek — a kutatás módja, a megismerés megalapozott módszerei.

Történelmi tény — valódi, nem kitalált történelmi esemény, amely egy bizonyos időben és helyen történt.

Történelmi térkép — olyan térkép, amely egy adott területen a történelmi fejlődés különböző szakaszaiban lezajlott eseményeket mutatja be.

Történetírás — a történelmi gondolkodás fejlődését vizsgáló tudomány.

Törvény — az állam által megállapított magatartási szabályokat tartalmazó dokumentum.

Tudományos expedíció — a tudósok kiutazása egy adott területre, ahol kutatást végeznek.

Ukrajna története — olyan tudomány, amely a társadalom fejlődésével kapcsolatos eseményeket vizsgálja az ukrán földiken a bekövetkezésük sorrendjében.

Ukrán nemzeti kultúra — az ukrán nép által a történelme során létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége.

Üzenet — meghatározott információhalmaz, amelyet valakinek továbbítanak.

Városháza — épület, amelyben a város önkormányzata található.

Világtörténelem — tudomány, amely a világ múltjában történt eseményeket tanulmányozza.

Zaklatás — elnyomás, megkülönböztetés, üldözés és szándékos fizikai vagy pszichológiai bántalmazás, amelyet egy ember vagy csoport gyakorol mások ellen.

Előszó	3
I. fejezet. Az ember, a természet, a társadalom és a történelem	
1.§. Az ember. Az ember egyedisége és utánozhatatlansága	5
2.§. Az ember és a természet.....	9
3.§. Az ember és a társadalom. Csoportok (közösségek) az emberi társadalomban....	13
4.§. Az ember és a társadalom múltja. Mi a történelem?	17
5.§. A kultúra mint érték.....	21
Az I. fejezet összefoglalása. Az ember, a természet, a társadalom és a történelem	27
Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez az I. fejezet alapján. Az ember, a természet, a társadalom és a történelem	27
II. fejezet. Az ember mint személyiség és személy. Nyilvános tér. Az emberek közösségei	
6.§. Az ember mint személyiség és személy.....	28
7.§. A személyes és a társadalmi tér.....	32
8.§. A szocializáció. Az emberek közösségei a múltban és ma. Viselkedési szabályok a különböző közösségekben.....	38
A II. fejezet összefoglalása. Az ember mint személyiség és személy. Nyilvános tér. Az emberek közösségei...	44
Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez az II. fejezet alapján. Az ember mint személyiség és személy. Nyilvános tér. Az emberek közösségei...	45
III. fejezet. Társadalmi és történelmi tanulmányok. Az információ. A történelmi források	
9.§. Az információ, tulajdonságai és formái. A szöveg és a médiaszöveg.....	46
10.§. Történelmi források és változataik.....	51
11.§. Munka az információval és a történelmi forrásokkal	56

12. §. Az információk és a történelmi emlékek megőrzése. Emlékművek.....	61
A III. fejezet összefoglalása. Társadalmi és történelmi tanulmányok. Az információ. A történelmi források	68
Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez a III. fejezet alapján. Társadalmi és történelmi tanulmányok. Az információ. A történelmi források	69
IV. fejezet. A történelem mint tudomány és tantárgy. A történelmi gondolkodás	
13. §. A történelem mint tudomány és tantárgy	70
14. §. Történelmi tények, események, jelenségek és folyamatok. Történelmi kép	79
15. §. Történelmi gondolkodás. Ok-okozati összefüggések	83
A IV. fejezet összefoglalása. A történelem mint tudomány és tantárgy. A történelmi gondolkodás.....	88
Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez a IV. fejezet alapján. A történelem mint tudomány és tantárgy. A történelmi gondolkodás.....	89
V. fejezet. Tájékozódás a történelmi időben és térben	
16. §. A naptári és a történelmi idő	90
17. §. A földrajzi és a történelmi tér	97
18. §. Az Ukrán Állam a történelmi térképeken fennállásának különböző időszakában. Ukrajna történelmi és néprajzi régiói	102
Az V. fejezet összefoglalása. Tájékozódás a történelmi időben és térben	110
Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez a V. fejezet alapján. Tájékozódás a történelmi időben és térben	111
VI. fejezet. Emberi jogok és állampolgárság. Demokrácia	
19. §. Az ember és a polgár jogai. A gyermek jogai	112
20. §. Az emberi és a polgári jogok megsértése és a fellépés ellenük.....	120
21. §. Demokrácia: elvek és mechanizmusok	125
A VI. fejezet összefoglalása. Emberi jogok és állampolgárság. Demokrácia	131
Tesztfeladatok a tematikus ellenőrzés felkészüléshez a VI. fejezet alapján. Emberi jogok és állampolgárság. Demokrácia	131
Vázlatok-sémák különféle munkaformákhoz	132
Alapfogalmak és kifejezések	135

Tájékoztatás a tankönyv használatáról

S/ sz.	A tanuló családneve és utóneve	Tanév	A tankönyv állapota	
			az év elején	az év végén
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

ГІСЕМ Олександр Володимирович
МАРТИНЮК Олександр Олександрович

ВСТУП ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

**Підручник для 5 класу з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України

**Переклад з української мови
Перекладач Лефко Янош Яношович
Угорською мовою**

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *М. В. Короденко.*

Технічний редактор *В. О. Дяченко.*

Художнє оформлення *В. І. Труфена.*

Комп'ютерна верстка *А. І. Ільченко.* Коректорка *Є. С. Сабов.*

Формат 84×108/16. Папір офсетний. Гарнітура Шкільна.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 15,12. Обл.-вид. арк. 9,16.

Наклад 2058 пр. Зам. 23-12-1311.

ТОВ Видавництво «Атлант»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7928 від 08.09.2023.

Адреса редакції: 02095, м. Київ, вул. Княжий Затон, 9а, офіс 369.

E-mail: atlant_publishing@ukr.net.

Віддруковано у ТОВ «ПЕТ», вул. Максиміліанівська, 17, м. Харків, 61024.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 6847 від 19.07.2019.